

Dinç İsmet 1971 “Mesudiye’de Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği” (Danışman: Sedat Veyis Örnek), Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsü.

ANKARA UNIVERSİTESİ

DİL VE TARİH - COĞRAFYA FAKÜLTESİ

MESUDİYE'DE HALK HEKİMLİĞİ VE HALK VETERİNERLİĞİ

İsmet Dinç

Etnoloji Kürsüsü

Mezuniyet Tezi (Temmuz-1971)

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
ÖNSÖZ	vii
BİRİNCİ BÖLÜM	
A. GİRİŞ	1
B. MESUDİYEYE GENEL BAKIŞ	1
1. Mesudiye'nin tarihsel durumu	1
2. Konumu ve yüzey şekilleri	2
3. İklimi ve bitki örtüsü	3
4. Nüfus ve idarî durumu	5
5. Ekonomi	7
6. Ulaşım ve haberleşme	8
7. Sosyal durum	9
8. Eğitim	9
9. Konut, giysi ve ısınma	11
C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KULLANILAN MALZEME	12
Araştırmanın özellikleri	13
Çalışmanın içerikleri	14
D. BÂTİL İNANCA VE BÜYÜ	16
Bâtıl inanca	16
Büyü	16
Muska	17
Hazar	17
E. GENELKESSEL TIBBIN TARİHÇESİ	18
1) İlgüdüsel evre	18
2) Dinsel evre	19
3) Bilimsel evre	20
F. TANIMLAR	21
1. Folklor	21
2. Halk	21
G. İNSAN VE HAYVAN HASTALIKLARINI SAĞALAMA TEKNİKLERİ	23
I. Ev ilâçlarıyla yapılan tedaviler	23
II. Halk hekim ve veterinerlerinin uyguladığı tedaviler	27

III.Kutsal kimselerin uyguladığı tedaviler	31
IV.Kaplıca ve kutsal yerlerde uygulanan tedaviler	32
V.Mutatabbiplerin uyguladığı tedaviler	34
VI.Başka yöntemlerle yapılan tedaviler.....	35
H.HASTALIKLARIN DIŞ ETİOLOJİSİ.....	37
a)Coğrafik faktörler	37
b)Sosyo-ekonomik faktörler	37
c)Sosyo-ekolojik faktörler	40
Hastalık şekillerinin belirtilmesi ve genel görünüşü	42
Sahada saptanan hastalıkların incelenmesi	43

İKİNCİ BÖLÜM

İNSAN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ

A.İÇ HASTALIKLAR	44
I.Pamukçuk	44
II.Dil iltihabı	45
III.Diş ağrısı	45
IV.Hazımsızlık	46
V.Kusma	47
VI.Mide sancısı	47
VII.Mide nezlesi	48
VIII.İshal	49
IX.Kabızlık.....	49
X.Sarılık	50
XI.Öksürük	51
XII.Soğuk algınlığı	52
XIII.Grip	52
XIV.Zatürree	53
XV.Nefes darlığı	53
XVI.Baş ağrısı ve yarı baş ağrısı	54
XVII.Navale	55
XVIII.Romatizma	55
B.DIŞ HASTALIKLAR	56
I.Yaralar	56
II.Yanaklar	56
III.Kırık ve çıkık	57
IV.Apse	58

V. Dolama	59
C. KULAK-BURUN-BOĞAZ HASTALIKLARI	60
I. Kulak ağrısı	60
II. Burun kanaması	60
III. Bademcik iltihabı	61
D. GÖZ HASTALIKLARI	62
I. Göz ağrısı	62
II. İtidirseli	62
III. Perde	63
E. DERİ HASTALIKLARI	64
I. El ve ayak derisi çatlakları	64
II. Uçuk	64
III. Temriye	65
IV. Egzama	65
V. Bulaşıcı yara	66
VI. Yılancık	66
VII. Kurdeşen	67
VIII. Kangibani	67
IX. Siğil	68
X. Kellik	69
XI. Uyuz	69
F. KADIN VE DOĞUM HASTALIKLARI	71
I. Kısırlık	71
II. Zor doğum	71
III. Gebelikten korunma ve çocuk düğürme	72
IV. Loğusalık humması	73
G. ÇOCUK HASTALIKLARI	75
I. Yürümeyen, geç yürüyen çocuk	75
II. Konuşmayan, geç konuşan çocuk	75
III. Çok ağlayan ve uyumayan çocuk	76
H. DOLAŞIM SİSTEMİ HASTALIKLARI	77
I. Varis	77
II. Basur	77
I. BOŞALTIM SİSTEMİ HASTALIKLARI	78
I. İdrar tutukluğu	78
II. Gece içemesi	78

J. AKIL VE SINIR HASTALIKLARI	79
I. Akil hastalıkları	79
II. Felç	80
III. Sara	80
K. BULAĞICI HASTALIKLAR	81
I. Kızamık	81
II. Boğmaca	81
III. Su çiçeği	82
IV. Kabakulak	82
V. Şarbon	83
VI. Kuduz	83
L. SOSYAL HASTALIKLAR	84
I. Verem	84
II. Firengi	84
III. Belsoğukluğu	85
IV. Sıtma	85
M. PARAZİTLER VE ZEHİRLİ HAYVANLAR	86
a) Parazitler	86
b) Zehirli hayvanlar	87
N. KAZALAR VE ZEHİRLENMELER	88
I. Suda boğulma	88
II. Donma	88
III. Zehirlenmeler	88
İnsan hastalıkları ve tedavileri hakkında genel görüşler.	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ

A. DIŞ HASTALIKLAR	92
I. Apsse	92
II. Kırık ve çıkık	92
III. Tırnak çatlakları	93
IV. Yağır	93
V. İndirme	93
B. İÇ HASTALIKLAR	94
I. Soğuklama	94

II.Zehirlenmeler	94
III.İshaller	94
IV.Sancılar	94
V.Denelene	95
VI.Kan işeme	95
VII.Zor doğum	95
C.SALGIN HASTALIKLAR	96
I.Şap	96
II.Kuduz	96
III.Uyuz	96
Hayvan hastalıkları ve tedavileri hakkında genel görüş ler	97
SON SÖZ	98
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	99
KISALTMALAR	101

ÖNSÖZ

Mezuniyet tezi olarak hazırlanan bu araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine sunulmuştur. Araştırmanın konusu, 1969-1970 öğretim yılı sonunda Hocam Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek tarafından verilmiştir.

Saha bakımından sınırlamanın yararlarını, çalışma ve araştırma olanaklarımızı değerlendirerek, oldukça iyi tanıdığımız Mesudiye'yi araştırma alanı olarak seçtik. Biz, bu araştırmamızda "Mesudiye'de Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği" konusu üzerinde durduk. Halkbilim'i (Folklor) alanı içine giren bu unsurların doğmasında ve yaşamasında ya da unutulmasında etmen olan çeşitli faktörlere değindik. Özellikle bölgedeki sağlık ve Veterinerlik hizmetlerini göz önünde tutarak, toplumun bugünkü sağlık ve hastalık düzenini irdelemeye çalıştık.

Araştırmanın her aşamasında yakın ilgi ve yardımlarını esirgemeyen sayın Hocam Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek'e teşekkürlerimi sunarım.

Saha ile ilgili araştırmalar sırasında yakın ilgi ve yardımlarını gördüğüm Emekli Özel İdare Muhasebe Memuru İbrahim Tuncalı'ya, Hükümet Tabipliği Sağlık Memuru İsmet Gökalp'e, Öğretmen Hayati Erdönmez'e, anketleri uygulayan köy öğretmenlerine ve köylerinde araştırma olanakları veren köylülere teşekkür ederim. Özellikle İsmet Gökalp'in emek ve yardımlarını minnetle anarım.

Ayrıca, çalışmalarımızı olumlu yönlere kanalize eden, değerli yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Nevres Baykan'a teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

A.GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Mesudiye'nin monografisi değildir. Ele aldığımız ve incelediğimiz konu "Mesudiye'de Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği" dir. Belirli bir sahada, sınırlı bir konunun araştırılması ve ortaya konması yeterli bir çalışma olarak kabul edilemez. Ana sorunun daha iyi anlaşılması ve belirginleşmesi için, öncelikle sahanın araştırılması gerekir. Saha iyice tanınmadan yapılacak araştırmalar nesnellikten yoksun olacaktır.

Bu gerçek göz önünde bulundurularak, çalışmalarımızda önce sahaya dönülmüştür. Bölgenin tarihsel durumu, konumu ve yüzey şekilleri, iklimi ve bitki örtüsü, nüfus ve idari durumu, ekonomisi, ulaşım ve haberleşme olanakları, sosyal durumu ve eğitim durumu yeterince incelenip, veriler gün ışığına çıkarıldıktan sonra esas konuya geçilmiştir. Bu bölgesel özellikler, adı geçen sahada "halk ve veteriner hekimliği folklorunun oluşmasında önemli etmenlerdir. Bu tür folklor unsurlarının doğuşunda, yaşamasında ve umutlanmasında bölgenin geçmişteki ve bugünkü ekonomik, sosyal ve kültürel durumunun rolü büyüktür. Konumuzla çok yakından ilgili olan veya sağlık ve veterinerlik folklorunu olumlu ya da olumsuz yönlere etkileyen Sağlık ve Veterinerlik hizmetleri üzerinde önemle durulmuştur.

Tezimize başlık olarak koyduğumuz "Mesudiye'de Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği" cümlesi, araştırmanın sadece ilçe merkezini kapsadığı ka-
naatini uyandıracak görünüştedir. Kısa ve düzgün bir başlık koyabilmek için bu şekilde bir isim yazılmıştır. Aslında bu araştırma Mesudiye'nin bütün bucak ve köylerini kapsamaktadır.

B. MESUDIYE'YE GENEL BAKIŞ

1-Mesudiye'nin Tarihsel Durumu:

Mesudiye'nin tarih öncesi devirlerine değgin bilimsel araştırmalardan yararlanma olanığı bulunmamıştır.

Mesudiye ve çevresi uzun yıllar Etiler'in, Roma İmparatorluğunun, Pontus Krallığı'nın ve Bizanslılar'ın idaresi altında kalmıştır.(1)

1-Ordu İl Yıllığı-1967, s. 106

Merkeze bağılı Musalı köyü yakınında "Meletios"adı adı verilen bir şehir kalıntısına rastlanmaktadır.Musalı köyünün batısında ve komşu Yeşilçit(Yastura)köyünün Yenice mahallesinde de "Meletios"un izleri görülmektedir.

Anadolu Selçukluları devrinde Mesudiye,merkezi Sivas olan Danişmentliler Beyliğinin sınırları içinde kalmıştır.(2)Mesudiye'nin altı kilometre kuzeyinde bulunan Kale köyü yakınlarındaki Örenlerin Danişmentliler'e ait olduğu,bu arada bulunan mezar taşlarından anlaşılmaktadır.Türkler bu çevreye 1075-1085 tarihleri arasında yerleştiretilmiştir.Örneğin o zamanki Çavdar Öymağı halkı bugünkü Çavdar köyüne yerleştiretilmiştir.(3)

Anadolu Selçukluları devletinin yıkılışı ile Ordu ve çevresinin idaresini ele geçiren Hacı Emin Bey'in malikânesinin Mesudiye'nin Darıca(Eskidir) köyü içinde bulunduğu rivâyet edilmektedir.

Fatih'in Trabzon'da bulunan Pontus Krallığını ortadan kaldırması ile bu ilçe de 1461 yılında Osmanlı Devletinin sınırları içine katılmıştır.1475 tarihli bir kayıtta,Fatih'in ünlü sadrâzamlarından Koca Davut Paşa bu bölgedeki emlakı belirtirken;Mesudiye ilçesi topraklarında "Kâverni" isimli bir bucaktan bahsedilmektedir.Bu belgede,Mesudiye'nin şimdiki Çaltepe(Herise),Karabayır,Üçyol(Parçı),Arıkmasa,Tavara ve Arpaalan köylerinin o tarihlerde adı geçen bucaya bağılı buldukları gösterilmektedir.(4)

Mesudiye,Osmanlılar devrinde Karahisar ilçesine bağılı "Milâs" adlı bir bucak iken;Karahisar'ın sancak haline getirilmesiyle Milâs'da 1858 tarihinde ilçe olmuştur.O zamanki ilçe merkezi 1891 yılına değin bugünkü adı Üçyol olan köyde bulunuyordu.Bugünkü Mesudiye'nin merkezi olan yer 1886 yılında haftalık pazar yeri olarak kurulmuş ve 1891 yılındada devlet kuramları buraya getirilmiştir.20-5-1933 tarih ve 2197 sayılı kanunla Şarıkarahisar'ın Sivas iline bağılı bir ilçe durumuna getirilmesiyle buradan ayrılan Mesudiye ilçesi aynı kanunla Ordu iline verilmiştir.(5)

2-Konusu ve Yüzey Şekilleri:

Bir Türkiye haritası üzerinde Mesudiyenin yeri Orta Karadeniz Bölgesindedir.Buna göre Mesudiye 40 derece 28' enlem,37 derece 46 boylam üzerin-

2-Hasan Tahsin Okutan,Şebinkarahisar,(1938-1948),s.66

3-İbid.,s.67

4-Ordu İl Yıllığı-1967,s.108

5-İbid.,s.108

de bulunmaktadır. Doğusunu Giresun'un Dereli, güneyini Sivas'ın Koyulhisar, güneybatısını Tokat'ın Reşadiye, batısını Ordu'nun Aybastı, kuzeybatısını Gökçöy, kuzeyini Ulubey ve merkez (Ordu) ilçeleri çevirmektedir. (Bkz. Harita)

Mesudiye Ordu iline bağlı bir ilçedir. Yüzölçümü 1086 km² ve denizden yüksekliği 1050 metredir. (6) Canik dağlarının arkasında yer almaktadır. Doğuda Karagöl dağlarının batı uçları, kuzeybatıda Aydoğan dağları ve güneybatıda İğdir dağı bölgenin en önemli dağlarıdır. Melet ırmağının ve bu ırmaqla birleşen derelerin meydana getirdiği oldukça engebelik bir alanı kaplamaktadır. Melet ırmağı boyunca çok dar çeritler halinde düzlükler vardır. Mesudiye kasabası işte bu dar vadi tabanında kurulmuştur. Yükseklerden ve kısa mesafelerden çıkan Melet çayı ilçe merkezinin ortasından geçmektedir. Bu çay yağışların etkisiyle yatağından taşıdığı için düzensiz (sel) rejime bağlıdır.

Volkanik bir yapı gösteren Mesudiye arazisinin orman olmayan kesimlerinde toprak aşınımı vb. sebeplerden ileri gelen kayalık ve çiplak bir görünüşü vardır. Aşağıdaki tablo Mesudiye köylerinin topografik yapısını göstermektedir. (7)

Topografik Durum

(Köylerin toplam yüzölçümü 1038513 dönümdür.)

Dağlık	Yayla	Ova	Dalgalı
(935421 dönüm)	(7550 dön.)	(2348 dön.)	(63194 dönüm)
%93	%,07	%,02	%6,1

3-İklim ve Bitki Örtüsü:

Canik dağları Karadenize paralel olarak uzanmaktadır. Mesudiye, kıyılardan hemen gerisinde yükselen bu dağların ardında bulunduğu Karadeniz ikliminin etkisi çok az olmaktadır. Bundan anlaşıldığına göre, Mesudiye Karadeniz ikliminden kara iklimine doğru geçilen bir alanda bulunmaktadır. Örneğin Mesudiye'nin Gökçöy, Ulubey ve Ordu ile sınır teşkil eden dağlık kesimlerinde yağışlar fazla olduğu halde; güney kesimlerinde daha azdır. Gökçöy ile Mesudiye arasında bulunan Haçbel adı verilen geçit âdeta bir iklim sınırı gibidir. Bölgenin özel konumu ve fizik özellikleri, iklimini tayin eden etmenlerdir.

6-Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Tetkik ve Yayın Şubesi İstatistik Get-
velleri-1969

7-Köy İşleri Bakanlığı Köy Envanter Etütleri, Ordu ili, Tablo:2

Bölgenin iklim durumunu göstermek ve bu konuda bir fikir verebilmek için Mesudiye meteoroloji İstasyonunun 1969 yılı gözlemleri aşağıda gösterilmiştir.(8)

Mesudiye'nin İklim Elemanları:

a) Ortalama Sıcaklıklar:

Yıllık Ortalama sıcaklık Saat:7-14-21 ort.	Yıllık ortalama yüksek sıcaklık	Yıllık ortalama düşük sıcaklık	En yüksek sıcaklık 28-8-1969	En düşük sıcaklık 30-1-1969
8,3°	15,8°	1,9°	37°	-21,7°

b) Yağışlar:

b-1) Yağmur

Yıllık yağış miktarı:4430 mm
En fazla yağış alan aylar:
Aralık : 69 mm
Nisan : 64 mm
Kasım : 58,5 mm
Mayıs : 52,4 mm

b-2) Kar yağışları

Yıllık kar yüksekliği:418 cm.
Karlı günler sayısı :31 gün
Kar yağışlı günler sa:18 ,,
Karla örtülü günler sa:51 ,,

c) Rüzgâr: Mesudiye'de her yönden rüzgâr esmekte ise de en fazla doğudan esen rüzgârlar etkilidir. Bu yönden esen rüzgârın ortalama hızı 7,5m/sn.dir.

d) Nem: Karadeniz kıyılarında ve denize bakan dağ yamaçlarında yıllık nem ortalaması çok yüksek olmakla beraber; Mesudiye'de yıllık ortalama nem miktarı 7,8 dir.

Tablodan da anlaşıldığı gibi Mesudiye, yıllık sıcaklık ortalaması, yağış miktarı vb. iklim koşulları ile Karadeniz ikliminden çok, karasal iklimin özelliklerini göstermektedir.(9) Ordu ilinin en az yağış alan bölgesi Mesudiye'dir.(10)

Mesudiye bitki örtüsü bakımından zengin bir bölge sayılmaz. K.İ.B.K.E. E.'den köylerin bitki örtüsünü gösteren 14a ve 14b tablolarından alınan rakamlar bu konuda gerekli bilgileri verecektir. Kültüre elverişli arazi: 885513 dönüm, Kültüre elverişsiz arazi: 153000 dönüm, Orman: 447934 dönüm, Ağaçlık: 2450 dönümdür.

8-M.G.M., Tetkik ve Yayın Şb. İstatistik Şevvelleri-1969

9-Hayat Ansiklopedisi "Mesudiye" maddesi, V.Cilt, s.2317-2318'de Mesudiye'nin çok yağışlı bir iklimi olduğu belirtilmektedir.

10-K.İ.B.K.E.E., Ordu İli:?

Orman sahasının büyük bir kısmı insan eli ile ortadan kaldırılmıştır. 800 metreden yüksek yerlerde yayvan yapraklı türlerle, iğne yapraklılar karışık olarak bulunur. Yayvan yapraklılar arasında: Kayın, gürgen ve bazı meşe türleri, iğne yapraklılar arasında ise köknarlar ve sarıçamlar yaygındır.

4-Nüfus ve İdarî Durum:

Mesudiye ve köylerinin toplam nüfusu 1960, 1965 ve 1970 sayım sonuçları göz önünde bulundurularak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (11)

Mesudiye Nüfusunun Bazı Özellikleri.

<u>Sayım Tarih-leri</u>	<u>Toplam Nüfus (İlçe ve Köy.)</u>	<u>İlçe Merkezi nüfusu</u>	<u>Köylerin nüfusu</u>	<u>Azalan nüfus</u>
1960	38864	2512	36352	----
1965	37812	2547	35265	1062
1970	35581	3434	32147	2231

Çizelgede de görüldüğü gibi, Mesudiye'nin nüfusunda devamlı bir azalma vardır. 1970 nüfus sayımı sonuçları esas alınacak olursa, Mesudiye'nin toplam nüfusu 35581 olup, bunun 3434'ü ilçe merkezinde, geri kalan 32147'i ise bucak ve köylerde yaşamaktadır. 1960-1970 sayım devreleri arasında görülen nüfus azalmasının en önemli sebebi dış göçlerdir. Bu süre içinde azalan nüfus miktarı 3283 olup, toplam köy nüfusundaki azalma ise 4205 dir. İlçe merkezinde normal bir nüfus artışı görülmektedir. Artan nüfus miktarı 922 dir.

Mesudiye ilçesinin yedi mahallesi, ikisi bucak merkezi olmak üzere 65 köyü vardır. (12) Bucak merkezlerinden birisi Yeşilce kasabasıdır. Diğerleri ise Topçam köyüdür. Yeşilce, 1965 sayımına göre 2204 nüfuslu bir kasabadır. O halde Mesudiye'nin 64 köyü vardır denebilir.

İlçe merkezi ve Yeşilce bucacı belediyeliktir. Topçam köyü bucak merkezi olup, ilçe ve bucak merkezlerine bağlı bütün köyler muhtarlıktır.

Bugünkü idarî duruma göre ilçe ve bucak merkezlerine bağlı köyler şunlardır, (Bkz. Harita)

a) İlçe Merkezine Bağlı Köyler:

1-Alan	4-Aşağıgökçe (Aşağıaldaca)
2-Arıkmasa	5-Balıkli
3-Arpaalan	6-Bayraklı

11-Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü, Genel Nüfus Sayımları, D.İ.E. Yayınları-1967

12-Yeşilce kasabasının incelen bütün kaynaklarda, köy olarak adı geçmektedir. Aslında Mesudiye'nin 64 köyü vardır.

- 7-Beşbüyük(Misimlon) (15)
- 8-Beyseki
- 9-Çaltepe(Herise)
- 10-Çardaklı (Afan)
- 11-Çavdar
- 12-Çerçi
- 13-Çiftliksarıca
- 14-Darıca (Eskidir)
- 15-Dayılı
- 16-Dogaşam(İstavri)
- 17-Erik
- 18-Esatlı
- 19-Göçbeyli
- 20-Güneyce(Koykuş)
- 21-Güvenli(Busay)
- 22-Güzle(Iağus)

- 23-Herközü
- 24-İlişar
- 25-Kale
- 26-Karabayır
- 27-Karacaören
- 28-Kışlacık
- 29-Konacık(Başağrı)
- 30-Musalı
- 31-Sarıca(Kafisarıca)
- 32-Türkköy
- 33-Uçyol(Farçı)
- 34-Yardere(Manlı)
- 35-Yavşan
- 36-Yeşilçit(Yastura)
- 37-Yukarıgökçe(Yukarıfaldaça)
- 38-Yuvalı(Karamerek)

b)Topçam Bucagina Bağlı Köyler:

- 1-Topçam(Gebeme)Bucak Merkezi
- 2-Abdilli
- 3-Akkırık
- 4-Aricılar(Farukulu)
- 5-Aşıklı
- 6-Bayırköy(Hatunvereh)
- 7-Birebir
- 8-Çukuralan
- 9-Darıcabaşı

- 10-Derebaşı
- 11-Derinceay(Kotanı)
- 12-Dursunlu(Fiyez)
- 13-Enalın
- 14-Güzelce(Gergeçi)
- 15-Karıca
- 16-Köçe
- 17-Mahmediye
- 18-Ortaalan
- 19-Ozlükent(Çeriçe)

c)Yeşilce(Yavadı)Bucagina Bağlı Köyler:

- 1-Armutkolu
- 2-Beybağaç(Zile)
- 3-Celâli
- 4-Gülpınar

- 5-Sarıyayla(Isbanasa)
- 6-Yağmurlar
- 7-Yeveli

13-Parantez içindeki isimler köylerin eski adlarıdır.Halen birçok köy eski adıyla bilinmektedir.

5-E k o n o m i :

Mesudiye'nin ekonomisi çiftçiliğe, hayvancılığa ve küçük el sanatlarına dayanmaktadır.

a) Tarım: Mesudiye'nin ekime elverişli arazisi 220000 dönümdür. (?) Esasen kültüre elverişli arazi 600000 dönüm olup, bunun ancak 220000 dönümü ekilebilmektedir. Geriye kalan 380000 dönümü zamanla ekim yapılamaz hale gelmiştir. 400000 dönüm ziraat yapılamayan arazi vardır. Ormanların kapladığı alan ise 86000 dönümdür. Mevcut arazinin ancak 1950 dönümü sulanabilmektedir. (14) Arazilerin çoğunluğu dağ eteklerinde ve yamaçlarında ormanlar ortadan kaldırılarak kazanılmıştır.

Köylerdeki çiftçi aile sayısı 8700 olup, bunların kullandıkları 4136 karasaban ve 148 pulluk vardır. (15) Modern tarım araçlarıyla işlemeye elverişli arazi miktarı çok az olduğundan traktör yoktur.

Genellikle tahıl tarımı yapılmaktadır. En çok buğday, arpa ve fiğ üretilmektedir. Bahçe ürünleri olarak; çok az miktarda patates, fasulye, kabak ve salatalık yetiştirilmektedir. Sulama olanaklarının bulunduğu yerlerde kavak; meyve ağaçlarından armut, elma ve erik yetiştirilir. Son yıllarda yükseltisi düşük olan bazı köylerde fındık dikimine de başlanmıştır. Örneğin Topçam bucağında fındık yetiştirilmekte ve tıpkı sahil bölgelerinde olduğu gibi mısır üretimi de yapılmaktadır. Ayrıca 'ahlat' adı verilen yabani armut her yerde kendiliğinden yetişmektedir.

220000 dönümlük bir alan üzerinde yapılan tahıl üretimi gereksinmeyi karşılamaktan uzaktır. İdenebilir. Hatta söz konusu arazinin bir kısmı da nadase bırakılmakta; 'ahbun' (köy içindeki her yıl gübrelenip ekilen arazi) adı verilen verimli kısımlar her yıl ekilmektedir. Verim bire-onu pek geçmemektedir. Eskiden beri böyle yetersiz olan tahıl üretimi, Mesudiye halkını ilçe dışına göçlere zorlamıştır.

b) Hayvancılık: Çiftçiliğin yanısıra hayvancılıkta yapılmaktadır. Koyun (59371), keçi (17091), sığır (26023), manda (2967), at (2013), katır (338) ve eşek (975) beslenmektedir. (?) (16)

Orman kaybını göz önünde tutan köylüler, 1956 yılında kendi aralarında anlaşarak kıl keçisi beslemekten vazgeçmişlerdir. Bugün bazı köylerde çok az miktarda beslenmektedir. Hayvanlar (küçükbaş) yazın meralarda, dağlarda ve yaylalarda otlatılmakta; kışın ise ahırlarda bakılmaktadır. Her köyde arıcı-

14-Yukarıdaki rakamlar Mesudiye Ziraat Memurluğundan alınmıştır.

15. K. İ. B. K. E. E. 'den alınan bu rakamlarla resmî dairelerden alınan rakamlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bütün kaynaklar değerlendirilip, gerçeğe en yakın rakamlar alınmıştır.

16-Ordu İl Yıllığı-1967, s. 236

lık yapılmakta, fakat pek önem verilmemektedir. Başta tavuk olmak üzere kümes hayvanları da beslenmektedir. Beslenen hayvanların da gereksinmeyi karşılayamadığı ileri sürülebilir.

Çiftçiliğin ve hayvancılığın dışında küçük el sanatları: Değirmen taşı yapımı (merkezde), küpçülük (Ilişar köyünde) ve dokuma işleri yapılmaktadır.

Bölge halkı, çoğu gereksinmelerini ilçe içinde kurulan pazarlardan ve civar ilçe ve şehirlerden para ile almaktadırlar.

Yetersiz tarımsal sektörün dışında, büyük nüfus kitlelerini çalıştırabilecek iş yerlerinin de olmaması halkı daima dış güçlere zorlamıştır. Eskiden beri gelişmeyen ekonomik düzen, sosyal ve kültürel yapıyı büyük ölçüde etkilemiştir. Otuz veya kırk yıl önceleri geçimlerini Karadeniz sahil şehir ve kasabalarında çalışarak sağlayan Mesudiyeliler yoksul olduklarından çoğu zaman hor görülmüşlerdir. (17)

6-U l a ş ı m ve Haberleşme:

Mesudiye'yi Ordu'ya bağlayan kara yolu, Gökçöy ve Ulubey'den geçerek Giresun, Ordu ve Samsun'devlet yolu ile Ordu'da birleşir. Aynı yol Mesudiye'yi Koyulhisar'a bağlamaktadır. Bucakları ilçe merkezine bağlayan karayolları yapımı da devam etmektedir. Bütün köyler şoselerle ilçeye bağlanmış olup, yazları motorlu araçlar işlemekte; kışları ise bazı köy yolları kapanmaktadır. Henüz iki köyün yolu tam olarak ulaşımına açılmamıştır.

Köy içinde ulaşım, kızak adı verilen, öküzlerle çekilen kağnılarla, at, katır ve eşeklerle gidilip gelinmektedir. Bazı köylere ve bucak merkezlerine otobüs ve kamyon her zaman işlemektedir. Melet çayı üzerinde ilkbahar mevsiminde tomruk taşınabilmektedir.

Bucak merkezlerinin ve bütün köylerin telefon hatları ile ilçeye bağlantısı vardır. 1376 adet radyo bulunmaktadır. (18)

Aydınlatma, ilçe merkezinde hidro-elektiriksantral ve dizel motorla, Yeşilce'de dizel motorla, Konacak köyünde hidro-elektirikle sağlanmaktadır. Diğer köylerde ise gaz lambası, lüks ve kandil kullanılmaktadır.

17-Mesudiye'ye civar ilçe ve şehirlerde "Melet" denmektedir. Melet adı, Melet çayına göre verilmiş olup, halkına da "Meletli" denmektedir. Eskiden beri geçimini ilçe dışından karşılamaya çalışan Mesudiyeliler çevrede ırgatlık veya amelelik yaptıkları için aşağılanmışlardır. Bugün bile bu yanlış tutum ve davranışların izlerine rastlanır. Gökçöy'de memuriyet yaptığım yıllarda, tanık olduğum bir olayı anlatmak isterim. Bir gün, Gökçöy'de berber dükkanında otururken; içeriye bir müşteri geldi. Tıraşa başlayan berber nereli olduğunu sordu. Müşteri "Meletliyim diye cevap verince, berber" estagfurullah efendim, ne münasebet" dedi. Müşteri gittikten sonra, niçin böyle davrandığını sorduğumda: "Biz, Meletli denince çok yoksul insanları düşünürüz" dedi ve sözlerine şöyle devam etti: "Bugünkü Mesudiyeliler çok iyi durumdadalar, hepsi okuyamaz ve memur kimseler. Buna karşılık Mesudiyeliler de civar ilçe

7-S o s y a l D u r u m :

Mesudiye, etnik yapı bakımından tam bir bütünlük göstermektedir. Bölgede konuşulan tek dil Türkçedir. Türkçe'nin dışında başka bir dil konuşulmamaktadır. Mesudiye'de üç köy (Türkköy, Akkarak ve Güzelce) alevî olup, diğer köyler sunnî mezhebindendir. Türkköy çevreyle her bakımdan kaynaşmış olduğu halde Übür iki köyde mezhep farklılığından doğan ayrılıklar görüldüğü ileri sürülmektedir. Fakat son yıllarda bu köylerin de çevreyle ve komşu köylerle ilişkilerini arttırdıkları görülmektedir.

Genel olarak bölge halkının büyük şehirlerle ilişkileri hiç kesilmemektedir. Toplum bir bütün olarak, geniş ölçüde toplumsal değişme süreci içindedir.

Mesudiye ekonomik ve kültürel özellikleri bakımından komşu ilçelerden bazı farklarla ayrılabilir. Sosyal bünye bakımından sahil bölgesinden ayrılmaktadır. Nüfus bölümünde de sözümlü ettiğimiz gibi, geçimini ilçe dışında arayan halk İstanbul, Ankara, Zonguldak vb. iş ve endüstri şehirlerine göçmek zorunluğunda kalmıştır. İş ve memuriyetle ilçe ve il dışına çıkanlar âdeta köyleri boşaltmaktadır. İlçe, il ve yurt dışına göçenler ya da çalışmaya gidenlerin bir kısmı eşlerini ve çocuklarını köylerinde bırakmışlardır. Bazı ailelerde ailecek göçmüşlerdir. Böylece faal nüfus miktarı oldukça azalmıştır. İş ve memuriyetle dışarı gidenler geride bıraktıkları yakınlarına malî yardımları bulunmaktadır.

Mesudiye'de kadınlara erkek yaşama yükünü eşit bölüşmekle birlikte; erkeklerin sorumluluğu daha çoktur.

Genel olarak Mesudiye'nin ekonomik yapısı, sosyal ve kültürel durumunu her yönden etkilemiş, bugünkü yaşama düzenini doğurmuştur.

Sosyal yapı konumuz dışında kaldığı için, gerekli incelemeleri yapmadık.

8-E ğ i t i m :

Mesudiye'de eğitim; sosyal, ekonomik ve kültürel bünyenin gerektirdiği biçimde gelişmiştir. Özellikle tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomik yapının dengesizliği sosyo-kültürel yapıyı etkilemiştir. Tarımsal sektörün dışında, büyük nüfus kitlelerini çalıştıracak iş yerlerinin de bulunmaması halkı daima dış göçlere ya da okuyarak herhangi bir mesleğe geçmeye zorlamıştır. Eskiden beri değişmeyen bu düzen halkın eğitim ve öğretime karşı istegini artırmıştır.

şakinlerini görgüsüz olarak nitelerler.

18-Ordu İl Yıllığı'ndan alınan bu rakamlarda doğru değildir. Fakat, sahamızla ilgili başka bir kaynak bulunmadığımız için bu rakamları vermek zorunluğunda kaldık.

Köylüler, bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadırlar: "Topraklarımız bizi besleyemediği için, çocuklarımız ya okuyup devlet memuru olacak ya da işçi olarak ilçe dışına çıkacaktır." Halkın bu yöndeki eğilimleri, eğitim kurumlarının benimsenmesini sağlamış, köylerin hepsinde ilkokulun açılması- nı çabuklaştırmıştır. Okuyup-yazma bilen nüfus %30 civarında olmakla bera- ber; Ordu il sınırları içinde okuma-yazma bilen nüfus oranı en yüksek ilçe olarak Mesudiye'yi göstermek hatalı bir görüş olmasa gerek. (19)

Bölgede eğitim çocuk yaşta başlar. Erkek çocuklar baba ve ağabeylerine yardımla üretim tekniğini ve hayvan bakımını; kız çocuklar ise anne ve ab- laya yardımla ev işlerini öğrenmekle yaygın bir eğitim içerisindedirler. Genellikle çocuklar büyüklerin yönetimi ve baskısı altında, toplumun öngör- düğü davranış normlarını öğrenmektedirler. Kasaba ve köylerde anne-baba ve imam tarafından dinî eğitim yapılmakta, Kur'an kursları da verilmektedir.

Aşağıdaki tablo eğitim ve öğretim kurumlarının dağılımını göstermekte- dir. (20)

1966 yılında Mesudiye'de Okul ve Camilerin Dağılımı

Kurumların bul- unduğu yerler.	Eğitim ve Öğretim Kurumları				
İlçe merkezi (Yedi mahalle)	İlkokul	Ortaokul	Cami	Kur'an Kursu	Diğerleri
(Yedi mahalle)	6	1	1	1	1(SanatKursu)
Kasaba(Yeşilce)	2	1	1	-	-
Köyler	65	-	64	-	-

1965-1966 öğretim yılında ilkokullarda 131 ilkokul öğretmeni görevli iken; 1970-71 yılında ikisi vekil olmak üzere 147 öğretmen bulunduğu saptan- mıştır. Son senelerde Topçam bacasında açılan ortaokulun da öğretime başla- ması ile ilçede ortaokul sayısı üçe yükselmiştir.

Memleketimizde henüz on-bin köyün ilkokuldan yoksun bulunduğu bir za- manda, Mesudiye'nin bütün köylerinin ilkokula kavuşmuş olması dikkat çekici bir özelliktir.

Tabloda görüldüğü gibi, bölgede 66 cami olup, bu camilerde 25 kadrolu , 41 kadrosuz imam görevlidir. Yalnız bir köydeki cami son zamanlarda yapılmıştır, ilçe merkezindeki resmî Kur'an Kursu dinî öğretimi sürdürmektedir.

Köylerde kız çocukların okula devamları önemli bir sorun değildir. Köy- lüler uysarınca düşünmekte, kız çocuklarının okula devamında hiçbir sakınca

20-Genel Nüfus Sayımı Sonuçları-1967

21-Ordu il Yıllığı-1967

görmemektedirler.İlkokuldan mezun olan çocukların ilkökul sonrası eğitime devamlarında kız-erkek ayrıcalığı gözetilmemektedir.Özellikle yoksul aile çocukları ilkökuldən sonra orta dereceli herhangi bir yatılı okula girmek istemektedirler.Bu tür okullara giremeyen çocuklar ise ilçe ve bucaklardaki ortaokullara devam etmeye çalışmaktadırlar.Çocuklarını okutmak isteyen kimi ailelerde,çocuklarını şehirlerde oturan akrabalarının yanına göndermek suretiyle bu amaçlarını gerçekleştirmektedirler.

Kesin bir rakam verilememesine karşın;Mesudiye'de ilkökul sonrası eğitime devam edenlerin sayısının oldukça yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Üniversite ve yüksek okullara devam edenlerin sayısı 68 olarak saptanmıştır.

9-Konut, Giysi ve Isınma:

Bölgede görülen hastalıkların oluşumunda uzaktan ya da yakından ilgili olan konut, giysi ve ısınma sorunlarına az da olsa değinmemiz yararlı olur sanısındayım.

a)Konut:Mesudiye'de konutlar kullanılan malzemenin cinsine göre değişiklik göstermektedir.Genellikle taş ve kerestenin bulunması konutun tipini doğurmuştur.Örneğin ilçe merkezinde ve ulaşım olanaklarının olduğu köylerde modern evler yapılırken;çoğun köylüler geleneksel tipte evler yapmak zorunluduradırlar.Eski konutların yapımında kullanılan malzemelerin en fazlasını kereste teşkil etmektedir.Bugün ise kereste temini çok zordur.

Konut malzemesi olarak taş, kereste, kiremit, çinko, çimento, kireç ve kum kullanılmaktadır.Evleri çatıları kiremit ve "hartama" adı verilen tahtalarla örtülmektedir.Son yıllarda yapılan konutlar iki katlı olmakta, zemin katın duvarları taşdan, yukarısı ise ağaçtan yapılmaktadır.Sırtıklar duvar üzerine tesbit edildikten sonra araları taş ve çamurla doldurulmakta, dışı çamur ve harçla sıvanmaktadır.Evleri çatıları kiremit, tahta ve çinko ile örtülmektedir.Çatılar ailenin malî gücüne göre değişmekte; fakir aileler toprak damlı ya da tahta çatılı evler yapmaktadırlar.Genellikle ahırların yapımına hiç önem verilmemektedir.Dış görünüşüyle hoş giden evlerdeki değişiklik ahırlarda görülmemektedir.Ahırlar ya toprak damlı olmakta ya da iki katlı evlerin zemin katında bulunmaktadır.Genel olarak, Mesudiyedeki konutların kolayca ısıtılmayacağı ileri sürülebilir.

b)Giysi:Erkek ve kadın kuşaklar arasında giysi farkı pek yoktur.Giyim bölgenin iklim durumuna uydurulmuştur.

c)Bölgede kullanılan tek yakıt maddesi odundur.Son yıllarda çoğu köylüler gaz yakıt yakan ocaklar alarak odun tüketimini azaltmışlardır.

- ⊙ KAZA MERKEZLERİ
- ⊙ BUCAK MERKEZİ
- KÖYLER
- ▣ BELEDİYE OLAN YERLER
- == DEVLET YOLU
- == İL YOLU
- İL SINIRI
- KAZA SINIRI
- BUCAK SINIRI

C.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KULLANILAN MALZEME

G i r i Ő:

Sahada yapılan çalışmalarla hazırlanan bu araştırmanın konusunun Hocamız Doç.Dr.Sedat Veyis Örnek tarafından verildiğini daha önce belirtmiştik. Araştırmanın sistemli bir şekilde yürütülmesi için, bazı müracaat kitaplarından yararlanılarak geçici bir plân yapılmıştır.Sahaya çıkılmadan önce geniş ölçüde kaynak çalışması yapılmış olup, araştırmanın konusu ve araştırma sahası ile yakından hattâ uzaktan ilgili, bulduğumuz bütün kaynaklar incelenmiştir.Ortaya çıkan malzemeye dayanarak ikinci geçici plân yapılmıştır.

Adı geçen sahada(Mesudiye) yapılmış, konumuzla Őu ya da bu şekilde ilgili herhangi bir bilimsel çalışma bulunmamıştır."Ordu İl Yıllığı-1967" yararlandığımız tek kaynak olarak kabul edilebilir.Osman Gürsoy'un"Mesudiye Köylerinde Tıp Folkloru" adlı folklorik derlemesini de buna ekleyebiliriz.(1)

Son yıllarda yayımlanmış birçok monografik ve etnolojik yapıtlar vardır.Genellikle bu tür çalışmalardan yararlanılmıştır.Bu akademik çalışmalara sırası geldikçe değinilmiştir.Çalışma boyunca faydalandığımız bütün kaynaklar bibliyografyamızda gösterilmiştir.

1-31/Ağustos/1970 tarihleri arasında araştırma alanında kalmıştır.Köylere çıkılmadan önce ilçe merkezindeki devlet kurumlarında(Hükümet Tıbbiği,Veteriner Memurluğu,Ziraat Teknisyenliği,İlköğretim Müdürlüğü ve Nüfus Memurluğu) sahamızla ilgili kayıtlar gözden geçirilip, ilgililerden de gerekli bilgiler alınarak ön hazırlıklarımız tamamlanmıştır.

Bu kısa süre içinde 65 köyün hepsinin gezilmesi olanaksız olduğundan, Örnek olarak seçtiğimiz yedi köye giderek, ilk çalışmalarımız yaptık.Dolayısıyla bazı görüşlere varmaya çalıştık.Gittiğimiz köylerdeki gözlemlerimiz, çeşitli yaş guruplarından gelişti güzel seçilen rehberlerle yapılan mülâkatların yararlı olmadığını göstermiştir.Çünkü, bu konuda bilgisine başvurulacak ve uygulamaları ya da pratikleri gözlenecek kimseler köylerde veya bölgede çeşitli hastalıkları sağaltan belli kişilerdir.Hemen hemen her köyde insan ve hayvan hastalıklarını sağaltmaya çalışan, köyü içinde öncelikle kendisine baş vurulan halk hekimi ya da halk veterineri vardır.Dikkate değer bir özellikte, insanlara özgü hastalıkları sağaltmaya çalışan kimseler arasında Yasa'nın da belirttiği gibi(2), bir çeşit uzmanlaşmanın görülmesidir.Halk veterinerleri arasında böyle bir uzmanlaşma açık seçik belli değildir.Gözlem ve mülâkatlarımız sırasında seçtiğimiz rehberler ister istemez köylerindeki ve çevredeki halk hekim ve veterinerlerine

1-Osman Gürsoy, "Mesudiye Köylerinde Tıp Folkloru"1968

2-İbrahim Yasa, "Türkiye'de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri"1962

ya da bu işlerle uğraşanlara başvurmamızı salık vermektedirler. Ancak böyle kimselerden yeterince bilgi alsak çok zordur. Böyleleri bilgilerini vermekte geçitli sakıncalar görür: İhbar edilerek cezalandırılacağını, bilgilerinin az ya da yanlış bulunarak kınanacağını ve halk arasında gözden düşeceğini düşünür.

Biz, bu koşulları göz önünde tutarak, seçtiğimiz örnekle köylere çıkmadan önce ön hazırlıklarımızı yaparken; yıllarca ilçede Özel İdare Memurluğu yapan, yerli halkın çok iyi tanıdığı ve sayıp sevdiği emekli memur İbrahim Tuncalının aracılığı ile söz konusu köyleri ileri gelen kimseleriyle tanıştık. İlk kez, sayın Tuncalı'nın köyüne kondisi ile beraber gidilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ÖZELLİKLERİ

Bu araştırmanın niteliklerinin bilinmesi ve içeriklerinin anlaşılması için, özelliklerinin kısaca anlatılması gerekmektedir.

1-Araştırmanın Konusu:

Bu araştırmanın konusu, Hocamız Sedat Veyis Örnek tarafından mezuniyet tezi olarak verilmiştir. Hazırlamakla yükümlü olduğumuz bu tezin konusu böyle bir gereksinmenin sonucunda alınmıştır.

2-Sahanın Seçimi:

Araştırma alanı olarak Mesudiye'yi seçmemizin başlıca nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Aynı zamanda Sağlık Memuru olarak Ankara'da görevli olduğum için, 1970 yılı senelik izinimizi Mesudiye'de geçirmek zorunluğunda kaldık. İzinli olduğumuz süre içinde ~~sıra~~ saha araştırması yapmak gerekliliğini duyduk.

b) Sık sık gittiğimiz Mesudiye'de hırsız-akraba ve tanıdıkların bulunuşu en önemli tercih sebebidir. Diğer taraftan Mesudiye oldukça iyi tanıdığımız bir bölgedir.

c) Konuşa ilçe Güllüce'de üç sene görevli kalmamız dolayısıyla Mesudiye hakkında önceden bazı bilgilere sahiptik.

3-Araştırmanın Yöntemleri:

Araştırma boyunca uyguladığımız yöntemleri üç bölümde toplayabiliriz:

a) Sahaya çıkılmadan önceki çalışmalar:

İlk önce bazı müracaat kitaplarından yararlanılarak geçici bir plân yapılmıştır. Araştırma konumuz ve sahanızla ilgili kaynaklar toplanmıştır. İncelediğimiz bu kaynaklardan faydalı bilgiler süzülerek, alınan notlar konu yönünden sınırlandırılmıştır. (3) Ortaya çıkan malzemeye dayanarak yapılan geçici ikinci plânda sahada yapacağımız çalışmalar genel çizgileriyle belir-

tilmiştir.

b) Alan araştırması:

Önceden de belirtildiği gibi, saha ve konumuzla doğrudan doğruya ilgili kaynakların bulunmaması ve araştırma konumuza ilişkin olayları sistemli bir biçimde gözlemek ya da saptamak için sahaya çıkılmıştır. Araştırma sahasına gelinece gerekli hazırlıklar yapılarak, gidilecek köyler seçilmiştir. Söz konusu köylerde çeşitli araştırma teknikleri uygulanmıştır. Bu tekniklerin başlıcaları: Gözlem, mülakat ve rehber kullanmadır.

Sahada uzun süre kalamadığımız için araştırma teknikleri içinde en az uyguladığımız 'gözlem' olmuştur. Oysa etnolojik malzemenin toplanmasında gözlemin rolü çok büyüktür. Başarılı bir saha araştırması yapmak için uzun zaman sahada kalıp her olguyu gözlemek gerekmektedir. (4) Biz, bu eksikliğimizi tamamlamak ya da azaltabilmek için, daha önce niteliklerini belirttiğimiz kişilerle görüşmeye gayret ettik. Köylerden döndükten sonra, ilçe merkezinde kaldığımız sürece, önceden isimlerini saptamış olduğumuz halk hekim ve veterinerleriyle, fırsat buldukça görüştük.

c) Sahadan döndükten sonraki çalışmalar:

Ankara'ya döndükten sonra, sahadan topladığımız malzemeyi esas alarak sahadada uygulayacağımız anketleri hazırladık. 1970-Aralık ayında, Merkez İlkokulu Öğretmenlerinden Hayati Erdönmez ve emekli memur İbrahim Tunceli'nin aracılığıyla anketlerimizi 30 köy öğretmenine gönderdik. Ocak ayı sonlarıyla şubat ayı içinde cevaplar gelmeye başladı. 15 anket öğretmenler tarafından doldurularak gönderildi. Bu arada doldurulamayan gerekçeleri açıklanan bir, açıklanamayan iki anket boş olarak alındı.

Sahadan topladığımız malzemelerle, gelen anketlerdeki malzemeyi toplayarak işlemeye çalıştık. Anketlerdeki cevapların doğruluklarını kontrol etmek üzere yeniden sahaya çıkmak olanagı bulamadık. Ancak bazı eksik ve şüpheli durumlarla karşılaşıncas mektupla gerekli bilgileri almaya ve böylece noksanlarımız olanaklar içerisinde gidermeye çalıştık. Bütün bu çalışmalarımızdan sonra ortaya koyduğumuz malzemeye dayanarak yazdığımız taslağı Hocamız Sedat Veyis Örnek'in bilgilerine sunduk.

ÇALIŞMANIN İÇERİKLERİ

Bu çalışma üç ana bölümden ibarettir. Birinci bölümde söz konusu araştırma sahanızın ekonomik, sosyal ve kültürel durumu kısaca gözümelenerek, bunların

4-S. Veyis Örnek, "Etnoloji Sözlüğü" s. 16-17

'halk hekimliğine ve halk veterinerliğine' olumlu ya da olumsuz yöndeki etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ikinci ve üçüncü bölümlerdeki orijinal malzemenin değerlendirilmesi için, kuramsal görüşlere de yer verilmiştir. Özellikle bölgedeki sağlık ve veterinerlik hizmetleri üzerinde durularak, halkın sağlık ve hastalıklar hakkındaki düşünceleri, tutum ve davranışları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde 'halk hekimliği', üçüncü bölümde de 'halk veterinerliği' ele alınmıştır. Çerçeve insan hastalıkları ve gerekse hayvan hastalıkları, uzmanlık dallarına ayrılışlara göre ya da vücudun sistemleri içinde gruplandırılmıştır.

Okuyucuya yabancı geleceğini sandığımız yörel deyimleri parantez arasında açıkladık. Muhteva ve referans dipnotlarını aynı sayfalarda gösterdik.

Çerçeve araştırmanın bünyesinden doğan, gerekse araştırmacı ile ilgili bazı faktörler daha geniş bir araştırma yapmamıza engellenmiştir. Örneğin, araştırma sahasında yeterince gözlem yapamadık. Çerçeve fotoğrafları çekme olanağına bulamadık. Çeşitli araştırma yöntemleriyle topladığımız malzemeleri veya olayların bir bölümünü gözlemlerle kontrol edemedik.

Araştırma boyunca karşılaştığımız bu tür güçlükler, daha iyi bir çalışmaya yapmamıza engellenmiştir.

'halk hekimliğine ve halk veterinerliğine' olumlu ya da olumsuz yöndeki etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca ikinci ve üçüncü bölümlerdeki orijinal malzemenin değerlendirilmesi için, kuramsal görüşlere de yer verilmiştir. Özellikle bölgedeki sağlık ve veterinerlik hizmetleri üzerinde durularak, halkın sağlık ve hastalıklar hakkındaki düşünceleri, tutum ve davranışları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde 'halk hekimliği', üçüncü bölümde de 'halk veterinerliği' ele alınmıştır. Çerçevesi insan hastalıkları ve gerekse hayvan hastalıkları, uzmanlık dallarına ayrılışlarına göre ya da vücudun sistemleri içinde gruplandırılmıştır.

Okuyucuya yabancı geleceğini sandığımız yörel deyimleri parantez arasında açıkladık. Muhteva ve referans dipnotlarını aynı sayfalarda gösterdik.

Çerçevesi araştırmanın bünyesinden doğan, gerekse araştırmacı ile ilgili bazı faktörler daha geniş bir araştırma yapmamızı engellemiştir. Örneğin, araştırma sahasında yeterince gözlem yapamadık. Çerçevesi fotoğrafları çekme olanağına bulamadık. Çeşitli araştırma yöntemleriyle topladığımız malzemeleri veya olayların bir bölümünü gözlemle kontrol edemedik.

Araştırma boyunca karşılaştığımız bu tür güçlükler, daha iyi bir çalışmaya yapmamıza engellemiştir.

D. BÂTİL İNANMA VE BÜYÜ

İkinci ve üçüncü bölümlerde sahadan topladığımız malzemenin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması için, bazı kuramsal görüşlere değinmemiz gerekmektedir. Mesudiye halkının insan ve hayvan hastalıkları hakkındaki bilgileri, düşünceleri; hastalıkları sağaltma yöntemleri değerlendirilirken, hemen hemen her hastalığın meydana geliş nedenlerinde ve sağaltma yöntemlerinde büyük rol oynayan ya da sık sık sözü geçen 'bâtil inanma' ve 'büyü' gibi kavramların bilinmesine gereksinim duyulmaktadır.

Bu konuda yeterli bir bilgi verebilmek için, Hocamız S. Veyis Örnek'in yapıtlarına bir göz atmaya ve konumuzla ilişkili bulduğumuz bilgileri özetlemek almayı gerekli buluyoruz. "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki" adlı kitabında 'bâtil inanma' ve 'büyü'ye geniş bir yer vermiştir. (1)

Bâtil inanmanın sebeplerini şöyle sıralanmaktadır: (2)

- 1-Psikolojik anlar
- 2-Büyünün mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmek
- 3-Geleceği bilmek arzusu
- 4-Korku
- 5-Cin, peri ve dev inancı
- 6-Bâtil inansalarla ilgili yayınlar

'Bâtil inanmalar'ı hazırlayan sebepler açıklandıktan sonra 'bâtil inanç'ın tanımlanması yapılmaktadır: "Şu halde, korku, çaresizlik, çagrıyım gibi psikolojik nedenlerle beliren, geleceği bilmek arzusu ile tesadüfi benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren, bilisi ve geçerli bir dinin reddettiği bir takım doğa üstü kuvvetlere inanan, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inansalara bâtil inanç diyeceğiz. (3)"

Büyü:

"Doğaüstü güçlerin yardımı sağlanarak belli bir ereği elde etmek ya da belli bir durumu yaratmak için uygulanan işlemler ve eylemler... Temelinde yatan psikolojik nedenlere, pratiklerin bünye ve ereklerine, uygulama yöntemlerine göre sempatik büyü, taklit büyü, temas büyü, ak büyü, kara büyü, aktif büyü, pasif büyü gibi kollara ayrılır. (4)"

- 1-Sedat Veyis Örnek, "Sivas ve Çevresinde..." 1966, s.15-54
- 2-Örnek, Op. cit., s.16-19
- 3-İbid., s.20
- 4-S. Veyis Örnek, "Etnoloji Sözlüğü", 1971, s.52-53

Muska:

"İçinde, taşıyanı tehlikeli dış etkilere, çeşitli zararlardan koruyan büyüsel ve dinsel bir gücün saklı olduğuna inanılan doğal ya da yapma nesne. Muskalar fonksiyonlarına göre iki ana gruba ayrılırlar: Zararlı dış etkileri uzaklaştıranlar (hastalık, büyü, nazar vb.) ve iyilik getirenler... Türkiye'de gerek el şeklindeki, gerekse göz şeklindeki muskalara genellikle nazarlık denmektedir. Muskayı uğurluk ve fetişten ayırmak gerekir. (5)"

Uğurluk:

"Taşıyana iyilik, talih açıklığı, uğur getiren ve bu özelliği daha önce denemiş olan nesne. (6)"

Nazar:

"Bellî kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala-mülke hattâ cansız nesnelere de zarar veren, bakışlardan fırlayan çarpıcı ve öldürücü kuvvet. Psikolojik temelinde kıskançlık, haset ve psikolojik duyguların yattığı bu vurucu kuvvetin, ruhun dışa açılan iki noktasından, yani gözlerden fışkırarak kurbanına isabet ettiğine inanılır... Bu çarpıcı kuvvetin Türkiye'deki adı nazar, 'göz değmesi', 'göze gelme', 'pis göz', 'kəm göz' ve 'kötü göz'dür. (7)"

Nazarlık:

"Nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz hale getirdiğine inanılan muska. Çeşitli nesnelere (navi kumaş parçası, mavi boncuk, üzerlik otu, sarımsak, leylek pisliği, deniz hayvanları kabuğu, yumurta kabuğu, eski para, kurşun, dua yazılı kağıt vb.) bir araya getirilmesiyle yapılan çeşitli biçimdeki nazarlıklar giysilerin görünmeyen bir yerine dikildiği gibi, görülür biçimde de taşınır. (8)"

Hocamız Prof. Dr. Orhan Acıpayamalı, "Anadoluda Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnansalar (9)" adlı incelemesinde nazar folkloru üzerinde çalışarak, bazı genel sonuçlara varmıştır. "Bir folklor müessesesi kimliğinde olan nazar psikososyal değerler sonunda doğmuştur. Halen bu esaslar dahilinde işlemektedir." diyen Acıpayamalı, nazarın etkinliğini göstermiş oluyor. (10)

Halkın nazarla ilgili görüşünü şu söz gayet iyi açıklar: "Nazar, hayvanı kazana, insanı mezara sokar."

5-İbid., s. 176-177

6-İbid., s. 253

7-İbid., s. 180

8-İbid., s. 180-181

9-Orhan Acıpayamalı, "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnansalar", 1962
10-Acıpayamalı, Op. cit., s. 37

E. GELENEKSEL TIBBIN TARİHÇESİ

Halk hekimliği ve halk veterinerliğine özgü bütün gelenek ve görenekler, batı inançlar ile halk arasındaki uygulamalar 'tıbbî folklor' olarak kabul edilmektedir.

Unver, "Tıbbî folklor tıp tarihinin esaslarından biridir ve geleneklerle zamanımıza kadar gelmiştir. Eski milletlerin tıbbî folklorları ile bugün yaşayan haleblerinin tıbbî folklorları arasında birçok benzerlikler buluyoruz. Folklor tıp ve medeniyetin kaynağıdır... Tıbbî düşünceler ve tedaviler insanîyet kadar eskidir. Birçok düşünceler ve tedavilerin maddî ve ruhî tarafları gelenekler yoluyla yirminci asra kadar gelmiştir. Gelenekler bu bakımdan ~~halâtime~~ ilmi bir kaynaktır, karşılaştırmalar için çok önemlidir. (1)" demektedir.

Zamanımıza kadar gelen geleneksel halk hekimliği ve halk veterinerliğini üç aşamada inceleyip, özetleyebiliriz: İlgüdüsel evre, Dinsel evre ve Bilimsel evre.

1) İlgüdüsel Evre:

Unver'e göre, "Tıp yalnız ilkel ve tarihten önceki kavimlerde değil, belki yeryüzünde ilk insanların ilgüdülleriyle başlar. (2) İlk insanlar hastalıklarını sağıltmak için çevrelerindeki bitkilerden yararlanmışlardır. Her hastalıkta çeşitli bitkiler denemiştir. Yararlandıkları otları bellemişler, ikinci kez onu yine kullanmış, çevreye yaymış, uygulamış ve salık vermiştir.

Öktel'e göre de, "İlk insanlar şifa verici bitkileri, hayvanları ve maddeleri hayvanlardan öğrenmişlerdir. Hayvanlar ilgüdülleriyle kendilerine faydalı bitkileri seçmektedirler. Kahvenin canlandırıcı etkisi, keçilerin kahve ağacı yaprağını yemesiyle anlaşılmalıdır. İlk insanların çok keşfedici iyi bir ilgüdüsi vardı. Bu ilgüdü ile ilâçların dikkat çeken niteliklerini tetkik ediyorlardı. Daha sonra toprak, hayvansal ve maddensel unsurlar ilâçlar arasına girmiştir. İnsanlar geliştikçe muhitlerindeki maddeleri türlü hastalıklarda denemişler ve ilâç sayısı gün geçtikçe nitelik ve nicelik bakımından artmıştır. (3)"

"Bir hastanın kendiliğinden iyileşen yarası veya duran bir sancısı o esnada kullanılan bazı unsurların sağıltıcı etkisine yorumlanmış ve giderek yanlış düşünceler doğmuştur. Örneğin zehirlenmeler araştırılmamış, bazı

1-A.S.Unver, Tıp Tarihi , İstanbul 1943, s.12-13

2-İbid., s.5

3-Nurettin Öktel, Türkiye'de Kullanılan Ev İlaçlarıyla Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavice Ehemmiyetleri, Ankara 1959, s.5

basit ve etkisiz maddelere anlamsız bir güvenle bağlanılmıştır. Buna karşılık, zararlı etkileri pek fazla olmayan doğal unsurların kullanıldığı bu devirlerde, ampirik tedavi iyi bir içgüdüsel buluş olarak kabul edilmektedir. (4)"

Hayvanlarda da içgüdü vardır. Onlarda bu iç güdüleriyle hareket ederler. Onların da kendilerine göre tedavi usulleri vardır. Örneğin, hipopotam kendisinde bir basınç hissederse kan alıyor. Beylek uzun gagasıyla kendisine ve yavrusuna lavman yapıyor. Keçi, perde inen gözünü çalıya takarak iyi ediyor. Fakat hayvanların tababeti yoktur. (5)

İnsanlar hayvanları evcilleştirip, onların ürünlerinden ve güçlerinden yararlanmaya başladıkları zaman kendileri için kullandıkları ilâçları hayvanlara da uygulamaya başlamışlardır. (6) Bu durumda veteriner folklorunun kökü evciltmenin ilk yapıldığı çağlara kadar gidebilmektedir. Böylece insan ve hayvan hekimliği uzun süre bir arada gelişerek daha sonraki devirlere geçmiştir.

2) Dinsel Evre:

İnsanların ilk çağlardan başlayarak hastalıkları, onları meydana getirdiğine inandığı sebeplere göre tedavi ettiği anlaşılmaktadır. (7)

İnsanlar geliştikçe, çevresindeki varlıkları bizzat araştırmaya, kendi yaradılış şeklini düşünmeye başlamış ve çeşitli evrelerden geçtikten sonradını anlayış değişmiş, tanrılar doğmuştur. Hastalıkların sebepleri bu kez tanrılara bağlanmış; hastalıklar tanrılarının hoşnutsuzluğu sonucu insan ve hayvanlara gönderilen cezalar olarak nitelenmiştir. (8)

Çeşitli dinlere mensup insanlar kendi dinî anlayışlarına göre türlü sağıltma teknikleri uygulamışlardır. Kimi ilkel toplumlarda tedavi teknikleri sihirbazların tekelinde toplanmıştır. Kimi toplumlarda da, Şamanizm'de görüldüğü gibi (9), hastaların tedavisi din adamlarının görevleri arasına girmiştir.

Bazı tarihi milletlerin din kitaplarında Örneğin, Babilîlilerin mukaddes kitaplarında merhemlerin yapılışı hakkında açıklama vardır. Aynı şekilde Tevrat'da ve İncil'de merhemlerin bileşimi hakkında bilgi vermektedir. Yü-

4-İbid., s.4

5-Önver, Op. cit., s.14

6-Ferruh Dinger, Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerine Araştırmalar, Ankara 1967, s.5

7-İbid., s.5

8-Öktel, Op. cit., s.5

9-S.V.Örneç, 100 soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane 1971, s.53-54

sek dinlerin görüldüğü bütün toplumlarda da din adamları çeşitli hastalıkların sağaltılmasında etkin rol oynamışlardır. Eski Yunan tıbbı bir papaz tıbbi idi. O zamanlar tedavi poliklinikleri tapınaklarda bulunuyordu. Bu tapınaklar içerisinde gizli tutulan ve ağızdan ağıza bize kadar gelebilen tıbbi sanat yayılıyordu. Hippokrat işte böyle bir kurumda yetişmiştir. (10)

Eski çağlardan kalan belgelerden anlaşıldığına göre dini tedavilerde hayvanlara da uygulanmıştır.

Dinler, daha önceleri amacından saptırılmış olan ampirik tedavi tekniklerine birçok manasızlıklar sokmuştur. (11) Bu arada çeşitli bitki ve madenler tekrar araştırılmaya başlanmış, daha kuvvetli ilâçlardan mistik müstahzarlar hazırlanmıştır. Bunlardan bazılarının daha sağaltıcı oldukları görülmüş ve bu gibi deneylerle ampirik tedaviye dönülmüştür. Böylece asırların geçmesiyle ortadan kayıp olan bitkisel ilâçlar yeniden meydana çıkıp, kullanılmaya başlanmıştır. Sonraları daha rasyonel ilâçlar gelişmiştir. (12)

3) Bilimsel Evre:

Eski tecrübelerle dayanan tıbbi bilgiler geleneklere ve Hippokrat'ın bilimsel esaslarıyla bugüne kadar işlene işlene gelmiş, modern tıbbın temelini teşkil etmiştir. (13) Bazı tıp tarihçileri bilimsel hekimliğin Hippokratla başladığını kabul ederler. Ünver'e göre bilimsel hekimlik, tıbbi folklorun en gelişmiş safhalarında doğmuştur. Ve ilmi hekimlik gelişirken folkloruda gelişmiştir. Günümüzdeki ilmi tababet ampirik usulleri beğenmediği halde yine kabule mecbur olmuştur. Örneğin hidroterapi kabul edilmemişken; sonra eski geçerliğini kazanmıştır. (14)

Bilimsel tıp tarihi konumuz dışında kaldığı için, ayrıca üzerinde durmayacağız.

10-Öktel, Op. cit., s.6

11-İbid., s.4

12-İbid., s.4

13-Ünver, Op.cit., s.5

14-İbid., s.7

F. TANIMLAR

Bazı kavramların tanımlarını yapmaya gerekli buluyoruz.

1. Folklor:

Folklor: "Halkbilim. Kelimenin aslı İngilizce folk=(halk) ve lore=(bilim)' den gelmektedir. Belli bir ülkede yaşayan halkın kültür yaratmalarını; geleneklerini, âdetlerini, inanmalarını, törenlerini, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, el sanatlarını, konut yapımını, araç-gereçlerini vb. inceleyen bilim.(1)"

Unver, "Bütün milletlerin tabîi folklorlarının esaslarında hiç değişmeyen noktalar vardır. Bunların teferruatı ancak o memleketlere mahsus dini ve toplumsal vaziyetlerden doğan folklorla göze çarpar. Bunlarda çok eski kaynaklardan gelmektedir. Birçok benzerliklerin bulunması bütün milletlerdeki folklorik bilgilerin aynı kaynaktan geldiğini gösterir. İşte bugünkü tababetin ve medeniyetin umumî kaynağı folklorlardır. Ananelerle gelen tatbikatı vardır" demektedir.(2)

2. Halk:

Bu çalışmamıza konu olan 'halk hekimliği' ve 'halk veterinerliği' kavramlarını tanımlamadan önce 'halk' kavramını tanımlamamız gerekir.

Yasa, "Türkiye'de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri" adlı çalışmasında 'halk' kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Halk, çeşitli sebeplerle, değişme akımlarına pek ayak uyduramayan, bazı hallerde cephe alan, daha çok geleneksel bir yaşayış düzenine bağlı kapalı toplulukların meydana getirmiş olduğu geniş ve yaygın nüfus, kitle ve yığındır.(3)"

Toplumbilimciler 'halk' kavramının değişik tanımlarını vermektedirler. Halk: "Belli bir ülkede yaşayan, kan birliğini taşıyan, aynı dili konuşan, benzer yaşama alışkanlıklarına sürdüren, ortak bir tarihi olan, az ya da çok birlik bilincine sahip olan insanların oluşturduğu büyük birlik. Halk terimi aynı zamanda; biribirleriyle dil ve köken bakımından ayrı olan, ama ortak bir devlet yönetimiyle birleşmiş bulunan ahali için de kullanılır. Daha geniş anlamda, bir ulusun belli bir çevre içinde yaşayan kısmı da halk terimiyle karşılanır. Anadolu halkı gibi. Ayrıca aynı yerde toplanmış olan kimselere de halk denir: Mahalle halkı, ev halkı gibi.(4)"

1-Örnek, Etnoloji Sözlüğü, s.88-89

2-Unver, Op. cit., s.14

3-Yasa, Op. cit., s.251

4-Örnek, Etnoloji Sözlüğü, s.107

Halk teriminin tanımı yapıldıktan sonra 'halk hekimliği' ve 'halk veterinerliği' kavramlarının anlamı daha kolay anlaşılacaktır.

Hocamız S.V.Örnek 'halk hekimliği'ni şöyle tanımlamaktadır: "Halkın hastalık sebepleri hakkındaki görüş ve düşüncelerinin, hastalıklara tedavi etmek için kullandığı ilâç ve malzemelerin hepsine birden 'halk hekimliği'denmektedir. Halkın âdet, inanma, düşünce ve ampirik bilgileriyle beslenen bu zengin folklor müessesesi, gerek hastalık sebepleri, gerekse tedavi metodlarını genellikle irrasyonel düşünce ve görüşlerde temellendirmektedir. Gerçi, halk hekimliği, hastalık teşhisi, kullandığı ilâç ve bazı metodlarında rasyonel bir düşünüşle hareket etmekte, hattâ tıbbın bunlardan yararlandığı bilinmektedir. Ancak, bu geçit uygulamalar azınlıkta olup, çoğunu, temelini bâtil inançlara ve majik düşüncenin ilkelerine dayayan işlemler teşkil eder.(5)"

Halk hekimliğinin önemli bir kısmını teşkil eden halk veterinerliği de aynı şekilde tanımlanabilir:

Halkın hayvan hastalıkları hakkındaki görüş ve düşüncelerinin, hasta hayvanları sağıltmak için kullandığı veya uyguladığı ilâç ve tekniklerin hepsine birden 'halk veterinerliği' denir.

Biz, bu çalışmamızda, Mesudiye'de çok görülen; halkın kolayca tanıdığı insan hastalıklarına ve bazı hayvan hastalıklarına değineceğiz.

E. TANIMLAR

Bazı kavramların tanımlarını yapmayı gerekli buluyoruz.

1. Folklor:

Folklor: "Halkbilim. Kelimenin aslı İngilizce folk=(halk) ve lore=(bilim)' den gelmektedir. Belli bir ülkede yaşayan halkın kültür yaratmalarını; geleneklerini, âdetlerini, inanmalarını, törenlerini, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, el sanatlarını, konut yapısını, araç-gereçlerini vb. inceleyen bilim.(1)"

Unver, "Bütün milletlerin tıbbî folklorlarının esaslarında hiç değişmeyen noktalar vardır. Bunların teferruatı ancak o memleketlere mahsus dini ve toplumsal vaziyetlerden doğan folklorla göze çarpar. Bunlarda çok eski kaynaklardan gelmektedir. Birçok benzerliklerin bulunması bütün milletlerdeki folklorik bilgilerin aynı kaynaktan geldiğini gösterir. İşte bugünkü tababetin ve medeniyetin usumi kaynağı folklorlardır. Ananelerle gelen tatbikatı vardır" demektedir.(2)

2. Halk:

Bu çalışmamıza konu olan 'halk hekimliği' ve 'halk veterinerliği' kavramlarını tanımlamadan önce 'halk' kavramını tanımlamamız gerekir.

Yasa, "Türkiye'de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri" adlı çalışmasında 'halk' kavramını şöyle tanımlamaktadır: "Halk, çeşitli sebeplerle, değişme akımlarına pek ayak uyduramayan, bazı hallerde cephe alan, daha çok geleneksel bir yaşayış düzenine bağlı kapalı toplulukların meydana getirmiş olduğu geniş ve yaygın nüfus, kitle ve yığındır.(3)"

Toplumbilimciler 'halk' kavramının değişik tanımlarını vermektedirler. Halk: "Belli bir ülkede yaşayan, kan birliğini taşıyan, aynı dili konuşan, benzer yaşama alışkanlıklarını sürdüren, ortak bir tarihi olan, az ya da çok birlik bilincine sahip olan insanların oluşturduğu büyük birlik. Halk terimi aynı zamanda; birbirleriyle dil ve köken bakımından ayrı olan, ama ortak bir devlet yönetimiyle birleşmiş bulunan ahali için de kullanılır. Daha geniş anlamda, bir ulusun belli bir çevre içinde yaşayan kısmı da halk terimiyle karşılanır. Anadolu halkı gibi. Ayrıca aynı yerde toplanmış olan kimsele-re de halk denir: Mahalle halkı, ev halkı gibi.(4)"

1-Örnek, Etnoloji Sözlüğü, s.88-89

2-Unver, Op. cit., s.14

3-Yasa, Op. cit., s.251

4-Örnek, Etnoloji Sözlüğü, s.107

G. İNSAN VE HAYVAN HASTALIKLARINI SAĞALTMA TEKNİKLERİ

Araştırma sahasımızda insan ve hayvan hastalıklarının sağaltmada kullanılan ev ilâçları, objeler, hasta insan ve hayvanların sağaltılması için götürüldüğü yerler ya da kimseler çok yönlü bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hastaları sağaltmada kullanılan veya uygulanan teknikleri, uygulamaları, hastaların gittiği yerleri göz önünde tutarak aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır.

- I. Ev ilâçlarıyla yapılan tedaviler
- II. Halk hekim ve veterinerlerinin uyguladığı tedaviler
- III. Kutsal kimselerin uyguladığı tedaviler
- IV. Kaplıca ve kutsal yerlerde uygulanan tedaviler
- V. Mutatabbiblerin (olçum) uyguladığı tedaviler
- VI. Başka yöntemlerle yapılan tedaviler

I. Ev ilâçlarıyla Yapılan Tedaviler

Ev ilâçları, halk hokialığında ve halk veterinerliğinde büyük ölçüde kullanılmaktadır. Bu ilâçların yapısında kullanılan malzemeler bölgenin bitki örtüsüne, kültür bitkilerine, yetiştirilen hayvanlarına vb. doğal özelliklerine göre değişmektedir. Örneğin Mut ve çevresinde kullanılan ev ilâçlarının bileşimi Mesudiye'de kullanılan ev ilâçlarının bileşiminden farklıdır(1)

Her çeşit ev ilâcı empirik yöntemlerle hazırlanmaktadır. Bu ilâçlar hemen hemen her evde yapılarak, tatbik edilmekte ise de; genellikle halk hekim ve veterinerlerince tarafından hazırlanıp uygulanır.

Ev ilâçlarının yapısında kullanılan maddeleri kaynaklarına göre sınıflandırıp, bazılarının farmakolojik etkileri üzerinde durmayı gerekli buluyoruz. Şüphesiz bu konunun araştırılmasında biz yetkin değiliz. Fakat bazı ilâç unsurlarının farmakolojik etkilerini belirtmekle, bu ilâçların ne denli sağaltıcı olduğunu göstermek istiyoruz.

Ev ilâçlarının yapısında kullanılan malzemelerin kaynaklarına göre sınıflandırılması:

- a) Sağaltıcı bitkisel öğeler
- b) ,, hayvansal ,,
- c) ,, insansal ,,
- d) ,, madensel ,,
- e) ,, objeler
- f) .. Kimyasal maddeler ve ilâçlar (müstahzar)

1- Mut ve çevresinde yapmış olduğum bir araştırmada, saptadığımız bazı ev ilâçlarının terkibi değişiktir. Örneğin kuru üzüm, Mut ve çevresinde bir çok ev ilâcının bileşimine girerken; Mesudiye'de hiç kullanılmıyor.

a)Sağaltıcı bitkiler ve bitkisel ögeler:

Arpa	Ağu suyu	Meşe küllü	Mısır püskülü
Inlamur	Şeker	Akındırık	Limon
Nane	Kuşburnu	Çilem	Hintyağı
Şerbet	Zeytinyağı	Elma	İncir
Kahve	Isırgan	Hamur mayası	Kafur
Armut unu	Pozik yaprağı	Süpürge otu	Domuzgarçağı
Patetes	Sığirli yaprak	Buğday unu	Hıyar kabuğu
Çay	Lokan	Ebegümeçi	Keten tohumu
Soğan	Çaplama otu	Kına	Kuru fasulye
Tütün	Katran	Zeytin	Koyungözü
Kara sakız	Dereotu	Gürgen yağı	Pelit kökü
Sarımsak	Soğan kabuğu	Çam sakızı	Mısıryağı
Fındık yağı	Pirinç unu	Kölmaz yağı	Uyuzotu
Kazayağı	Havaciva otu	Zift	Kavak yaprağı
Saman	Pıtrak	Anason	Ayrık kökü
Mercimek	Kızılcaık	Lâhana	Kabak çekirdeğı
Tevak	Turşu	Darçın	Domates salçası
Biber	Zencefil	Kül çiçeğı	Çam kozalağı
Niğasta	Kekik	Çam iliğı	Ceviz yaprağı

b)Sağaltıcı hayvanlar ve hayvansal ögeler:

Tereyağı	Ayran	Kaplumbağa	Kirpi eti
At kırı	At kılı	Çökelek	Manda bitı
Süt	Köpek tüyü	Örümcek ağı	Deli bal
Sülük	Hayvan gübresi	Manda dışkısı	Manda kulagı kırı
Keçıkılı	Tavşan dışkısı	Kurbaga dışkısı	Bülbül beyni
Yumurta	Yoğurt süzmesi	Tavşan yağı	Eşek sütü
Süt kesığı	Alabalık	Bal	Çöptür
Tavuk yelegı	İt enığı	Et	Kaymak
Solucan	Tavuk dışkısı	Tavşan midesi	Kırıli yün
Yoğurt	Bal mumu	Kuzu öd suyu	Koyun derisi
Peynir suyu	Tavuk		

c)Sağaltıcı insansal unsurlar:

Anne sütü,sidik, dışkı,diş kırı v.s.

d)Sağaltıcı madensel ögeler:

Tuz, karbonat, kireç, kükürt, çap, göztağı, kurşun v.s.

G. İNSAN VE HAYVAN HASTALIKLARINI SAĞALTMA TEKNİKLERİ

Araştırma sahanızda insan ve hayvan hastalıklarını sağaltmada kullanılan ev ilâçları, objeler, hasta insan ve hayvanların sağaltılması için götürüldüğü yerler ya da kimseler çok yönlü bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hastaları sağaltmada kullanılan veya uygulanan teknikleri, uygulayanları, hastaların gittiği yerleri göz önünde tutarak aşağıdaki sınıflandırma yapılmıştır.

- I. Ev ilâçlarıyla yapılan tedaviler
- II. Halk hekim ve veterinerlerinin uyguladığı tedaviler
- III. Kutsal kimselerin uyguladığı tedaviler
- IV. Kaplıca ve kutsal yerlerde uygulanan tedaviler
- V. Mutatabiblerin (olgun) uyguladığı tedaviler
- VI. Başka yöntemlerle yapılan tedaviler

I. Ev İlâçlarıyla Yapılan Tedaviler

Ev ilâçları, halk hekimliğinde ve halk veterinerliğinde büyük ölçüde kullanılmaktadır. Bu ilâçların yapımında kullanılan malzemeler bölgenin bitki örtüsüne, kültür bitkilerine, yetiştirilen hayvanlarına vb. doğal özelliklerine göre değişmektedir. Örneğin Mut ve çevresinde kullanılan ev ilâçlarının bileşimi Mesudiye'de kullanılan ev ilâçlarının bileşiminden farklıdır(a)

Her çeşit ev ilâcı ampirik yöntemlerle hazırlanmaktadır. Bu ilâçlar hemen hemen her evde yapılıp, tatbik edilmekte ise de; genellikle halk hekim ve veterinerlerimizin tarafından hazırlanıp uygulanır.

Ev ilâçlarının yapımında kullanılan maddeleri kaynaklarına göre sınıflandırıp, bazılarının farmakolojik etkileri üzerinde durmayı gerekli buluyoruz. Şüphesiz bu konunun araştırılmasında biz yetkin değiliz. Fakat bazı ilâç unsurlarının farmakolojik etkilerini belirtmekle, bu ilâçların ne denli sağaltıcı olduğunu göstermek istiyoruz.

Ev ilâçlarının yapımında kullanılan malzemelerin kaynaklarına göre sınıflandırılması:

- a) Sağaltıcı bitkisel öğeler
- b) ,, hayvansal ,,
- c) ,, insansal ,,
- d) ,, madensel ,,
- e) ,, objeler
- f) ,, Kimyasal maddeler ve ilâçlar (müstahzar)

1- Mut ve çevresinde yapmış olduğum bir araştırmada, saptadığımız bazı ev ilâçlarının terkihi değişiktir. Örneğin kuru üzüm, Mut ve çevresinde bir çok ev ilâcının bileşimine girerken; Mesudiye'de hiç kullanılmıyor.

ları Onler.Halk arasında tansiyon düşürücü olarak kullanıldığı gibi;uyuz, kellik vb. hastalıkların sagaltımında da haricen kullanılır.

2-Tütün:Tütünde nikotin zehiri bulunmaktadır.Kıyılmış tütün kesik ve kanayan yaralara basılır ve nezleli kimseler burunlarına çekerler.Her iki uygulamada da dezenfektan etkisinden yararlanılmaya çalışılmaktadır.

3-Sirke:Sirke bir çeşit organik asit olduğundan mikrop öldürücü etkisi vardır.Çoğunlukla ateş düşürücü ve ağrı dindirici bir madde olarak kullanılır.

4-Yoğurt:Terkibinde bulunan yağ, maden ve vitaminlerin ayrı ayrı sagaltıcı etkileri vardır.Zehirlenmeler karşı çok kullanılır.

5-Bal:Besin değeri çok yüksek olan balın,çeşitli bitkilerin çiçeklerinden yapıldığı herkes tarafından bilindiği için her türlü hastalıkta ilâç olarak kullanılmaktadır.

6-Sülük:Bazı hastalıkların oluşumuna sebep olduğu sanılan pis kanı vücutdan dışarı atmak için, kan emici çeşitli sülükler tatbik edilmektedir. Sülükler vücudun şişen ve ağrıyan yerlerine tutturulur.Fakat her zaman umulan fayda sağlanamamaktadır.Bununla beraber,sülüğün kana emerken çıkardığı salgının kan damarlarını açıcı, pıhtılaşmayı önleyici özelliğe olduğu bilim adamları tarafından kanıtlanmıştır.

7-Şap:Şapın dezenfektan, kurutucu ve büzücü etkileri vardır.Kusma ve ishallere karşı etkilidir.İnsan ve hayvanlara özgü çeşitli hastalıklarda büyük ölçüde kullanılmaktadır.Şap ve şapın çeşitli sagaltıcı unsurlarla karıştırılarak ev ilâci şeklinde kullanılmasını çok yerinde bir sagaltma tekniği olarak belirten Öktel,şapın Türkiye'de çok kullanılan bir madde olduğuna dikkati çektikten sonra,daha birçok hastalıkları tedavi için nasıl kullanıldığını göstermektedir.(3)

8-Tuz:Tuz, cildi buruşturur ve kanamayı kısmen önler.Vücudun su dengesini düzenler.Genellikle su ve diğer sıvı içeceklerle karıştırılarak içmek için içilir.Kanayan buruna çekilir, deri üzerine sürülür.

9-Kükürt:Kükürt,gerek halk hekimliğinde kullanılan ev ilâçlarının yapımında,gerekse eczacılıkta çok kullanılan bir maddedir.Birçok hastalıkların tedavisinde çeşitli usullerle kullanılır.Toz halinde ağızdan verildiği gibi, pomatlarında yapılır.Cilt ve romatizmalx hastalıklara tutulanlar kükürtlü kaplıcalarda yıkanır.Kaplıcaya gidemeyenler de kükürt karıştırılmış su-

3-Öktel,Türkiye'de Kullanılan Ev İlâçları ile Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavice Ehemmiyetleri, 1939

larla banyo yaparlar.Uyuz tedavisinde,kükürtün uygulanması ile olumlu sonuçlar alındığını bildiren Dinger,"Kükürt çok eski tarihlerden beri hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.(4)"der.

10-Rakı:Rakıda %40-50 nispetinde alkol vardır.Alkol az miktarda tembih edici ve damar açıcıdır.Ot ve et yiyen hayvanların mide nezlelerinde kullanılırsa iyi sonuçlar alınabilir.Çünkü alkol midenin hareket ve salgılarını kamçılar.Dezenfektan olmamakla beraber;bazı mikropları tesbit eder.Rakı, kanyak ve diğer alkollü içkiler sancuları dindirmek için içirilir.İspirto ise yaraları temizlemede ve ateş düşürmede kullanılır.

11-Sabun:Genellikle kabızlığı gidermek dolayısıyla gaz sancularını dindirmek için kullanılır.Sancılı ya da kabız hayvanlara sabunlu su içirilir. Sabunun bileşiminde bulunan gliserin vb. maddelerin gaitayı yumşatıcı,kayganlaştırıcı etkileri vardır.Çok miktarda sabunlu su içilirse sürgün yapar. Anısten konan sabun ve sabunlu sularla yapılan lavmanlar da aynı etkiyi sağlar.Kabız çocukların anüsüne sabundan yapılan fitiller konur,Yetişkinlere ise sabunlu su ile lavman yapılır.Amaç kabızlığı gidermek ve gaitayı dışarı çıkarmaktır.Uyuz ve sağlıklı deri hastalıklarında da arap sabunu kullanılmaktadır.

12-Penisilin:Penisilin modern tıbbın en çok kullandığı bir müstahzar-
dır.Günümüzde halk hekimliğinde kullanılan ilaçların yapımında bile kullanılmaktadır.Şişelerdeki penisilin tozları âdeta şap gibi çeşitli ev ilaçlarının bileşimine girmektedir.Her çeşit penisilinli pomat(merhem),tablet ve tozu bölgede 'koca-karı ilaçları'nın yerini almaya başlamıştır.Şişe içindeki-enjeksiyona hazır-penisilin tozu,ishalli hastalara yemeklere,karıştırılarak verilmekte; sulandırılarak ağrıyan göze damlatılmaktadır. Streptomisin de aynı amaçla kullanılmaktadır.Birçok müstahzar reçetesiz olarak satıldığından halk arasında gelişmiş güzel kullanılmaktadır.(5)

II.Halk Hekim ve Veterinerlerinin Uyguladığı Tedaviler:

II.Halk Hekim ve Veterinerlerinin Uyguladığı Tedaviler:

Hafif bir rahatsızlık geçiren ya da basit bir kaza ile yaralanan Mesudiyeliler hemen doktora başvuramadıkları gibi,kendilerine anında ilk yardımcı yapacak yardımcı sağlık personelinde de yoksundurlar.Bu olanakları

4-Dinger,Op. cit., s.44

5-Bkz. Mutatabbiler, s.34-35

bulamayanlar elbette ki, bildikleri tekniklerle kendilerini sagaltmaya çalışacaklardır. Her insan yetersiz ya da yanlış da olsa bazı sagaltma yöntemlerini bilir. Doktora ve başka kimselere gitmeden önce bazı tedbirler alır. Özellikle Mesudiye köylüleri hastasına doktora, hasta hayvanını veterinerine götürmeden önce kendi bildiği tekniklerle ilk tedaviyi yapmaya çalışmaktadır. Daha sonra köyündeki ya da komşu köydeki bu işlerden anlayan kimselere danışır; hastanın durumu ağır ise ve danıştığı kimselerde doktora gitmesini salık verirse hastasına doktora götürür. İşte bizim halk hekimi ve halk veterineri olarak nitelediğimiz kimseler bunlardır. Halk hekimliğinde ve halk veterinerliğinde en fazla bunlar rol oynamaktadır.

Genellikle geleneksel ampirik metotları uygulayarak, hastaları sagaltmaya çalışan hekim ve veterinerleri fonksiyonlarına göre şöyle sınıflandırabiliriz:

- a) Kırıkçı-çıkıkçılar
- b) Hasta insanları sagaltanlar
- c) Hasta hayvanları sagaltanlar
- d) Dişçiler
- e) Sünetçiler
- f) Ebe-anneler

a) Kırıkçı-çıkıkçılar:

Halk hekim ve veterinerleri içinde en çok başarı gösterenler kırıkçı-çıkıkçılardır. Herhangi bir uzvu kırılan ya da çıkan insan ve hayvan doktora yada veterinerine çok az götürülür. Kırıkçı-çıkıkçılar hayret uyandıracak bir yetenekle böyle hastalıkları sagaltmaktadırlar. Ancak insanlarda, ağır bir kırık tablosu görülürse doktora götürülür. Hayvanlar ise kesilir.

Kırık-çıkık tedavisi tıbbın özel bir uzmanlık dalıdır. Bu sahada çalışan doktorlar bazı şehirlerde kurulan kemik hastahanelerinde toplanmıştır. Bu tür hastalar diğer hastalar gibi kolayca doktor bulamamaktadır. Kemik hastahanelerine gitmek isteyen bir hasta çok büyük engellerle karşılaşmaktadır. Tedavisi için daha fazla uğraşmakta, daha çok para harcamaktadır. Bu köğuller, kırık-çıkık hastalarını doktordan önce kırık-çıkıkçılara gitmeye zorlamıştır.

Araştırma sahanızda çok iyi tanınan kırık-çıkıkçıların bazılarının isimleri saptanmıştır:

İsmail O. (Kışlacık Köyü)	Salih O. (Güvenli Köyü)
Niyazi B. (Beşblyık Köyü)	Hasan M. (Kale Köyü)
Cemal E. (Tavara mah. Mesudiye)	Sirri T. (Topcam Bucığı)

b)Hasta insanları sağıltanlar:

Bu guruba giren halk hekimleri hemen hemen her köyde bulunmaktadır.Fakat bunlar kırıkçı-gıkıkçı ve hocalar gibi çevrede pek tanınmazlar.Köy içinde herzaman başvuru olan böyle kişiler en fazla ampirik tedavi tekniklerini uygulamaktadırlar.Bunların çoğunluğunu yaşlı kadınlar teşkil etmektedir.Ev ilâçlarını genellikle bunlar yapmaktadır.Yaptıkları ev ilâçlarına 'koca-karı ilâçları' adı verilmekte,uygulamalarına da 'koca-karı işi' denmektedir.Bazıları doğum sahasında,bazıları da çocuk hastalıklarında etkili olmaktadır.

Bu sahada isim yapmış ^{birçok} erkek bilinmekle beraber,ad ve adresini saptayabildiğimiz bir kişi vardır.Hasan Keloğlu(Konacık Köyü).Fakat,Hasan Keloğlu ilçe merkezinde Hükümet Tabiblerinin açmış olduğu ecza dolabında bir süre çalıştıktan sonra mutatabibliği de benimsemiştir.Saha araştırmalarımız sırasında kendisinden çok yararlandığımız bu zatın öldüğünü sonradan öğrendik

c)Hasta hayvanları sağıltanlar:

Mesudiye'de veterinerlik folkloru daha zengindir.Fakat biz çalışmalarımız halk hekimliğini araştırdığımız için,zengin veterinerlik folkloru üzerinde yeterince duramadık.Her mesleğin kendine özgü bir folkloru vardır.Bu özel folklor unsurlarını meydana çıkarıp derlemek için o mesleği bilmek gerekmektedir.Bu sahada yaptığımız çalışmalar pek verimli değildir.

Bölgede halk veterinerleri halk hekimlerinden daha çok ve daha etkindirler.Veterinerlik hizmetlerini yapan veteriner doktor ve sağlık memurlarının ilçedeki gereksinmeyi karşılayamayışları vb. nedenler halk veterinerliğinin yaşamasına sebep olmuştur.Bugün köylerde hasta hayvanını veterinerlere mayene ve tedavi ettirecek pek az kişi vardır.Ancak bir bulaşıcı hastalık salgın yaparsa,o zaman ilçe merkezinde bulunan veteriner sağlık memuru(baytar)istenmektedir.O da gerekli aşıları uygulayıp,görev yerine dönmektedir.Bazı iyi cins inek ve atlar hasta olduğu zaman merkezdeki veterinerlik teşkilatına başvurulursa da; bunların ve salgın hastalıkların dışında veterinerlere pek az başvurulmaktadır.Örneğin bacağı kırılan bir inek veterinerlere götürülmemektedir.Durum böyle olunca iş halk veterinerlerine kalmaktadır.

Bölgede hasta hayvanları sağıltan halk veterinerleri şunlardır:

Hacı C. (Geleşer Mah Mesudiye)

Niyazi B. (Beşbilyak Köyü)

Mevlüt Y. |

İbrahim Y. |

Evlida Y. |(Yukarıgökçe Köyü)

İhsan T. |

Salih Öz. (Güvenli Köyü)

İsmail E. (Aşağıgökçe Köyü)

İhsan Ö. (Sarıca Köyü)

Halit P. (Çaltepe Köyü)

Hasan M. (Kale Köyü)

İsmail Y. (Arpaalan Köyü)

Ahmet E. (Çardaklı Köyü)
İsmail A. (Armutkolu Köyü)
Süleyman S. (Güneyce Köyü)
Mustafa E. (Türkköy Köyü)

Celâl E. (Yeveli Köyü)
Hayri K. (Birebir Köyü)
Ahmet E. (Türkköy Köyü)

Yukarıdaki isimler incelendiği zaman daha önce adı ve kısa adreslerini verdiğimiz üç kırıkçı-çıkıkçının (Niyazi B., Salih Öz. ve Hasan M.) hasta hayvanları sağaltanlar arasında da yer aldığı görülmektedir. Adı geçen bu çahışlar aynı zamanda hayvanların kırık-çıkıklarını da sağaltmaktadırlar. Esasen halk hekim ve veterinerleri arasında kesin kes bir uzmanlaşma görülmemektedir. Sağaltma yerleri arasında ise gerçekten bir kurumlaşma olduğu söylenebilir. Örneğin bir kırıkçı-çıkıkçı hem kırık-çıkıkları hem de diğer hastalıkları sağaltmaktadır. Buna karşılık hocaya ya da yatırlara götürülecek bir hasta asla halk hekimine götürülmemektedir.

d) Dişçiler:

İlçede diş doktoru yoktur. Hemen hemen her köyde diş çekimini bilen ve acil durumlarda kendisine başvurulmuş dişçiler bulunmaktadır. Bunlar ücretle diş çekmezler; acil durumlarda hastanın ağrıyan dişini çekerler. Babadan geçme bir sanat olarak nitelenebilir. Çoğunluğu erkek olmakla beraber; Yukarıgökçe köyünde diş çeken bir kadın vardır. (Ayşe T.) Bunların dışında bölgede dişçilik yapan tanınmış iki dişçi vardır. Bunlardan Zeki G. ilçe merkezinde küçük çapta bir protez atelyesi açarak, diş çekip, protez yapmaktadır. Babası Ahmet G. de yardımcı olmaktadır. İkinci tanınmış dişçi Çiftlik-sarıca köyünden Demirel R. adıyla tanınan kimsedir. Her ikisinde ücretle iş yapmaktadırlar.

e) Sünnetçiler:

Sünnet dinî bir nitelik de taşıdığı için, müslümanların en çok önem verdiği bir ameliyedir. Fakat sünnetçide özel bir yetenek aranmamaktadır. Eskiden beri çingeneler, berberler vb. meslek sahiplerinin yaptığı sünnet ameliyesini bugün kimi şehir ve kasabalarda sağlık memurları ve doktorlar yapmaktadır. Buna karşılık çoğu köylerde halâ eskisi gibi yetkisiz kimseler yapmaktadır. Kanunen yasak olmasına karşın(6); sünnet yapmaya yetkili kimselerde (doktor, sağlık memuru) bu ameliyeyi her yerde yaptıkları için vb. sebeplerden ötürü geleneksel sünnetçiler her zaman faaliyettedir. İşte araştırma bölgemizde de halkın gereksinmesini bunlar karşılamaktadır. Son yıllarda Mesudiye'de sünnetçilik yapan üç kişinin isim ve takma adlarını öğrenmiş bulunuyoruz: Şakir O. , Fatsalı sünnetçi, Ahmet G.

Şakir O. oldukça ihtiyarlanmış olduğundan köylerde gezememektedir. Fatsa-

6-1219 sayılı tababet ve şubatsız sanatları tarzı icrasına dair kanun.

lı sünnetçi her sene ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde gelerek, köylere gezmekte ve çocukları sünnet etmektedir. Ahmet G. ise ilçe merkezindeki çocukları sünnet etmekle yetinmektedir. Bu sünnetçiler hizmetlerine karşılık 5-10 Tls. ücret almaktadırlar.

f) Ebe-anneler (mahalli ebeler)

Bölgedeki halk hekimleri içinde en fazla gerileyen ya da azalan ebe-annelerdir. Diğer halk hekimlerinin eskiye göre nispeten azalış olmalarına karşın, ebe-anneler tamamen yok olmak üzeredir. Çünkü, bölgede diplomalı ebe sayısı oldukça yüksektir. (7) Yavaş yavaş ebe-annelerin yerini diplomalı ebeler almaktadır. On-onbeş sene önceleri tanınmış ebe-annelerin çok olduğu ve bunlardan bazılarının diplomalı ebe gibi köylere davet edildiği söylenmektedir. Bugün oldukça uyanık olan Mesudiye halkı ebe-annelere pek itibar etmemektedir. Fakat diplomalı ebelerin bulunmadığı köylerde ya da acil durumlarda yine onların yardımına gereksinim vardır. Ebe-annelerin hizmetlerine karşılık çeşitli hediyeler verilmektedir.

III. Kutsal Kimselerin Uyguladığı Tedaviler

Bu gurupta topladığımız kutsal kimseler genellikle din görevlileri ya da bu görevi hocalar olmadığı zaman fahri olarak yapanlarla, sağaltma tekniklerini uygularken; kutsal din kitabındaki (Kur'an) dualardan da yararlanan 'ocak' sahipleridir.

Bunları niteliklerine göre iki gurupta inceleyebiliriz:

a) Üfürükçüler ya da muskacılar:

Bölgede görevli bütün din hocaları (maaşlı-maaşsız) özellikle psiko-somatik hastalıkların sağaltımında etkin rol oynamaktadırlar. Fakat üfürükçülüğü ya da muskacılığı daha çok mahalli hocalar yapmaktadır. Bu tür hocaların hasta sağaltmadaki fonksiyonlarında bir gerileme olduğu ileri sürülebilir. Çünkü hastaların götürüldüğü hocaların eskiden daha çok olduğu söylenmektedir. Bugün ancak saralı hastalar ve doktorun iyileştiremediği bazı akıl hastaları hocaya götürülmektedir. Hastalıklar doktorluk ya da hocalık olarak ayrılmaktadır. Örneğin, saralı bir hasta ilk önce hocaya ya da ziyaretlere götürülmektedir.

Halkın hastalıklar hakkındaki bilgisi arttıkça, doktorlar tarafından sağaltılan çeşitli hastalıkların somut örnekleri görüldükçe, din hocalarının sosyal ve ekonomik güvenliği sağlandıkça hocaların etkinliği azalacaktır.

Mesudiye'de hastaların götürüldüğü tanınmış mahalli hocalar şunlardır:

Rüştü T. (Yukarıgökçe Köyü) Sami E. (Kışlacık Köyü)
Halit A. (Gülpinar Köyü) Kadir H. (Çiftliksarıca Köyü)
Hamdi H. (Üçyol Köyü) Sofu H. (İlişar Köyü)

Hastaların götürüldüğü ya da gittiği komşu ilçelerdeki ünlü hocalar:
Cinci Mehmet Ç. (Koyulhisar), Kuyucaklı Hoca (Kuyucaklı Köyü-Reşadiye)

Bütün hocalar yaptıkları hizmete karşılık 5-100 Tl.sı arasında ücret almaktadır.

b) Ocaklar:

Bazı hastalıkları tedavi ettiğine inanılan kimselere ocak adı verilmektedir. Çoğunlukla kadınlardan meydana gelen ocaklar çeşitli usullerle sanatlarını çocuklarına ve yakınlarında verirler. 'Eli var' veya 'eli yatkın' adları verilen ocaklar sağaltma tekniklerini uygularken; kutsal kitaptaki dualardan ve kutsal sözlerden yararlandıkları için kutsal kimseler kategorisine almayı uygun buldular. Bunlar arasındaki uzmanlaşma, dikkati geçecek derecede ileri seviyededir. Herhangi bir 'ocak' ancak bir tek hastalığı sağaltmada söz sahibidir. Örneğin yalancık hastalığını tedavi eden bir ocak başka hastalıklara karışmamaktadır. Çoğunlukla kutsanmış objeleri kullanmaktadırlar. Kurşun dökerler ve tuz okurlar. Bölgede bunlara belirli bir isim verilmemektedir. Bütün köylerde olmasına karşın çevrede iyi tanınmadıkları için saptanması çok zordur. Genel olarak ocakların da yok olmak üzere olduklarını söyleyebiliriz. Hastalar ve sahiplerinin verdiği hediyelerle yetinirler.

IV. Kaplıca ve Kutsal Yerlerde Uygulanan Tedaviler

a) Kaplıcalar (ılica):

Özellikle ağrılı hastalıklara (romatizmal hastalıklar) tutulanlar doktor tedavisiyle kesin olarak iyileşemedikleri için, kaplıcalara gitmeyi tercih etmektedirler.

Hastaların gittiği belli başlı kaplıcalar şunlardır:

Karacaören köyündeki şifalı su (Mesudiye), Ağacaşıl köyündeki ılica (Suşehri-Sivas), Reşadiye ilçesindeki kaplıca (Tokat), Bolaman bucağındaki kaplıca (Fatsa-Ordu)

Bu kaplıcalara gidenler az da olsa kaplıca sahiplerine ücret vermektedirler. Kaplıcadaki tedaviye 'kum banyosu' veya 'çamara yatma' denmektedir.

b) Kutsal yerler:

Halkın hastalarını götürdüğü, zor durumlarda dileklerde bulunduğu yerlere 'kutsal yerler' denmektedir. Tanrı'nın lütuflarını kazanmak isteyen

ya da zor durumlarda kalanlar, yatırlardan tanrı ile kendileri arasında aracılık yapmasını sağlamaya çalışmaktadırlar.

Mesudiye'de adlarını, yerlerini ve özelliklerini saptamış olduğumuz ziyaret yerlerini üç kısımda toplayabiliriz.

- 1-Evliyalar(yatırlar)
- 2-Ulu kayalar ve ağaçlar
- 3-Tapınaklar

1-Evliyalar(yatırlar):

Ermiş olduğu sanılan kimselerin ya da şehitlerin mezarlarının bulunduğu yerlere 'evliya' denmektedir. Genellikle bütün mezarlar kutsal sayılmakla beraber; evliyaların özel bir yeri vardır. İlçede çok iyi tanınan evliyaların bazılarının isim ve yerlerini saptamış bulunuyoruz:

Yazıcıoğlu Osman Efendinin tekkesi(Bayraklı Köyü)(8)

Kılıçbaba evliyası (Darıca Köyü)

Karababa ,, (Beyseki Köyü)

Karatepe ,, (İğdir dağında)

Kalecik ,, ve Aşıkli'nin evi (Yukarıgökçe Köyü)

Ağacababa ,, (Sarıca mah.Mesudiye)

Türkköy, Çardaklı ve Aşağıgökçe köylerindeki yatırlarada hastalar götürülmektedir.

2-Ulu kayalar ve ağaçlar:

Çevresinde benzerleri bulunmayan bazı kaya ve ağaçlar halk tarafından kutsanmıştır. Dallarına bez parçaları bağlanan bir ağaç kolayca kutsanmaktadır. Genellikle evliyaların üstündeki ağaçlar kutsanmaktadır.

Darıca köyündeki 'Döne'nin taşı' ya da 'dolanma taşı' adları verilen büyük bir kaya parçası hastaların en çok götürüldüğü bir yerdir. Döne Özdemir'in tarlasında bulunan bu kaya parçası çevredekinlere hiç benzememektedir. Burası o kadar çok tanınmıştır ki, komşu il ve ilçelerden bile hasta gelmektedir. Geleneyen hasta insanların giysileri, hayvanların yuları getirilip 'taşın' etrafında üç kez dolandırılır. Hastalar da üç kez taşın etrafında dolanmaktadırlar. Genellikle kısır kadınlar, çocuğu yaşamayan kadınlar ziyarete gelmektedirler. Törensiz dolansalardan sonra horoz, koyun ve dana gibi hayvanlar kurban edilmektedir. Kurban etleri Döne Özdemir'e verilir.

8-Yazıcıoğlu Osman Efendi'nin mezarının bulunduğu ev çok tanınmış bir evliyadır. Ermiş olduğu sanılan Osman isminde bir din hocasının mezarı bugün evliya olarak ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler aptes alıp, namaz kıldıktan sonra mezarın etrafında uyumaktadırlar. Evliyanın sahibine bazı hediyeler verilir. Köyün yaşlıları bu ünlü hocanın sağlığını da gösterdiği kerametleri anlatmaktadırlar.

3-Tapınaklar:

Dini ibadetlerin yapıldığı kurumlar kutsal yerler olarak kabul edilir. Camilere herkes gelişi güzel giremez.Camiler tapınmanın dışında,bazen hastaların dertlerine çare aramak için girdiği bir yerdir.Başka dinleri tapınma yerleri de kutsal sayılmaktadır.Örneğin Yavşan köyündeki kilise kalıntısı(Runlar'dan kalma) hastaların gittiği bir ziyaret yeridir.

V.Mutatabbiplerin (olçumlar) Uyguladığı Tedaviler

Olçumlar son zamanlarda meydana çıktıklarından ve çoğu kez modern tedavi araç-gereçlerini kullandıkları için halk hekimleri olarak değerlendirilmedi.Bazı çalışmalarda,halk arasında faaliyet gösteren-hasta tedavisi için-herkes mutatabbip olarak nitelendirilmektedir.(9) Oysa olçumlar hekimlik taslayan kimselerdir.Bunlar halk hekim ve veterinerlerinin ampirik tedavi tekniklerini çok az bilirler ya da hiç uygulamazlar.Tıbbi araç-gereçlerle müstahzarları uygularlar.Yabancı köylerde kendilerini doktor veya sağlık memuru olarak tanıtırlar.Reçete yazarlar,hasta muayene ederler ve tedavi yaparlar.Bunlara halk arasında 'iğneci' ve 'sıhhiye'denmektedir.Bunlar köy köy dolaşip kandırabildikleri kimselere iğne yaparlar.Bazıları da ilâç satar.Komşu ilçe Gökçöy'de tamamen olçumlukla geçinen kimseler olmasına karşılık,Mesudiye'de geçiminin büyük bir kısmını olçumlukla sağlayan baba-oğul iki kişi tesbit edilmiştir.Olçumlar genellikle erkektir.Kadınlar dar bir çevrede faaliyet gösterirler.Bunların ücretleri 2,5-50 Tl.sı arasında değişir.

Olçumlar üç kaynaktan yetişmektedirler:

- a)Askerliğini sıhhiye eri olarak yapanlar.
- b)Hastahanelerde hademelik,eczanelerde çıraklık yapanlar.
- c)Enjeksiyon tekniğini kendiliğinden öğrenenler.

İlçede eczane yoktur.Hükümet tabiblerinin açtığı ecza dolapları ile bölgenin ihtiyacı karşılanmaya çalışılır.İşte Ahmet G. ilk kez bir ecza dolabına çırak olarak girmiş,sonraları gelen hükümet tabibleriyle iş birliği yaparak ecza dolabı çalıştırmıştır.Bu arada enjeksiyon tekniğini ve sünnetçiliği de öğrenerek olçumlukla başlamıştır.Daha sonra öğrendiği dişçiliği oğlu Zeki G.'de ^{öğyetererek} bir diş protez atölyesi açmışlardır.Hükümet tabiplerinin teşvikiyle -kanunen yasak olduğu halde-birçok kimse enjeksiyon yapmayı öğrenmişlerdir.Ordu'da bazı eczaneler daha çok sürüm yapabilmek için olçumlara istediği kadar ilâç vermektedirler.Bunlarda aldıkları ilâçları fahiş fiyatla köylerde satmaktadırlar.

9-"Türkiye'de Sağlık Alanında İnsan Gücü Araştırması,Bulgular On Raporu",Ankara Hafzıssıhha Okulu ve John Hopkins Halk Sağlığı Okulu Uluslararası Sağlık Bölümü İşbirliğiyle Hazırlanmıştır.

Olçunlar yaptıkları tedavilerle halk hekimlerinden daha çok zararlıdır-
lar.Çünkü,eline enjektörü alan her olçun para kazanmak ve itibar sağlamak
için bilinçsizce enjeksiyon yapmakta,birçok kimsenin ölümüne ya da sakat
kalmasına sebep olmaktadır.Olçunların doktor,saglık memurları ve diplomalı
ebelerle ilişkileri araştırmaya değer bir konudur.Genellikle farklı bölge-
lerde doğup büyüyen ve okullarında da bu tür sorunlara hiç değinilmeyen
genç saglık memurları ve ebeler;toplum bilimlerinden de yoksun olarak ye-
tiştirildikleri için,olçunlara ödün vermek zorunluluğundadırlar.Örneğin il-
çe merkezinde her zaman doktor,saglık memuru,yardımcı hemşire ve ebeler bu-
lunduğu halde Ahmet G. ve oğlu Zeki G. her zaman faliyettedirler.

VI.Başka Yöntemlerle Yapılan Tedaviler

Bu kısımda toplayacağımız sagaltma teknikleri şunlardır:

- a)Hastalığı hayvanlara geçirmek yoluyla tedaviler
- b)Hayvanlarda yapılan ameliyeler.
- c)Pislikle yapılan tedaviler

a)Hastalığı hayvanlara geçirmek yoluyla tedaviler:

Bazı hastalıklar hayvanlara geçirmek yoluyla sagaltılmaya çalışılmak-
tadır.Her insan önce kendi saglığını sonra hayvanının saglığını düşünmek-
tedir.Eğer hastalığının geçeceğine inanırsa hayvanını feda etmekten çekin-
mez.Örneğin düşen bir kimse,derhâl bir koyun ya da dana kesilerek postuna
sarılmaktadır.Fakat bizim söz konusu ettiğimiz sagaltma usulünde hayvanı
öldürmek gerekmez.Bu yöntemle yapılan tedavi oldukça azdır,Saptayabildiği-
niz bir örnek şudur:Bel soğukluğuna yakalanan bir erkek dişi köpekle cinsi
temas yaparsa hastalığın geçeceğine inanılmaktadır.

b)Hayvanlarda yapılan ameliyeler :

Kırıkça-çıkıkçaların dışında bazı halk veterinerleri zor doğumlarda i-
neklere ve başka hayvanlara yardım etmektedirler.Bazı hayvanlarda acil du-
rumlarda ameliyat edilir.Çeşitli sebeplerden ileri gelen karın şişliklerin-
de batın bıçakla delinmektedir.

c)Pislikle yapılan tedaviler:

Öktel,"Çok eski bir geçmişi olan pislik tedavisinin Mısırlılar,Yahudi-
ler,Romalılar ve Asurlular'da ne kadar büyük bir rol oynadığını,söz konusu
uluslarda 'pislik tanrısının'mevcudiyetiyle görmekteyiz.(10)"der.İnsan ve
hayvanın çeşitli metabolizma artıklarınınin hastalıkları sagaltmada kullanıl-
masının temelinde,pisliklerin zararlı doğa üstü varlıklar(cin,peri,şeytan)

üzerinde iğrendirici etkisinin bulunduğu düşüncesi yatmaktadır.Örneğin sarılık hastalarına insan idrarı içirilmektedir.Fakat bu eylem vücudu sadece zararlı varlıkların etkisinden kurtarmak için yapılmaz;aynı zamanda analogik büyümenin ilkelerine göre işler ve uygulanır.

Bugün halk hekimliğinde çok kullanılan kükürtün eskiden fena ruhlara karşı dumanlatıcı madde olarak kullanıldığı bilinen bir gerçektir.(11)Kükürtün ve pisliğin düşünülen bu tür faydalarının yanısıra sagaltıcı etkilerinin de olduğu kabul edilmelidir.Örneğin yanan kükürtün dumanlarının mikrop ve haşarat öldürücü etkileri vardır.Apseyi olgunlaştırmak için sarılan manda dışkısının yumşatıcı ve olgunlaştırıcı olumlu etkileri vardır.Esasen çeşitli amaçlarla kullanılan bu maddelerin her zaman zararları görülseydi,halk hekimliğinde bu kadar çok kullanılmazdı.

Yorum:

Mesudiyelilerin hastalarını (insan ve hayvan)sağlık personeli ve veterinerlerin dışında kimlere tedavi ettirdiklerini,hastahane ve diğer sağlık kurumlarından başka nerelere götürdüklerini,hastaları sagaltmada bizzat kendilerinin uyguladığı teknikleri belirtmiş bulunuyoruz.Şimdi bu verilere dayanarak çıkardığımız sonuçları şöyle yorumlayabiliriz.

Mesudiye'de görülen halk hekimliği ve halk veterinerliği nispeten hızlı bir değişim süreci içindedir.Halkın yıllardır içerisinde yaşadığı birçok geleneksel kurumlar yıkılmakta,yerlerine yenileri geçmektedir.Fakat bütün bu gelişmeler olumlu yönlerde olmaktadır.Örneğin ebe-annelerin yerini diplomalı ebeler alırken;eskiden en çok başvurulan halk hekim ve veterinerlerinin yerine bugün ölçümler geçmektedir.Ölçümler,modern tıbbın araç-gereçlerinden yararlanarak uygulamalarda bulunmalarına karşın;en az halk hekimleri kadar topluma zararlı olacakları yadsınamaz.

Bir ulusun sağlık sorunları,genel kalkınma sorunlarıyla yakından ilgilidir.Kalkınan bir ulus elbette sağlık sorunlarına da eğilecektir.Memleketimizin bugünkü sağlık düzeninde halkın asırlardır bağlı kaldığı geleneksel tedavi kurumlarının yerini hastahaneler almadıkça,halk hekimlerinin ve halk veterinerlerinin yerine yetenekli sağlık personeli ve veterinerler geçmedikçe çağdaş ileri ulusların sağlık düzeyine ulaşamayız.

H. HASTALIKLARIN DIŞ ETIOLOJISI

Bir toplumun hastalık durumu, tam ve sıhhatli bir şekilde belirtilinceye kadar o toplumun genel sağlık durumu açıklığa kavuşamaz. Hastalıkların dağılımı hakkında güvenilir bilgi sahibi olmak için sağlık durumuyla, çevre, sosyo-kültürel ve ekolojik faktörler arasındaki ilişkileride araştırmak gerekir. Bir memlekette veya memleketin belirli bir bölgesindeki toplumda görülen hastalıkların belirtilmesi epidemiyolojinin konusudur. Böyle bir çalışmada epidemiyoloğun görevleri arasındadır. Biz, konumuz gereğince, bölgede görülen hastalıkların oluşmasında rol oynayan dış etiolojik faktörlere dayanarak bu konudaki görüşlerimizi belirtmekle yetineceğiz.

a) Coğrafik Faktörler

1-İklim:

İklimin, hastalıkların meydana gelişinde etkin rol oynadığı bilinmektedir. Bir bölgenin iklimi, o bölgede görülen hastalıkların olumlu ya da olumsuz yönde gelişmelerine sebep olmaktadır. Örneğin sıtma hastalığı tropikal iklim alanlarında yaygındır. Kolera sıcak ve Akdeniz ikliminde çok salgın yapan bir hastalıktır.

Mesudiye'nin iklimi kara iklimi karakterini göstermektedir. (1) Şüphesiz bu iklime özgü hastalıklara burada da rastlanacaktır. Bu bölgede yaşayan insanların iyi giyinip, kışlara ısınma sorunlarını çözümlenmeleri gerekir. Aksi halde birçok kimse soğuktan hasta olmaktadır. Soğuk başlı başına bir etken olmamakla beraber, bazı hastalıklara ortam hazırlamaktadır. Örneğin pnömoni çok sık görülmektedir. (2)

b) Sosyo-ekonomik Faktörler

Bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını daha önce analiz ederek; üretim potansiyelinin yetersiz olduğunu, halkın önemli bir kısmının ilçe dışına göç etmek zorunluğunda kaldığını belirtmiştik. Dış göçlerle ilçe dışına çıkanlar gittikleri ve yaşadıkları büyük şehirlerde yaşama tarzlarını değiştirerek, Mesudiye halkını büyük ölçüde etkilemişlerdir. Ekonomik gücü zayıf olan halk, eğitim ve öğretimi kolayca benimseyerek, bölgedeki okuma-yazma oranını yükseltmişlerdir. Bilgi ve görgüleri artınca sağlık ve hastalık hakkındaki görüşleride değiştiğinden, hastalıklara karşı mücadele yetenekleri gelişmiştir. Bu tür gelişmeler hastalıkların azalmasını ve mücadele bilinci-

1-Bkz., Mesudiye'nin İklimi, s.3-4

2-Bkz. Hastalık Şekillerinin Belirtilmesi ve Genel Görünüşü, s.42-43

nin uyanmasını sağlamıştır. Fakat bu görüşümüze seçenek olarak şunu belirtebiliriz. Ekonomik gücü zayıf olan bir toplum ne kadar bilinçli olursa olsun hastalıklarla uğraşta başarısızlığa uğrayabilir.

Aşağıdaki tablolar bu konuda bir fikir verebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

I. İnsanlarda ve hayvanlarda hastalık meydana geldiği zaman iyileştirmek için neler yaparsınız?

İNSANLARDA	Sayı	%	HAYVANLARDA	Sayı	%
1-Kendi usullerimizle tedavi ederiz	5	10	1-Kendi usullerimizle tedavi ederiz	32	64
2-Hastalık geçmezse doktora götürürüz	22	44	2-Hastalık geçmezse veterinerine götürürüz	7	14
3-Sağlık memuru ve ebelere danışırız	15	30	3-Baytarlara danışırız	9	18
4-Hocalara ve ziyaretlere götürürüz	8	16	4-Hocalara ve ziyaretlere götürürüz	2	4
Toplam	:50	:100	Toplam	:50	:100

II. Hasta insanları doktora, hayvanları veterinerine götürmeyişişinizin sebepleri nelerdir?

İNSANLARDA	Sayı	%	HAYVANLARDA	Sayı	%
1-Parasızlık	26	52	1-Parasızlık	16	32
2-Götürme güçlüğü	18	36	2-Götürme güçlüğü	21	42
3-Bilgisizlik	4	8	3-Bilgisizlik	10	20
4-Doktorun her zaman ilçede bulunmaması	2	4	4-Veterinerin her zaman ilçede bulunmaması	3	6
Toplam	:50	:100	Toplam	:50	:100

Söz konusu toplumun hastalıklara ilişkin görüş ve düşüncelerini ölçmek amacıyla 50 kişiye uyguladığımız ankete verilen cevaplardan çıkarabığımız sonuçları yukarıdaki tablolarda göstermeye çalıştık.

I. İnsanlar ve hayvanlar hasta olduğu zaman neler yaparsınız şeklindeki sorumuza verilen cevaplar çok ilginçtir:

İnsanlar hasta olursa, 5 kişi kendi teknikleriyle tedavi ettiklerini söylerken; hasta hayvanları kendi teknikleriyle sağalttıklarını söyleyen 32 kişi vardır.

Hastalık geçmezse, 22 kişi hastayı doktora götürdüklerini, buna karşılık 7 kişi hasta hayvanlarını veterinerlere götürdüklerini ifade etmiştir. Halk, sağlık memurlarını ve ebeleri baytarlardan daha çok tanımaktadır. Hocalara ve ziyaretlere hasta insanlar daha fazla götürülmektedir.

Bu tabloda dikkati en fazla çeken nokta "Hastalarımızı kendi usullerimizle tedavi ederiz." diyenler insanlarda 5 kişi (%10) olduğu halde, hayvanlarda 32 kişinin (%64) olmasıdır. Bu da bize, bölgede halk veterinerliğinin daha canlı olduğunu vb. özellikleri gösterir.

II. Hasta insanları doktora, hayvanları veterinerlere götürmeyişinizin sebepleri nelerdir, şeklindeki sorulara verilen cevaplardan da önemli sonuçlar çıkarılabilir.

Parasızlık, hastaların doktora götürülmemesine sebep olan en büyük faktördür. Toplum, insanlara özgü hastalıklar hakkında bilinçlenmiştir. Yukarıda sıralanan sebeplerden başka, hastahane ve doktorlar hakkındaki menfi düşünceler de hastaların kendi tedavi teknikleriyle iyalanmalarını ve çekinmelerini doğurmuştur. Örneğin hasta kadınlar, erkek doktora muayene ve tedavi olmaktan çekinmektedirler.

1-Beslenme ve gıda maddeleri:

Beslenme, sağlığın en önemli bir sorunudur. Yetersiz ya da fena beslenme sağlığı doğrudan doğruya etkilemektedir.

Bölgede en fazla tüketilen gıda maddeleri şunlardır:

Bitkisel gıda maddeleri: Tahıllar, sebze ve meyveler.

Tahıllar: Buğday, arpa, mısır. Bulgur, erişte ve makarna buğday unundan, ekme buğday ve arpa unundan yapılır.

Sebzeler: Lâhana, fasulye, patates, soğan, kabak, hıyar, domates vs. Nohut ve mercimek de çok tüketilen ürünlerdir.

Meyveler: Erik, elma, armut, üzüm, portakal ve kiraz.

Hayvansal gıda maddeleri: Süt, yogurt, ayran, çökelek, peynir, yumurta ve et dir.

Hayvanlara verilen gıda maddeleri: Saman, fiğ, arpa, yeşil (taze) ve kuru ot.

Bölgede en fazla tüketimi yapılan gıda maddeleri yukarıda sıralanmıştır. Ancak hayvansal gıda maddeleri çok az tüketilmektedir. Bazı hayvancı aileler bile elde ettikleri tereyağını satıp, nebati yemeklik yağları satın almaktadırlar. Et ve yumurta tüketimi de azdır. Genellikle bulgur, erişte, kuru fasulye, patatesten yapılan yemekler yenmektedir. Özellikle köylüler çok az et yemektirler.

Yeter derecede beslenemeyen ya da çeşitli besleyici gıda maddelerinden yoksun olan kimselerde kansızlık ve beslenme bozuklukları olacaktır. Ayrıca

diğer hastalıklara karşı mukavemetleri azalacaktır.Hayvanlarda da aynı durum söz konusudur.

c)Sosyo-ekolojik faktörler:

Köylerin yersel dağılışı ve düzenleri,iş bölümleri,ulaşım olanakları vb. hastalıkların artmasında ya da azalmasında önemli rol oynamaktadır.Bunlardan başka,bazı etmenler üzerinde durmayı gerekli buluyoruz.

1-Çevre sağlığı koşulları:

Mesudiye'nin bütün köylerinde içme suyu bulunmasına karşın;her türlü gereksinmeyi karşılayamamaktadır.Özellikle köylerde halkın temizlik,sulama vb. zorunlu gereksinmelerini karşılayacak bol su yoktur.İçme ve kullanma suları çeşmelerden sağlanır.İçme ve kullanma suyunun hijyenik olmayışı insan ve hayvan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

İyi olmayan ev koşullarının sağlık üzerindeki olumsuz etkisi eskiden beri bilinmektedir.Gerek evlerde,gerekse ahırlarda pencerelerin yetersizliği,rutubet fazlalığı vb. hastalıkları arttırmaktadır.Evlerde sıhhi tuvaletlerin bulunmayışı,mevcut tuvaletlerin fosseptik çukurlarının olmayışı bağırsak parazitlerini ve bazı bulaşıcı hastalıkları yaygınlaştırmaktadır.Sıhhi olmayan ahırlar,biriken hayvan gübreleri vb. hayvanların,dolayısıyla insanların sağlığını tehdit etmektedir.

2-Sağlık Hizmetleri:

a)Sağlık kurumları:İlçe merkezinde 1957 yılında hizmete açılan,on yataklı bir sağlık merkezi vardır.Hükümet tabipliği ve firengi savaşı teşkilatı aynı kurum içerisindedir.Sağlık merkezinde çalışan üç ebe,bir hemşire yardımcısı vardır.Hükümet tabipliğinde bir doktor,üç sağlık memuru ve onsekiz köy ebesi görevlidir.Hükümet tabibi aynı zamanda sağlık merkezi baştabipliğine de vekalet etmektedir.Topçam ve Yeşilce'de birer tane gurup sağlık memuru vardır.Köy ebeleri köylerde çalışmaktadır.

Serbest doktor,eczacı ve dişçi yoktur.Hükümet tabibinin çalıştırdığı bir ecza dolabı vardır.Bir de diş protezcisi bulunmaktadır.(3)

Aşağıdaki tablo Mesudiye'de görevli sağlık personeli başına düşen nüfus miktarını göstermektedir.(4)

<u>Sağlık personeli</u>	<u>Personel sayısı</u>	<u>Personel başına d.n.</u>
Doktor	1	37812
Sağlık memuru	3	12604
Ebe	21	1800,57
Hemşire yardımcısı	1	37812

3-Bkz. Mutatabbipler ,s.34-35

4-Personel sayısını gösteren rakamlar ilçe sağlık mekezinden alınmıştır.

3781,2 kişiye bir hasta yatağı düşmektedir.

Tabloda da görüldüğü gibi sağlık personeli ve hasta yatağı yetersizdir.

b)1970 yılında sağlık kurumlarında yapılan hizmetler:

	<u>Kadın</u>	<u>Erkek</u>	<u>Toplam</u>
Sağlık merkezine müracaat eden hasta sayısı:	1357	1169	2526
Sağlık merkezine yatırılan hasta sayısı :	72	69	141
141 hastanın yattığı gün sayısı:572			
1970 yılında yapılan aşılar ve aşılananların sayısı:(5)			

<u>Çiçek</u>	<u>Tifo</u>	<u>Tifo Tetanoz</u>	<u>Ti.-Te.-Difteri</u>	<u>Boğmaca</u>	<u>Boğ.-Dif.Te.</u>
873	2830	1195	1788	297	1511
<u>Dif.-Te.</u>	<u>Polio</u>				
224	1038				

3-Veterinerlik Hizmetleri:

İlçe merkezindeki veterinerlik örgütünün kuruluşu eskidir.1966 yılında bir tabii tohumlama laboratuvarı açılmıştır.Veterinerlik örgütünde bir veteriner doktor,iki hayvan sağlık memuru vardır.

b)1970 yılında Veterinerlik Örgütünde yapılan hizmetler:(6)

Örgüte getirilen hasta hayvan sayısı :120

Tedavi edilen hasta hayvan sayısı : 80

Tabii olarak tohumlanan inek sayısı :683

1970 yılında yapılan aşılar ve aşılanan hayvan sayısı:

<u>Sıdır vebası</u>	<u>Çarbon</u>	<u>Enterotoksemi</u>	<u>Tavuk vebası</u>	<u>Kuduz</u>
26908	7228	3000	1500	10

Aşağıdaki çizelgede görüldüğü gibi, bu örgütte görevli personel de yetersizdir.

<u>Veterinerlik örgütünde görevli personel</u>	<u>Personel sayısı</u>	<u>Personel başına düşen nüfus sayısı</u>
Veteriner doktor	1	37812
Vet.Sağlık memuru	2	18906

Gerek sağlık ve gerekse veterinerlik örgütündeki yapılan hizmetler, Mesudiyelilerin bu yöndeki gereksinmelerini karşılamaktan çok uzaktır.Bu koşullar altında geleneksel tedavi kurumlarının, halk hekim ve veterinerlerinin etkinlikleri bir süre daha devam edecektir.

5-Bu rakamlar ilçe hükümet tabipliğinden alınmıştır.

6-Kaynak, ilçe veterinerlik örgütü kayıtlarıdır.

HASTALIK ŞEKİLLERİNİN BELİRTİLMESİ VE GENEL GÖRÜNÜŞÜ

Söz konusu toplunda görülen hastalıklar hakkında genel bir görüşe varabilmek için hastalık şekillerini kabaca belirtmemiz gerekmektedir. Bu amaçla hazırladığımız çizelgede bazı hastalıkların epidemiyolojik dağılımları görülmektedir.

1969 yılında ilçe sağlık merkezinde muayene ve tedavi edilen hastaların cinslere ve hastalık guruplarına göre dağılımları.(7)

<u>H a s t a l ı k l a r</u>	<u>Erkek</u>	<u>Kadın</u>	<u>Toplam</u>
Solunum aygıtı tüberkülozu.....	14	7	21
Bağırsak kanalında meydana gelen hastalıklar....	8	10	18
Boğmaca	-	3	3
Kızamık	7	10	17
Allerjik bozukluklar.....	2	3	5
Anemi	5	7	12
Romatizma (mfsal)	3	-	3
Arteriasikloroz ve dejeneratif kalp hastalıkları	19	7	26
Hipertansiyon	4	2	6
Pnömoni	28	14	42
Diğer solunum aygıtı hastalıkları	15	5	10
İside ve duodenum hastalıkları	17	17	34
Enterit (ishal)	11	15	26
Safra yolları hastalıkları	--	1	1
Hazım cihazı hastalıkları	11	9	20
Nefrit ve nefroz	6	4	10
Erkek genital organı hastalıkları	3	-	3
Lohusalık hali komplikasyonları	-	7	7
Artirit ve romatizma	23	16	39
Kazalar ve zehirlenmeler	18	17	35
Diğer müfrit hastalıklar.....	8	28	36
Toplam:192	182	374	

Çizelge incelendiği zaman şu sonuçlar çıkarılabilir: Sindirim aygıtı hastalıkları teşhisiyle sağlık merkezine yatan hasta sayısı 99 dur. Solunum aygıtı hastalıklarından 73, romatizmal hastalıklardan 42 kişi hasta olarak sağlık merkezine yatırılmıştır.

7-1970 yılında sağlık merkezinde her zaman doktor çalışmadığı için, 1969 yılına ait 102-b nolu istatistik cetveli değerlendirilmiştir.

Şu halde Mesudiye'de en çok görülen hastalıkları:Sindirim sistemi hastalıkları,solunum sistemi hastalıkları ve romatizmal hastalıklar olarak sıralayabiliriz.

Hükümet tabipliğinde kayıtlı firengili hasta sayısı:Kadın=12,Erkek=25, Toplam=37 dir.

Hükümet tabipliğinde kayıtlı lepralı hasta sayısı:Kadın=3,Erkek=2,Toplam=5 dir.(8)

İstatistik veriler sıhhatli değildir,hastalıkların toplum içindeki dağılımları hakkında ayrıntılı bir bilgi veremez.Her çeşit olanaktan yoksun pratisiyen hekimlerin koyacağı bazı teşhisler yanlış olabilir.Hastalar her zaman sağlık merkezine başvurmayıp; ya kendi teknikleriyle tedavi olurlar ya da civar il ve ilçelerdeki hastahanelere giderler.

SAHADA SAPTANAN HASTALIKLARIN İNCELENMESİ

İkinci ve üçüncü bölümlere geçmeden,hastalıkları nasıl incelediğimizi kısaca açıklamamız gerekir.Sahada saptanmış olduğumuz hastalıkları genel olarak vücudun sistemlerine göre,sistemlere girmeyenleride klinik ayrımlara uygun olarak sınıflandırmaya çalıştık.Dikkati belli noktalara toplamak ya da genel kontrolü kolaylaştırmak için her hastalığı belirli bir plân çerçevesine yerleştirdik.Her hastalık altı kısımda incelenmiştir.Her kısım kapsadığı bilgileri kısaca şöyle belirleyebiliriz.

a)Tıbbî tanısı:Bu kısımda,söz konusu hastalık bilimsel olarak tanıtılmış olup;hastalığı meydana getiren etmenler ve hastalığın semptomlarına da değinilmiştir.

b)Yöresel adları:Araştırma sahasında hastalığa verilen çeşitli adları kapsar.

c)Sebepleri:Bölge halkının hastalığı meydana getiren etmenler hakkındaki görüşleri açıklanmaktadır.

d)Belirtileri:Hastalık ortaya çıkmadan önce vücutdaki görüntülerine ilişkin yorumları içermektedir.

e)Sagaltma teknikleri:Hastayı sagaltmak için halkın başvurduğu yöntemler sıralanmıştır.

f)Açıklamalar:Bu kısımda da söz konusu hastalığa özgü,genel görüşler ve uygulanan sagaltma tekniklerinin eleştirisi yapılmıştır.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

İNSAN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ

Bu bölümün içeriğini sahada saptadığımız hastalıklar oluşturmaktadır. Halkın verdiği bilgiler göz önünde tutularak genel bir sınıflandırma yapılmıştır. Çoğu hastalıkların belirtileri ya da kalıntıları esas hastalık olarak nitelendirildiği için hastalık adedi oldukça fazladır. Halktan alınan bilgilere göre yapılan bu sınıflandırmada semptom ve komplikasyonlar gerçek hastalıklar gibi değerlendirilmiştir.

Bir toplumun hastalıklar hakkındaki görüş ve düşüncelerini ölçebilmek için sahada saptanan hastalıkların tıbbî tanımlarını, halkın söz konusu hastalıklara ilişkin genel bilgileriyle karşılaştırmak gerekir. Böyle bir çalışma yapabilmek amacıyla sahada saptadığımız hastalıkların tıbbî tanımlarına kısaca değindik. Hastalıkların tıbbî tanımlarını belirtirken çeşitli tıbbî kitaplardan, özellikle "İnsanda Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü (1)" ve "Hemşirelere Tıbbî Bakım (Yardımcı Kitabı)(2)" adlı kitaplardan yararlandık.

Hastalıklara geçmeden önce 'sağlık' ve 'hastalık' kavramlarının tanımlarını yapmayı uygun buluyoruz.

S a ğ l ı k: Sakatlık halinin bulunmaması; bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan tam bir iyilik ve huzur içinde olmaktır.

H a s t a l ı k: Organlarımızın normal fonksiyonlarını ve anatomik yapılarını çeşitli sebepler yüzünden kaybetmeleri ya da fonksiyonların azalması ve değişmesi neticesi meydana gelen tablo.

A. İÇ HASTALIKLAR

1. P a m u k ç u k (Stomatit)

Tıbbî tanı: Pamukçuk, ağız mukozasının iltihabına verilen bir isimdir. Çeşitli sebeplerden ileri gelen bu hastalık değişik şekillerde görülür. Ateşli bir hastalığın komplikasyonu (kalıntı), mide ve bağırsak hastalıklarında belirtir (semptom) olarak meydana gelebilir. Mantarlarla ve zehirlenmelerle de oluşan bu hastalık ağızda basit bir iltihap şeklinde olabilir veya yaralar teşekkül eder; az ya da çok ağrı vardır.

1-İnsanda Bulaşıcı Hastalıkların Kontrolü, (Amerikan Halk Sağlığı Derneğinin Resmî Raporudur); Çev: Muzaffer Akyol, Ankara 1963

2-Margaret Hitch, Hemşirelere Tıbbî Bakım (Yardımcı Kitabı), Çev: Dr. Macit Ercan, Ankara 1960

Yöresel adları: Ağız ağrısı, panukguk ve tabak.

Sebepleri: Hastalıkların dışarı vurması, ateşlenme ve zayıflama.

Belirtileri: Ağızda yanma ve acıma.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Tuzlu su ile gargara yapılır.
- 2-Karbonatlı su ile silinir.
- 3-Toz şeker sürülür.
- 4-Şaplı su ile gargara yapılır.
- 5-Ağızda nane gevilir(çignenir).
- 6-Oksijenli su ile gargara yapılır.

Açıklamalar: Bu hastalık kolayca teşhis edilmekte olup, uygulanan sagaltma teknikleri rasyoneldir.

II. D i l i l t i h a b ı (Glosit)

Tabbî tanısı: Dilin yaralanması ve ağızdaki hastalıkların bulaşması sonucu dil papillalarının iltihaplanmasıdır.

Yöresel adları: Dil kabarı ve dil çabarı.

Sebepleri: Sığan artığı yemeklerin yenmesi.

Belirtileri: Dildeki ağrı ve şişlik.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Söğüt yaprağı kaynatılıp içirilir.
- 2-Sıcak su ile pansuman yapılır.
- 3-Kendiliğinden geçer.

Açıklamalar: Dil iltihabı önemli bir hastalık olarak kabul edilmemektedir. Yapılan tedaviler ampirik bilgilere dayanmakta, sagaltıcı olmasa bile olumsuz etkileri yoktur.

III. D i ş a g r ı s ı

Tabbî tanısı: Çürüyen ya da dişeti ve çeşitli diş hastalıkları sırasında dişte duyulan şiddetli ağrı.

Yöresel adları: Diş ağrısı, diş sızısı ve nevazil.

Sebepleri: Kurtçukların kemirmesi sonucu dişlerin çürümesi ve kırılması.

Belirtileri: Dişlerin şiddetli olarak ağrması, çenenin şişmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Aspirin parçası konur.
- 2-Kızgın şişe daglanır.
- 3-Kolanyalı pamuk konur.
- 4-Tuz basılır.
- 5-Kekik gevilir(taze kekik çiğnenir).
- 6-Ağrıyan dişe nişadır konur.
- 7-Fütün basılır.
- 8-Ağrıyan dişe tavuk kermesi(dışkısu)konur.(Özlükent Köyü)(3)
- 9-Solucan ölüsü konur.(Özlükent Köyü)
- 10-Ağrı dinmezse çektirilir.

Açıklamalar: Diş ağrısı çok fazla rastlanılan bir rahatsızlık olduğu için çeşitli tedavi teknikleri uygulanmakta;ağrı dinmezse derhal çektirilmektedir.8 ve 9 numaralı tedavi teknikleri irrasyonel olarak nitelenebilir.

IV.H a z ı m s ı z l ı k (Dispepsi)

Tıbbî tanı: Hazımsızlık,sindirim bozukluğunun bir belirtisidir.Başta sinirsel rahatsızlıklar olmak üzere birçok sebepleri vardır.Fazla yemek yemekten,lokmaları yeterince çiğnenmeden yutulmasından da ileri gelebilir.Bazen şiddetli sancılar meydana getirebilir.Eski niş hazımsızlıklarda mide kaynaması olur.(Asitli mide sıvısının ağıza kadar geri gelmesi)

Yöresel adları:Yürek ağrısı,yürek sıkıntısı.

Sebepleri:Midenin şişmesi,göbek düşmesi ve terliyken soğuk su içme.

Belirtileri:Midede duyulan sıkıntı ve ağızdan acı su gelmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Karbonatlı su içilir.
- 2-Kül yakanır
- 3-Soğuk süt içilir.

Açıklamalar:Hazımsızlık pek iyi tanınmayan bir hastalıktır.Genellikle mide ağrısı olarak nitelenir,göbek düşmesinden ileri geldiği sanılır.Yapılan tedaviler oldukça faydalıdır.Hazımsızlığa sebep olarak gösterilen'göbek düşmesi'nin sebeplerine,belirtilerine ve tedavisine burada değinmemiz gerekir.

3-Hastaları sağaltmak için uygulanan teknikler yalnız bir köye özgü olduğu zaman söz konusu köyün ismi parantez arasında gösterilmiştir.

Yöresel adları: Ağız ağrısı, pamukçuk ve tabak.

Sebepleri: Hastalıkların dışarı vurması, ateşlenme ve zayıflama.

Belirtileri: Ağızda yanma ve acıma.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Tuzlu su ile gargara yapılır.
- 2-Karbonatlı su ile silinir.
- 3-Toz şeker sürülür.
- 4-Şaplı su ile gargara yapılır.
- 5-Ağızda nane gevilir(çignenir).
- 6-Oksijenli su ile gargara yapılır.

Açıklamalar: Bu hastalık kolayca teşhis edilmekte olup, uygulanan sağaltma teknikleri rasyoneldir.

II. D i l i l t i h a b ı (Glosit)

Tıbbî tanı: Dilin yaralanması ve ağızdaki hastalıkların bulaşması sonucu dil papillalarının iltihaplanmasıdır.

Yöresel adları: Dil kabarı ve dil çabarı.

Sebepleri: Sığan artığı yemeklerin yenmesi.

Belirtileri: Dildeki ağrı ve şişlik.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Söğüt yaprağı kaynatılıp içirilir.
- 2-Sıcak su ile pansuman yapılır.
- 3-Kendiliğinden geçer.

Açıklamalar: Dil iltihabı önemli bir hastalık olarak kabul edilmemektedir. Yapılan tedaviler ampirik bilgilere dayanmakta, sağaltıcı olmasa bile olumsuz etkileri yoktur.

III. D i ş a ğ r ı s ı

Tıbbî tanı: Çürüyen ya da dişeti ve çeşitli diş hastalıkları sırasında dişte duyulan şiddetli ağrı.

Yöresel adları: Diş ağrısı, diş sızısı ve nevazil.

Sebepleri: Kurtçukların kemirmesi sonucu dişlerin çürümesi ve kırılması.

Belirtileri: Dişlerin şiddetli olarak ağrması, çenenin şişmesi.

Göbek düşmesi: Ağır bir yük kaldırıldığı zaman göbek çevresinde meydana gelen ağrıya göbek düşmesi denir. Göbeği düşen bir kimsede hazımsızlık, karın ağrısı, iştahsızlık ve karında su çalkantısı (klepotaj) gibi belirtiler görülür. Aşağıdaki tekniklerle sagaltılır:

- 1-Göbek, eli yatkın olan bir kimseye çektirilir.
- 2-Göbek üzerine sıcak ibrik konur.
- 3-Karın sıkıca sarılır.
- 4-Hasta arka üstü yatırılarak göbeğine şişe vurulur.

V. K u s m a (Vomisan)

Tıbbî tanı: Kusma, mide hastalıklarının en önemli bir belirtisidir. Ayrıca bazı hastalıkların devamı sırasında, küçük çocukların fazla yedirilmesiyle ve refleks olarak da görülebilir. Bazan kusmukla beraber mideden kan gelir (hematemez).

Yöresel adları: Gusma, gay etme ve istifar etme.

Sebepleri: Üşütme, zehirlenme, yemek dokunması ve aşırma (gebelik).

Belirtileri: Bulantı.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Sıcak şerbet içilir.
- 2-Limon ve nane kaynatılıp içilir.
- 3-Kiremit kızdırılıp karın üstüne konur.
- 4-Tatlı şurup içilir.
- 5-Sıcak süt içilir.
- 6-Tuzlu çökelek yenir
- 7-Kül suyu içilir.

Açıklamalar: Kusmanın başlı başına bir hastalık olmadığı bilinmektedir. Örneğin gebelik başlangıcında kusma olacağı kabul edilmektedir. Uygulanan tedavi yöntemleri rasyoneldir.

VI. M i d e S a n c ı s ı (Gastro-kolik)

Tıbbî tanı: Mide sancısı, mide hastalıklarının devamı sırasında özellikle ülser ve akut gastritlerde sık görülür. Mide nahiyesinde başlar ve bele doğru yayılır.

Yöresel adları: Sancı, karın ağrısı, dikilgen.

Sebepleri: Üşütme, abur cubur yeme, terliyenken soğuk su içme.

Belirtileri: Karın ağrısı şiddetlenip bir yerde toplanır.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Sıcak bal şerbeti içirilir.
- 2-Ayaklar ısıtılır.
- 3-Anason kaynatılıp içirilir.
- 4-Rakı içirilir.
- 5-Arpa çorbası içirilir.
- 6-Mısır püskülü kaynatılıp suyu içirilir.
- 7-Ayrık kökü kaynatılıp suyu içirilir.
- 8-Kanyak içirilir.
- 9-Favuk dışkısı suya karıştırılıp içirilir.
- 10-Sancılığın karnının üstüne ısıtılmış tağ ve kiremit konur.

Açıklamalar:Genel olarak sancıların hepsinin sebebi üşütmeye bağlanmakta, karın içinde meydana gelen sancıların farklılığı bilinmemektedir. Örneğin bir appendisit sancısı çoğu zaman hazımsızlık ve bağırsak sıkışmalarından ileri gelen sancılarla karıştırılmaktadır. Appendisit şüphesi uyanmakla beraber; aynı tedaviler uygulanır. Bu tür tedaviler hastayı iyaltmakta, bazı olumsuz etkilerle ölümüne sebep olmaktadır. Yukarıda gösterilen sağaltma tekniklerinden 9 numaralı tedavi şekli hastaya zararlıdır; diğerleri yararlı olabilir.

VII. M i d e N e z l e s i (Gastrit)

Tıbbi tanı: Mide mukozasının iltihabıdır. Akut ve kronik şekilleri vardır. Zehirlenmeler ve uygunsuz gıdaların yenilmesi sonucu vb. sebeplerden olur. Hafif gastritler hazımsızlık belirtilerini gösterir. Şiddetli bir kusma ile beraber ishal ve kabızlıkta görülebilir.

Yöresel adları: Miğde hastalığı, karın ağrısı, yürek ağrısı, bağır gazınması.

Sebepleri: Ayakların ve vücudun üşütülmesi, soğuk su ve bozuk yemek.

Belirtileri: Midedeki devamlı ağrı.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Mane kaynatılıp içilir.
- 2-Karbonat içilir.
- 3-Kül yalanır.
- 4-Bal yenir.
- 5-Soğuk süt içilir.
- 6-Ekşi, turşu ve kızatmalar yedirilmez.

Açıklamalar: Mide nezlesi, araştırma sahamızda çok görülen bir hastalıktır. Halkın yeme-içme olanak ve alışkanlıklarıyla yakından ilgilidir. (4) Bu hastalığa tutulanları sağıltma amacıyla uygulanan teknikler rasyoneldir.

VIII. İ s h a l (Enterit)

Tıbbî tanı: İshal, mide-bağırsak hastalığıdır. Yazları çok görülür. Karasineklerle, kirli yiyecek ve içeceklerle geçer. Özellikle çocuklarda sık rastlanır. Çeşitli sebeplerden ileri gelebilir. Dışkı, sık, sulu, yeşil renk müküslü ve iğrençtir. Bazen çocuklarda kusmada beraber görülür.

Yöresel adları: İç bozulması, bağırsak sıyrıntısı, hötürek ve tıral.

Sebepleri: Uşütme, bozuk yemek ve su.

Belirtileri: Sık sık büyük aptese çıkma ve karın ağrısı.

Sağıltma teknikleri:

1-Puşut (yabani armut unu) yedirilir.

2-Koyu demli çay içirilir.

3-Az su içirilir.

4-Camış (sanda) yoğurdu yedirilir.

5-Ekşi ayran içirilir.

6-Pirinç lapası yedirilir.

7-Hasta, iğerişinde ısıtılmış toprak bulunan torbanın üstüne otur-
tutulur.

Açıklamalar: Her çeşit ishal aynı şekilde değerlendirilir. Örneğin amip etmenli bir dizanteri ile yaz ishalinin farklılığı bilinmemektedir. Kolera ve tifo gibi hastalıkların belirtisi olan ishaller de aynı şekilde niteleneceği için hastanın ölümüne sebep olunabilir. 3 numaralı tedbir hariç, uygulanan tedaviler yaz ishalleri için faydalıdır. Suyu az ya da hiç içirmemek suretiyle ishali azaltacaklarını düşündüren 3 numaralı tedbir son derece hatalı bir uygulamadır. Çünkü ishalleri bir hasta suya büyük ölçüde gereksinme duyar.

IX. K a b ı z l ı k (Konstipasyon)

Tıbbî tanı: Kabızlık, beslenme kusurları, hareketsiz hayat, sinirsel bacak ~~luka~~ luklar vb. sebeplerden ileri gelir. Hasta vaktinde büyük aptese çıkmaz ya da zorlukla çıkar.

Yöresel adları: Beklik, gabizlik.

4-Bkz. Beslenme ve Gıda Maddeleri , s.39-40

Sebepleri: Kuru yiyecekler, azlat yemek, mide tembelliği.

Belirtileri: Büyük aptes yapamama, karın şişliği ve sancı.

Sağaltma teknikleri:

1-Sıcak bal ve şeker şerbeti içilir.

2-Hintyağı ve zeytinyağı içilir.

3-Çiğ süt içilir.

4-Sabunlu su içilir.

5-Sabun fitili konur.

6-Vaktinde büyük çişini yapamayıp sancılanan bebeklere soğuk şeker şerbeti içirilir.

Açıklamalar: Kabızlık korkutucu bir hastalık olarak kabul edilmemektedir. Uygulanan tedavi tekniklerinden olumlu sonuçlar alınabilir. Bağırsak düğümlenmelerinde bu tür tedavilerle oyalanma hastanın ölümüne sebep olmaktadır.

S a r ı l ı k (İkter)

Tıbbî tanı: Sarılık, karaciğerin yaptığı safranın doğrudan doğruya kana karışmasından meydana gelen bir hastalıktır. Sebeplerine göre dört çeşit sarılık vardır:

a) Hemolitik sarılık: Kandaki alyuvarların (eritrosit) fazla miktarda erimesinden ileri gelir. Zehirlenme ve sıtma gibi alyuvarları eritici hastalıkların kalıntısı olabilir.

b) Hepato Sellüler Sarılık: Karaciğer hücrelerinin iltihap ve zehirlenmeler nedeniyle safra yapamamasından ileri gelir.

c) Tıkanma Sarılığı: Safra yollarının taş, solucan ve tümör gibi sebeplerle tıkanması sonucu safranın emilme ile kana karışmasından meydana gelir.

d) Enfeksiyöz Sarılık: Bulaşıcı sarılık virüsünün meydana getirdiği sarılıktır.

Hastalığın başlıca belirtileri: Gözlerin ve cildin sararması, iştahsızlık, halsizlik, idrarın kırmızı ve dışkının kül renginde görülmesidir.

Yöresel adları: Sarılık.

Sebepleri: Korkmalar, kan bozukluğu ve aşırı düşünce.

Belirtileri: Deri ve gözlerin sararması.

Sağaltma teknikleri:

1-Hastanın iki kaşının arasından ve dilinin altından kan alınır.

2-Bir gece bekletilmiş insan sidiği içirilir. (5)

5-Sarılık hastasına insan idrarı içirme Manisa, Çankırı ve Baygın'da da vardır.

Bkz.: Acıpayamalı, Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri, s. 12

- 3-Hastaya yedi gün sabahları aç karına manda yoğurdu yedirilir.
- 4-Ayuagarşığı(sopana benzer bir bitki)adı verilen bir otun kökü kaynatılarak içirilir.
- 5-Vücutun her tarafına yoğurt sürülür.
- 6-Sabah,akşam aç karına sararmış hiyar kabuğu suyu içirilir(Mahmudiye Köyü)
- 7-Yumurta sarısı ile nişadır karıştırılarak külde pişirilip;15 gün aç karına bir elma dilimi ile beraber yedirilir.(Üçyol Köyü)

Açıklamalar:Sarılık hastalığı kolayca teşhis edilmektedir.Fakat halkın hastalığı meydana getiren etmenler hakkındaki bâtil görüşleri gibi uyguladıkları sagaltma teknikleride irrasyoneldir.2 ve 6 numaralı uygulamaların esası 'similia similibus curantur(6)' kuralına dayanmaktadır.Hastalığın belirtisi olan sarılık,sarı renkli şeylerle tedavi edilmek istenmektedir. Uygulanan diğer sagaltma teknikleri ampirik bilgilere dayanmaktadır.

XI.Ö k s ü r ü k

Tibbî tanı:Solunum sistemi hastalıklarının seyri esnasında ya da yutak,nefes borusu ve bronş mukozalarında bir tahriş olduğu zaman uyanan bir refleksdir.

Yöresel adları: Öksürük,Üskürek.

Sebepleri: Üşütme.

Belirtileri: Boğaz gıcıklanması.

Sagaltma teknikleri:

- 1-İhlamur içilir.
- 2-Hasta terletilir.
- 3-Eşek sütü içirilir
- 4-Kekik kaynatılıp içilir.

Açıklamalar: Çeşitli hastalıkların devamı sırasında ortaya çıkan öksürük başlı başına bir hastalık olarak kabul edilmektedir.Öksürüğü dindirmek amacıyla uygulanan ev ilâçlarının rahatlatıcı etkileri vardır.Öksürükle boğmaca çoğu zaman karıştırılmakta,şayet hastalık uzarsa ya da nöbet şeklinde gelirse boğmaca olduğu kanaatine varılmaktadır.

6-"Eşya ile evrenin kuvvetleri arasında gizli bir sempati bağı olduğu düşüncesi,insanı bir benzerlik görüşüne yaklaştırmış,Latince bir deyim olan"similia similibus curantur"(bir şey benzeriyle tedavi edili)kaidesini doğurmuştur."

Bkz.:Örnek,Sivas ve Çevresinde...,s.106

KII. Soğuk Algınlığı (Nezle)

Tıbbî tanı: Nezle üst teneffüs yolunun bir enfeksiyonu olup, burun akıntısı, göz yaşarması, yutakta kızarıklık, titreme ve 4-7 gün süren kırılganlık gibi belirtilerle vasıflanır. Günlerce kuvvetsiz bırakması ve teneffüs cihazının daha ciddi enfeksiyonlarına yol açması dolayısıyla önem taşımaktadır. Sinüzit, orta-kulak iltihabı, yutak iltihabı ve bronşit gibi komplikasyonları sık görülür. Hastalık etmeni virüs'dür.

Yöresel adları: Üşütme ve nezle.

Sebepleri: Vücudun üşmesi, güneş ve hava çarpması.

Belirtileri: Bütün vücudun ağrması, apçırma.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Aspirin ve gripin yutulur.
- 2-Hasta terletilir.
- 3-Penisilin iğnesi vardurulur.
- 4-Sogan koklanır.
- 5-Buruna tütün çekilir.

Açıklamalar: Aşağı yukarı çoğu hastalıkların üşütmeden ileri geldiği inancı oldukça yaygındır. Aslında soğuk algınlığı ile nezle farklıdır. Bölge halkından alınan bilgilere göre böyle bir değerlendirme yapılmıştır. Eğer üşyen vücutta herhangi bir hastalık meydana gelmezse soğuk algınlığı veya nezle olacağı sanılmaktadır. Yukarıda belirtilen ampirik sağaltma teknikleriyle olumlu sonuçlar alındığı söylenmektedir. Penisilin'in nezleyi tedavi etmesi olanaksız olmakla beraber, komplikasyonları önleyebilir.

XIII. G r i p

Tıbbî tanı: Grip, çok bulaşıcı bir hastalıktır. Hastada ateş, üşütme veya titremeler, sıkıntı; sırt, bacak ve omuzlarda ağrı, kırıklık ve dermansızlık görülür. Tehlikeli bir hastalık olmasına karşın; tedavisine pek önem verilmez. Başta zatürree olmak üzere çeşitli komplikasyonlar bırakabilir. Hastalık etmeni virüs ve basildir.

Yöresel adları: Grip

Sebepleri: Üşütme, gripli hastadan geçer.

Belirtileri: Baş ağrısı ve ateş, dermansızlık ve kırıklık.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Aspirin ve gripin yutulur.

- 2-Hasta terletilir.
- 3-Penisilin iğnesi vurdurular.
- 4-Ağrı kesici haplar yutulur.

Açıklamalar:Grip'de soğuktan meydana gelen bir hastalık olarak nitelenir.Nezlenin ilerlemiş bir şekli olarak kabul edilmektedir.Hastayı sağaltmak için yapılan tedaviler rasyonel bir görüşe dayanmaktadır.

XIV.Z a t ü r r e e (Pnömoni)

Tıbbî tanı:Bu hastalık akciğer dokusunun iltihaplanması ile meydana gelir.Hastalık birden başlar.Hastada üşüme veya titreme,yorgunluk,rahatsızlık ve yüksek ateş görülür.Hastalığın etmenleri:Kok sınıfı mikroplar,virüs ve basillerdir.Başta pnömokok ve streptokoklar gelir.

Yöresel adları:Zatürre,ciger damanı.

Sebepleri: Şiddetli üşütme.

Belirtileri: Ateş ve baygınlık.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hastaya acı biberli süt ve şerbet içirilir.
- 2-Penisilin iğnesi vurdurular.
- 3-Hasta sıcak bir odada yatırılıp terletilir.
- 4-Gripin ve aspirin yutturular.

Açıklamalar: Zatürree,bölgede sık görülen bir hastalıktır.Hastalık etmeni olarak sadece soğuk bilinmektedir.Çogu kez bronşit ve diğer akciğer hastalıklarıyla karıştırılır.Hasta çok fenalaşırsa zatürree olduğu kanısına varılmaktadır.Gelişi güzel uygulanmakla beraber,penisilin tatbikatının olumlu etkileri vardır.Diğer uygulamalar da rasyoneldir.

XV.Nefes Darlığı (Dispne)

Tıbbî tanı:Nefes darlığı,kalp ve solunum sistemi hastalıklarının belirtisi ve komplikasyonu olarak meydana gelir.

Yöresel adları:GÖĞÜS tutukluğu,nefes darlığı.

Sebepleri: Üşütme ve hastalık.

Belirtileri:Soluk alma zorluğu ve sık sık solunma.

Sağaltma teknikleri:

- 1-İnhalasyon kaynatılıp içilir.

2-Sıcak çay içilir.

3-Kekik kaynatılıp içilir.

Açıklamalar:Hastalıklar sırasında görülen nefes darlığı ile 'astım'adı verilen nefes darlığı hastalığı başlangıçta birbirleriyle karıştırılmakta,ancak nefes darlığı uzun süre devam ederse hastalığın daimi olduğu anlaşılmaktadır.Gerek semptom ve gerekse astım şeklindeki nefes darlıklarına karşı yapılan tedaviler etkili olmaktadır.Fakat ihlamurun rahatlatıcı ve yumşatıcı faydaları vardır.

XVI.Baş ağrısı ve Yarım baş ağrısı(migren)

Tıbbî tanı:Baş ağrısı,çeşitli hastalıkların belirtisi ve komplikasyonu olarak meydana gelir.Yarım baş ağrısı ise sinirsel bir hastalıktır.

Yöresel adları:Baş ağrısı.

Sebepleri:Üşütme,nezle ve grip gibi hastalıklar ve sinir bozukluğu.

Belirtileri:Baş ağrısı ve yürek bulantısı.

Sağaltma teknikleri:

1-Patetes ince ince kesilir,dilimlere tuz ve kahve ekilerek;baş ve altına sarılır.

2-Aspirin ve gripin yutulur.

3-Kına ve çap karıştırılıp başa sarılır.

4-Baş,salamura baş yaprağı ve salça sarılır.

5-Biberli lâhana turşusu kaynatılıp içilir.

6-Baş,hamur mayası sarılır.

7-Baştaki ağrı uzun sürerse süpürge çöpi ile burun kanatılır.

8-Ağrı başın bir tarafında olursa,hocaya yaptırılan muska boyuna takılır.

Açıklamalar:Çeşitli hastalıkların seyri esnasında belirti ve kalıntı olarak meydana gelen baş ağrısına pek önem verilmemektedir.Kendi sağaltma teknikleriyle oldukça iyi sonuçlar aldıklarını belirtmektedirler.Örneğin başı ağrıyan yaşlı bir kimsenin süpürge çöpi ile burnunu kanatması,muhtemel bir beyin kanamasını önleyebilir.Bu usul,özellikle yüksek tansiyonlu hastalara son derece faydalıdır.Yarım baş ağrısına da aynı tedaviler uygulanmakta,fakat daha çok hocalara başvurulmaktadır.

XVII.H a v a l e

Tıbbî tanı:Havale,yüksek ateşli hastalıkların seyri esnasında hastanın bayılması ve şuurunu kaybetmesidir.Özellikle küçük çocuklarda çok görülür.

Yöresel adları:Hava çalması.

Sebepleri:Kızgın güneş çarpması.

Belirtileri:Bayılma ve sayıklama.

Sağaltma teknikleri:

1-Hasta sirke ile yıkanır.

2-Kavak yaprakları toplanıp,sirke ile ıslatılarak,hasta çıplak vaziyette içine yatırılır.

3-Hastanın başına sarımsaklı yoğurt sarılır.

Açıklamalar:Havale, yüksek ateşle seyreden hastalıkların devamı sırasında görülen bir belirtidir.Halk tarafından 'hava çalması' olarak nitelenir.Yüksek ateşi düşürmek için uygulanan teknikler rasyoneldir.

XVIII.R o m a t i z m a

Tıbbî tanı:Romatizma,A gurubu hemolitik streptokok enfeksiyonları sonunda vücudun muhtelif yerlerinde meydana gelen bir hastalıktır.Genellikle eklemelerde ve kalpte hastalık yapar.Ateş,süratli nabız,karında ve kalp civarında ağrı,solgunluk ve kilo kaybı gibi belirtileri vardır.Eklem iltihabı(artirit) ve sinir kalifi iltihabı(siyetik)hastalıklarında bu guruba dahildir.

Yöresel adları:Romatizma,tomatizma,yel ve karayel.

Sebepleri:Üçütleme,sayıklık ve lastik ayakkabı giymek.

Belirtileri:Vücutda gezen ağrılar.

Sağaltma teknikleri:

1-Aspirin içilir.

2-Yünlü elbise giyilir.

3-Ağrıyan yerler bal arısına sokturulur.

4-İlicalara gidilerek kuma girilir,çamura yatırılır.

5-Hocaya okutulur.

6-Hocaya yaptırılan 'yel iplik'i'agrıyan yerlere bağlanır.(Doğançam Köyü)

7-Şiş ve agrılı yerlere sütlük tutturulur.

8-Ağrıyan yerlere ezilmiş ısırgan otu sarılır.

9-Ağrı belde olursa,bele yaki(balmama sürülmüş bez)sarılır.

Açıklamalar:Romatizmal hastalıklar,araştırma sehamızda en fazla yaygınlık gösteren hastalıklardandır.Her çeşit agrılı hastalıklar romatizma olarak nitelenmekte,çağdaş tıbbin başarıyla sağaltamadığı bu hastalığa tutulan kimseler daha çok yukarıda sıralanan tedavi tekniklerine başvurmakta-dırlar.5 ve 7 numaralı tedaviler irrasyonel olup,digerleri rasyoneldir.

B. DIŞ HASTALIKLAR

I. Y a r a l a r

Tıbbî tanı: Mekanik bir faktörün ciltte meydana getirdiği ayrıltalardır. Sebeplerine göre çeşitli yara şekilleri vardır. Kesik yaralar, batıcı ve delici cisim yaraları, ateşli silah yaraları, ezik yaraları v.s. Bu tür yaralanmalarda az ya da çok kanama görülür. Ezik yaralarda kanama doku içinde olur.

Yöresel adları: Yarayı meydana getiren sebebe göre isimler alır. Bıçak yarası, kurşun yarası, ezik v.s.

Sebepleri: Bıçak ve balta gibi aletlerin kesmesi, düşme ve çarpma.

Belirtileri: Kanama ve bere.

Sagaltma teknikleri: a) Kanamayı durdurmak için:

1-Tütün basılır.

2-Örümcek ağı basılır.

3-Bez veya paçavra yakılıp külü basılır.

b) Yarayı iyileştirmek için:

4-Tereyağı sürülür.

5-Tuzlu sadeyağ, bal ve şeker karışımından yapılan merhem sürülür.

Açıklamalar: Yaralanma ile meydana gelen kanamayı durdurmak için kullanılan maddelerin sagaltıcı etkilerinden çok, yarayı enfekte edici özellikleri vardır. Örneğin örümcek ağı tozlu ve mikroplu olduğundan tetanoz gibi hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Yarayı iyileştirmek için kullanılan ev ilaçlarının sagaltıcı etkileri vardır.

II. Y a n ı k l a r

Tıbbî tanı: Çeşitli şekillerde yüksek ısı ya da yakıcı kimyasal maddelerin etkileriyle dokularda meydana gelen yaralara yanık denir. Yanıklar üç derecede olmaktadır. Birinci derecede derinin epiderm tabakası, ikinci derecede yanıklarda derinin üç tabakası da yanar. Üçüncü derecedeki yanıklarda ise deri ile beraber daha derin tabakalar yanmaktadır. Üçüncü derecedeki yanıklar kas ve kemikleride yaktığı için uzuvların ölümüne sebep olur.

Yöresel adları: Yanık.

Sebepleri: Ateş, kaynar su, güneş v.s.

Belirtileri: İçi su dolu şişlik, kızartı ve ağrı.

Sagaltma teknikleri:

1-Donates salçası sürülür.

2-Yemek tuzu sürülür.

3-Diş macunu sürülür.

4-Tahin yağı ile kireç kaynağı karıştırılarak yapılan ev ilâcı, tavuk teleğiyle yaraya sürülür.

5-Yumurta sarısı, kireç kaynağı ve zeytinyağı karışımından yapılan ev ilâcı sürülür.

6-Havacıva otu ezilerek inek yağı ile karıştırılıp yanık yarasına sürülür.

7-Gazyacı sürülür.

Açıklamalar:Yanığı tedavi etmek için kullanılan ev ilâçları tatbik edilirken, temizliğe dikkat edilirse olumlu sonuçlar alınabilir.Üçüncü derecedeki yanıklarda bu tür tedaviler etkisiz olduğu için hasta doktora veya hastahaneye götürülür.

III.Kırık ve Çıkık

Tıbbî tanı:Vücudumuzun iskelet sistemini meydana getiren kemiklerden herhangi birinin dıştan gelen travmatik faktörlerle kırılmasına kırık, kemiklerin eklem yerlerinden oynamasına da çıkık denir.Kırıklar açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılır.

Yöresel adları: Kırık ve çıkık.

Sebepleri:Düşme, çarpma.

Belirtileri:Çıkan kol veya bacak hareket edemez, şişer ve ağrır.Kırılan kol ve bacaklarda şiddetli ağrı olur, kırılan kemik ya dışarı çıkar(açık kırık) ya da uzvun şekli bozulur.

Sagaltma teknikleri:

a)Çıkıklarda:

1-Hasta kırıkçı-çıkıkçıya götürülüp, çıkık taktirilir.

2-Şişlik üzerine dövülmüş taze et sarılır.

3-Sogan ezilip, zeytinyağı ile karıştırılarak şişlik üzerine sarılır.

4-Takılan çıkık üzerine kara sakız(zift) sarılır.

b)Kırıklarda:

5-Hasta kırıkçıya götürülür.Kırıkçı, yumurta, çöptür(keçi kılı)sabun ve hamurdan yaptığı ev ilâcını, kırılan kemiği uca getirilince sonra kırık sekileriyle(tahta destek) beraber sarılır.

6-Kırık düzgün ve iyi tutmazsa alabalık sarılır, birkaç gün beklettikten sonra tekrar kırılıp sarılır.

7-Şişliği indirmek için çıkıkta yapılan tedaviler yapılır.

c) Burkulmalarda(incime):

Çainciyen oynaklardaki şişliği indirmek için, şişlik çarpılır(jilet-
le kan alınır)ve temiz bir bezle sarılır.

9-Kül kelekleri(bez ıslatılıp sıcak küle sokular)sarılır.

10-Şişliği indirmek için,çakıkta uygulanan tekniklere başvurulur.

d)Düğerek yara-bere içinde kalan bir kimse posta çekilir(Bir dana ya
da koyun kesilerek yüzülen derisi sarılır).

Açıklamalar:Gerek kırık-çakıklarda,gerekse burkulmalarda hayranlık u-
yandıracak başarılı tedaviler yapılmaktadır.Buna karşılık,kırıkların hata-
lı sarılışında vb. uygulamalardan sakat kalanların sayısında az değildir.

IV.A p s e

Tıbbî tanı: Eğer iltihap irinlenme ile son bularak,bir boşlukta toplar-
nırsa buna apse denir.Mikroplu ve mikropsuz apseler vardır.Mikroplu apse-
ler iki türdür:a)Had bir iltihaptan sonra olan sıcak apseler.b)Verem ba-
silinein meydana getirdiği soğuk apseler.Hatalı enjeksiyonların meydana ge-
tirdiği apseler mikropsuzdur.Canlı bir dokunun içine yabancı bir cisim veya
mikrop girdiği zaman meydana gelen sıcak apselerin ağrı,şişlik,kızarıklık
ve yerel hararet gibi belirtileri vardır.Deri altı dokusunda görülen yay-
gın ve sınırsız iltihaplanmaya 'flegmon' denir.Mikrop bazen lenf damarları
yoluyla vücuda dağılır.Lenf damarları boyunca ağrılı ve kırmızı şerit ha-
linde şişlikler olur.Lenf damarlarının iltihabına da'lenfanjit'denir.

Yöresel adları:Çiban,sakat.

Sebepleri:Kan bozukluğu,yaraların azması.

Belirtileri:Zonklayarak ağrıya,kızarı ve şişlik.

Sagaltma teknikleri:

a)Apseyi olgunlaştırmak için:

1-Lokum sarılır.

2-Sabun ve sogan ince ince kıyılır,bir parça kurşunla beraber ateş-
te eritilerek apse üzerine sarılır.

3-Süt kesigi sarılır.

4-Arpa ve kendir tohumu lapası sarılır.

5-Kabuklu sütlük ezilerek sarılır.

6-Kökmar ve çam sakızı sarılır.

b)Olgunlaşan apsenin irinini çekmek için:

7-Apse bıçak veya jiletle değil.

8-Sigilli yaprak(bir ot yaprağı) ve pezik yaprağı sarılır.

9-Karasakız sarılır.

Açıklamalar:Apseyi olgunlaştırıp irinini çekmek için uygulanan tekniklerin hepsi rasyoneldir.

V. D o l a m a (Pararis)

Tıbbî tanı:Delici veya kesici bir cismin tırnak altında batmasıyla orada meydana gelen apseye dolama denir.

Yüresel adları:Dolama.

Sebepleri:Kan pıslığı,kayan yıldızı ve ayı parmakla gösterme.

Belirtileri:Tırnak altı ve etrafı şişip zonklar.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Apseyi olgunlaştırmak için uygulanan tekniklerin hepsi dolamaya da tatbik edilir.
- 2-Kahve pişirilip,dolamalı parmak içine sokulur.
- 3-Dolamalı parmağa haşlanmış acı biber geçirilir.
- 4-Hocaya okutulur.
- 5-İnsan dişkısı sarılır.(Arpaalan Köyü)

Açıklamalar:Parmaktaki tırnak altında meydana gelen apseyi olgunlaştırıp,irini çekmek için uygulanan teknikler rasyoneldir.Fakat 4 ve 5 numaralı tedaviler irrasyoneldir.

C. KULAK-BURUN-BOĞAZ HASTALIKLARI

I. K u l a k A ğ r ı s ı

Tıbbî tanı:Bazı hastalıkların komplikasyonu olarak ya da iltihap yapıcı mikropların orta kulakta meydana getirdiği orta kulak iltihabının seyri esnasında kulakta duyulan ağrıya kulak ağrısı denmektedir.Orta kulakta toplanan irin ya kulak kanalıyla dışarı boşalır ya da beyine geçerek menenjit yapar.

Yöresel adları:Kulak ağrısı,kulak sancısı.

Sebepleri:Kulağın ıstemesi,pislik v.s.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Zeytinyağı damlatılır.
- 2-Tuzlu su damlatılır.
- 3-Çürük elma suyu damlatılır.
- 4-Anne sütü damlatılır.
- 5-Sıcak kiremitle ağrıyan kulak ısıtılır.
- 6-Tavşan yağı konur.
- 7-Soğan suyu damlatılır.
- 8-Ağrıyan kulak su buharına tutulur.
- 9-Camış(manda) kulağı kiri konur.(Dursunlu Köyü)

Açıklamalar:Kulak ağrısını dindirmek için yapılan tedavilerin çoğunluğu empirik bilgilere dayanan uygulamalardır.9 numaralı tedavi irrasyonel bir düşünceyle yapılmaktadır.' Pislik pisliği söker' ilkesine göre hareket edilmektedir.

II. B u r u n K a n a m a s ı (Epistaksis)

Tıbbî tanı:Çeşitli sebeplerle burunda meydana gelen kanamaya burun kanaması denir.

Yöresel adları:Burun kanaması.

Sebepleri:Düşme,çarpma,baş ağrısı,sıkıntı ve sıcak.

Belirtileri:Burundan kan gelmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Buruna soğuk su çekilir.
- 2-Hasta sırt üstü yatırılır.
- 3-Enseyeye soğuk suya ıslatılan bez konur.

Açıklamalar:Apseyi olgunlaştırıp irinini çekmek için uygulanan tekniklerin hepsi rasyoneldir.

V.D o l a m a (Pararis)

Tıbbi tanı:Delici veya kesici bir cismin tırnak altında batmasıyla orada meydana gelen apseye dolama denir.

Yöresel adları:Dolama.

Sebepleri:Kan pıslığı,kayan yıldızı ve ayı parmakla gösterme.

Belirtileri:Tırnak altı ve etrafı şişip zonklar.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Apseyi olgunlaştırmak için uygulanan tekniklerin hepsi dolamaya da tatbik edilir.
- 2-Kahve pişirilip,dolamalı parmak içine sokulur.
- 3-Dolamalı parmağa haşlanmış acı biber geçirilir.
- 4-Hocaya okutulur.
- 5-İnsan dışkısı sarılır.(Arpaalan Köyü)

Açıklamalar:Parmaktaki tırnak altında meydana gelen apseyi olgunlaştırıp,irini çekmek için uygulanan teknikler rasyoneldir.Fakat 4 ve 5 numaralı tedaviler irrasyoneldir.

C. KULAK-BURUN-BÖĞAZ HASTALIKLARI

I. K u l a k A ğ r ı s ı

Tıbbî tanı:Bazı hastalıkların komplikasyonu olarak ya da iltihap yapıcı mikropların orta kulakta meydana getirdiği orta kulak iltihabının seyri esnasında kulakta duyulan ağrıya kulak ağrısı denmektedir.Orta kulakta toplanan irin ya kulak kanalıyla dışarı boşalır ya da beyine geçerek menenjit yapar.

Yöresel adları:Kulak ağrısı,kulak sancısı.

Sebepleri:Kulağın ışıması,pislik v.s.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Zeytinyağı damlatılır.
- 2-Tuzlu su damlatılır.
- 3-Çürük elma suyu damlatılır.
- 4-Anne sütü damlatılır.
- 5-Sıcak kiremitle ağrıyan kulak ısıtılır.
- 6-Tavşan yağı konur.
- 7-Sogan suyu damlatılır.
- 8-Ağrıyan kulak su buharına tutulur.
- 9-Camış(manda) kulağı kiri konur.(Dursunlu Köyü)

Açıklamalar:Kulak ağrısını dindirmek için yapılan tedavilerin çoğunluğu ampirik bilgilere dayanan uygulamalardır.9 numaralı tedavi irrasyonel bir düşünceyle yapılmaktadır.' Pislik pisliği söker' ilkesine göre hareket edilmektedir.

II. B u r u n K a n a m a s ı (Epistaksis)

Tıbbî tanı:Çeşitli sebeplerle burunda meydana gelen kanamaya burun kanaması denir.

Yöresel adları:Burun kanaması.

Sebepleri:Düşme,çarpma,baş ağrısı,sıkıntı ve sıcak.

Belirtileri:Burundan kan gelmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Buruna soğuk su çekilir.
- 2-Hasta sırt üstü yatırılır.
- 3-Enseyeye soğuk suda ıslatılan bez konur.

- 4-Buruna örümcek ağı basılır.
- 5-Alın ovulur.
- 6-Ensedene kıl çekilir.
- 7-Kulak memeleri iplikle sıkıca bağlanır.
- 8-Üst damaga kağıt yapıştırılır.

Açıklamalar:Burun kanamasını önlemek için uygulanan tekniklerden 1,2 ve 3 numaralı tedaviler rasyonel olup,diger uygulamaların olumlu etkisi yoktur.

III.Bademcik iltihabı(Tonsilit)

Tıbbî tanı:Tonsilit,bademciklerin çok görülen bir hastalığıdır.Bademcikler şişkin,kırmızı ve iltihaplı bir görünüşte olur.Hastalığın etmeni streptokok cinsi mikroplardır.Hasta bademcikler bütün vücudu etkileyecek hastalık mikropları için giriş kapısı rolünü oynamaktadırlar.

Yöresel adları:Bademcik ağrısı,bogaz ağrısı,bademcik şişmesi ve bogaz dolması.

Sebepleri:Üçütleme.

Belirtileri:Bogaz ağrısı ve yutma zorluğu.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Bogaza lokum sarılır.
- 2-Zeytin ezmesi sarılır.
- 3-Arpa unu ve keten tohumu lapası sarılır.
- 4-İnsan dişkısı sarılır.
- 5-Sığak inlamur içilir.
- 6-Boyuna kirli yün sarılır.
- 7-Fuzlu ve çaplı su ile gargara yapılır.
- 8-Katran ve bal beze sürülür ve bogaza sarılır.
- 9-Şişen bademciği patlatmak için kuru ekmekek parçası yutulur.
- 10-Parmakla bastırılarak iltihaplı bademcik patlatılır.

Açıklamalar:Bademcikler iltihaplanıp şiştiği zaman yapılan tedavilerin çoğu rasyoneldir.Yalnız 'pislik pislisi söker' düşüncesiyle yapılan 5 numaralı tedavi irrasyoneldir.Bogazda meydana gelen diger hastalıklarda da aynı teknikler uygulanır.

D.GÖZ HASTALIKLARI

I.G Ö z A ğ r ı s ı (Konjunktivitis)

Tıbbî tanı:Gözde kızarıklık ve kanlanma ile başlar,yanma ve batmalarla ağrı görülür.Hastalık etmeni bakterilerdir.(Stafilokok,streptokok ve basil)

Yöresel adları:Göz ağrısı.

Sebepleri:Fislik,bahar nezlesi,tozlu rüzgâr.

Belirtileri:Gözde kızarma ve şillenme(çapaklanma).

Sağaltma teknikleri:

- 1-Göze sıcak su banyosu yapılır.
- 2-Çay buharına tutulur.
- 3-Haşlanmış yumurta sarısı sarılır.
- 4-Limon suyu damlatılır.
- 5-Göz,salavat verilerek yıkanır.
- 6-Göz otu kaynatılır ve göz,buharına tutulur.
- 7-Penisilin tozu sulandırılarak göze damlatılır.
- 8-Yağ ile bal karışımı beze sürülür ve göze sarılır.
- 9-Taze çiğ et sarılır.
- 10-İnek sütü damlatılır.
- 11-Koyungözü(papatya)kaynatılıp,göz pansumanı yapılır.
- 12-Göz ağrısı gelmesin diye bir fakire'göz ağrısı tuzu'verilir.

Açıklamalar:Göz ağrısını sağıltmak için yapılan tedavilerin 5 ve 12 numaralısı irrasyoneldir.Ampirik bilgiye dayanan diğer uygulamalar rasyoneldir.

II.İ t d i r s e ğ i (Kirpik Fronküllü)

Tıbbî tanı:Kirpik köklerinden giren iltihap yapıcı mikropların göz kapaklarında yerel olarak meydana getirdiği bir apsedir.

Yöresel adları:İtdirseği,arpacık.

Sebepleri:Fislik,işeyen köpeği görme.

Belirtileri:Şişlik ve kızartı.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Köpeğin yal yediği çanaktan alınan bulaşık çiğlik üzerine sürülür
- 2-Köpek yalı sürülür.

3-Gözünde itdirseği bulunan kimsenin yüzüne kalbur kapatılarak, üstüne konan eknek köpeğe yedirilir.(?) (Güvenli Köyü)

4-Göze sarımsak suyu damlatılır.

5-Okutulmuş tabaktan su içilir.

6-Köpekten koparılan tüy yara üzerine serilir.

7-Göz, yillansaş bir yemek kaşığıyla yıkanır.

Açıklamalar:Hastalık isminin iti hatırlatması,hastalığın köpekle ilgili olduğu inancını doğurmuştur.Köpeğe ait bazı şeyler sağaltıcı objeler olarak kullanılmaktadır.Sempatik büyüünün taklit ve temas ilkeleri bu tedavilerin esasını meydana getirmektedir.

III.P e r d e (Katarakt)

Tıbbî tanı:Gözün dış tabakasında meydana gelen bir hastalıktır.

Yöresel adları:Göz bozu,perde,betir,duman.

Sebepleri:Gözdeki hastalıklar.

Belirtileri:Gözde beyaz bir perde görülür.

Sağaltma teknikleri:

1-Hasta göz perdesi silene götürülür.Bhli olan kişi gözdeki perdeyi altınla siler.

Açıklamalar:Gözdeki perdeyi kaldırmak için yapılan ameliyat son derece tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

7-Yüze kapatılan kalbur üstünde köpeğe eknek yedirme şeklindeki uygulama Yumurtalık'da da (Adana) vardır.

Bkz.:Yasa,Op. cit.,s.277

E.DERİ HASTALIKLARI

I.El ve Ayak Derisi Çatlakları

Tıbbî tanı:El ve ayak derisinin soğuk ve başka sebeplerle çatlmasıdır. Bu çatlakalar mikroplar için bir giriş kapısı olabilir.

Yöresel adları:El ve ayak yarıkları.

Sebepleri:Elin kirlenmesi, şiddetli soğuk ve tarla işleri.

Belirtileri:El ve ayak derisinde çatlaklar olur ve bunlar kanar.

Sağaltma teknikleri:

1-Süt yüzü(kaymak)sürülür.

2-Karasakız sürülür.

3-Zeytinyağı sürülür.

Açıklamalar:El ve ayaklardaki çatlakları sağıltmak için kullanılan kaymak ve zeytinyağı deriyi yumşatarak çatlamayı önlemektedir.Karasakız ise çatlakları kapatarak mikrobun girmesine mani olmaktadır.

II.U ç u k(Herpes simpleks)

Tıbbî tanı:Uçuk, bazı hastalıkların devamsı sırasında görülür.Örneğin zatlürree gibi.Çeşitli ilâç ve gıda maddelerinden, şiddetli güneş ışığı vb. etkilerle de oluşabilir.Hastalık etmeni virüsdür.Az bulaşıcı bir hastalık olup, çoğunlukla dudak, yanak, burun ve genital bölgelerde görülür.İlk önce az çok rahatsızlık veren hafif şişkince kırmızı plaklar meydana çıkar, birkaç saat sonra da bunların üzerinde gayet sık vezikül(çapı 5 mm.den küçük içi sıvı dolu epidermis kabarcıkları)görlür.

Yöresel adları:Dudak kabartısı, gece yanığı.

Sebepleri:Hastalık, korkulu düş, korku.

Belirtileri:Dudaklardaki kabartılar.

Sağaltma teknikleri:

1-Krem sürülür.

2-Tereyağı sürülür.

3-Tuzlu su sürülür.

4-Karbonat sürülür.

5-Dudaktan kan alınır.

Açıklamalar:Sadece dudak çevresinde meydana gelen kabartılar uçuk olarak nitelenir.Uçucu tedavi etmek için kullanılan maddeler sağıltıcıdır.

III. T e m r i y e (Tinea Corporis)

Tıbbî tanı: Temriye, sağlıklı deri, sakallı yerler ve ayaklar hariç derinin diğer kısımlarının bir enfeksiyonu olup; halka şeklinde genişlemesine yayılan bir hastalıktır. Çevresi kırmızı, vezikül ve püstüllü (içi sıvı dolu kabartı) olabilir. Kuru ve pullu ya da akıntılı ve kabuklu şekilleri vardır.

Yöresel adları: Temreği, termeği, derme.

Sebepleri: Kan bozukluğu, pislik ve nazar.

Belirtileri: Kaşıntılı ve kırmızı deri kabartıları

Sagaltma teknikleri:

- 1-Cumartesi sabahları yedi kez inlas suresi okunup üflenir.
- 2-Hocaya okutulur, hoca kopye kalemle etrafını çevirir.
- 3-Demir sürülür.
- 4-Diş kiri (dişlerin dibindeki yemek artıkları) sürülür.
- 5-Fındık yağı sürülür.
- 6-'Temreği ocasına' gidilip, etrafı kopye kalemle çevirtilir.

Açıklamalar: Bu hastalığı tedavi etmek için uygulanan tekniklerden sadece 5 numaralı tedavi şekli rasyoneldir.

IV. E g z a m a

Tıbbî tanı: Egzama, cildin epiderm tabakasının bir hastalığıdır. İç, dış ve psikolojik sebeplerle meydana gelir. Allerjik bir hastalık olarak da nitelenir.

Yöresel adları: Ekzeme.

Sebepleri: Kan bozukluğu, kan tepmesi.

Belirtileri: Kaşıntılı sulu yara.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Ceriz yaprağı kaynatılıp, suyu içilir.
- 2-Ardıç katranı, kükürt ve un karıştırılarak hap yapılır, her sabah aç karına bir tane yutulur. (Konacık Köyü)
- 3-Çevreden toplanan çeşitli otlar kaynatılarak suyu içilir.
- 4-Koyun öd'ü bir gece ayazlatılır (bekletilir), yara üzerine sürülür.
- 5-Egzamalı bir kimsenin idrarı pelit külü ile karıştırılarak yara üzerine sürülür. (Çavdar Köyü)
- 6-Sülük tutturularak pis kan emdirilir.
- 7-Nisadır sürülür.
- 8-Fındık yağı sürülür.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hasta yilancık ocağına götürülür.Ocak,yilancıklı yere biri erkek biri dişi olan yilancık taşları sarar.Taş tutarsa yilancık var denir ve vücudundan kemik parçası kopan bir erkeğe okutulur.(8)
- 2-Yilancık taşı sarılır.
- 3-Yilancıklı bir yer kanatılarak,kan etrafına yayılır(sürülür).
- 4-Gözü açılmayan bir köpek eniği kesilerek sarılır.(Arpaalan Köyü)
- 5-Hocaya okutulur.

Açıklamalar:Yilancık ismi yılanı hatırlattığı için yılanı sembolize eden objelerle tedavi edilmeye çalışılmaktadır.4 numaralı uygulama ampirik bilgiye dayanan ampirik bir tedavi şeklidir.

VII.K u r d e ş e n(Urticaria)

Tıbbî tanı:Derinin allerjik bir hastalığıdır.Çeşitli sebeplerden ileri gelir.Birdenbire cilt üzerinde kabartılar görülür.Kabartıların üstü beyaz etrafı kırmızıdır.Şiddetli bir kaşıntı ile beraber ateş de bulunabilir.

Yöresel adları:Kurdevşen.

Sebepleri:Fazla et yeme,eşek arısı sokması.

Belirtileri:Kaşıntılı kabartılar.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hasta soğuk su ile yıkanır.(9)
- 2-Hastanın elbiseleri çıkarılır,çöpür kilimde sallanır.
- 3-Kabartılara tuzlu su sürülür.
- 4-Hasta sabahleyin erken kalkar,çi'li çayıra çaplak olarak yatar.
- 5-Kırmızı toprak su ile karıştırılıp içilir.

Açıklamalar:Kurdeşen olan bir kimseye yapılan tedavilerden 1 ve 4 numaralı uygulamalar rasyoneldir.

VIII.K a n ç ı b a n ı(Fronkül)

Tıbbî tanı:Derinin sınırlı bir iltihabı olup,stafilekok vb. mikroplar-meydana getirdiği bir hastalıktır.Önce yağ bezlerinde başlar sonra çevreye

8-Yilancıklı hasta Sivas ve çevresinde de ya 'yilancık ocağı'na götürülerek ya da yilancık taşı ile tedavi edilmektedir.

Bkz.:Örnek,Sivas ve Çevresinde...,s.112

9-Kurdeşen olan kimselerin soğuk su ile yıkanması Sivas ve çevresinde de görülmektedir.

Bkz. s.105

yayırlar.Yüzdeki kaçıbanlarına ergenlik denir.Kıl dibinden giren stafila-
koklar,yağ bezi içine yerleşerek yerel bir iltihap yapmakla ergenlik meyda-
na gelir.Genellikle puberte çağlarında çok görülür.Hazımsızlık,kabızlık ,
gayri sıhhi yaşama ve hareketsizlikle ilgili olabilir.Özellikle yüzde,sırt-
ta ve göğüste bulunur.

Yöresel adları:Büyüklerine çıban,küçüklerine ergenlik veya sivilce denir.

Sebepleri:Kan bozukluğu,terleme ve bekarlık.

Belirtileri:Kıl diplerindeki irinli sivilceler.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Çıbanlar apseye uygulanan tekniklerle tedavi edilir.
- 2-Ergenliklerin başı kopartılıp,irini çıkartılır.
- 3-Pelit küllü sürülür.
- 4-Beker bir erkeğin mendili habersizce alınıp sürülür.(Çavdar Köyü)
- 5-Sivilcelere ay ışığında toprak sürülür.

Açıklamalar:Yüzdeki sivilceleri tedavi etmek amacıyla yapılan 1 ,2 ve
3 numaralı uygulamalar ampirik bilgiye dayanan rasyonel işlemler olarak ni-
telenebilir.

IX.3 i ş i l (Veru)

Tıbbi tanı:Siğil virüs cinsi mikropların deride meydana getirdiği bir
hastalıktır.Genellikle ellerde görülür.

Yöresel adları:Siğil.

Sebepleri:Göden(kurbaga).Kurbagaya dokunma(10),tutma,kurbaganın siğil
atması.

Belirtileri:Sert kabartılar.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hocaya okutular.
- 2-Siğil sayısı kadar arpa hocaya okutulup,ayak basmayan bir yere gö-
mülür.
- 3-Siğil sayısınca iri tuz alınıp,iki karallı bir evin bacasından içe-
ri atılır.
- 4-Aygır atın ağız suyu ile el yıkanır.
- 5-Bir miktar tuz beze sarılarak toprağa gömülür.
- 6-Hocaya muska yazdırılır.

10-Siğilin insana kurbagadan geçtiğine dair inanma Sivas ve çevresinde
de vardır.

Bkz. s.107

- 7-Sigil sayısından arpa okutulup ata yedirilir.
- 8-Sigil sayısından dua okunur.
- 9-Sigiller dibinden sıkıca bağlanıp, birkaç gün sonra koparılır.(11)
- 10-Sigil tekkesine(ocak) gidilerek, çalı kesilir, arkaya dönüp bakılmadan eve gelinir.(Güvenli Köyü)
- 11-Sabahleyin horoz sesi duyulmadan kalkılır, kuşburnu ağacı etrafında yedi kez döndükten sonra geri dönüp bakılmadan eve gelinir.
- 12-Sigiller kızgın demirle yakılır.
- 13-Yedi çift, bir tek arpa çamura gömülür.
- 14-Teyzenin evinden çalınan tuz ateşe atılır.
- 15-Ocağa kuşburnu meyvesi asılır, o kurudukça sigilde kurur.

Açıklamalar:Halk, sigilin kurbağadan geçtiğine inanmaktadır. Kurbağanın derisindeki pürüzler sigile benzetilmektedir. Yukarıda sıralanan tedavi usullerinden 9 ve 12 numaralı uygulamalar rasyonel olarak kabul edilirse de en iyi sonuçlar büyüsel tedavilerle sağlanır.

X.K e l l i k (Alopesi)

Tıbbî tanı:Sağların kısmen ya da tamamen dökülmesidir. Birçok sebepleri vardır.

Yüresel adları:Sağkıran.

Sebepleri:Üzüntü, düşünce.

Belirtileri:Sağ dökülmesi.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Başta kalan saçlar çam sakızı ile çekilerek kafa derisi kanatılır
- 2-Sarımsak ezilip, beze sarılır ve kafaya iyice sürülür.
- 3-Kafa, sabahları soğuk su ile yıkanır.

Açıklamalar:Dökülen saçların yeniden çıkması için yapılan tedavilerin faydası olmamakla beraber, çok uygulanır.

XI.U y u z (Scabies)

Tıbbî tanı:Uyuz, paraziter bir hastalıktır. En fazla el parmakları arasında, ön koltuk kıvrımlarında ve penis civarında görülür. Özellikle geceleri kaşıntı yapar.

11-Sigilleri dibine iplik bağlayarak koparma Sivas ve çevresinde de yapılmaktadır.

Bkz. s.107

Yöresel adları:Uyuz.

Sebepleri:Pislik,davardan geçer.

Belirtileri:Kaşınma.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Uyuz olan yere kükürt sürülür.
- 2-Kükürtlü su ile banyo yapılır.
- 3-Söğüt küllü sürülür.
- 4-Uyuzlu hasta arap sabunu(kükürtlü sabun)ile yıkanır.
- 5-Uyuz,keçi kılı ile kaşınır.
- 6-Kaşınan yerler çeker şerbeti ile ovulur.
- 7-Gazyağı sürülür.
- 8-Baca kurumu(is) sirke ile karıştırılıp kaşınmalı yere sürülür.
- 9-Uyuzotu ile süt karıştırılır,üç gün bakır bir kaptaki bekletilip,u-
yuza sürülür.
- 10-Aguotu(zakım çiçeği)kaynatılır,suya uyuzlu yerlere sürülür.

Açıklamalar:Uyuzun tedavisinde kükürt ve kükürtlü bileşikler çok kullanıldığı için bu hastalık başarıyla tedavi edilmektedir.5 numaralı tedavide uyuzlu bir kimsenin keçi kılı ile kaşınmasının sebebi hastalığın keçiden geçtiğinin bilinmesidir.Sagaltıcı olduğu sanılan keçi kılı,hastalığın artmasını ve yayılmasını kolaylaştırabilir.

F. KADIN VE DOĞUM HASTALIKLARI

I. K ı s ı r l ı k

Tıbbî tanı: Kısırlık çeşitli sebeplerden ileri gelmektedir. Doğuştan ve sonradan olabilir. Özellikle genital organların hastalıklarından ve gelişme bozukluklarından ileri gelmektedir.

Yöresel adları: Kurubaş, kısır.

Sebepleri: Çocukluğun hasta olması ve üşütme.

Belirtileri: Aybaşı sırasında duyulan şiddetli sancılar.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Vajene alabalık konur.
- 2-Kısır kadın süt buharına oturtulur. (12)
- 3-Su buharına oturtulur.
- 4-Ziyaretlere gidilir.
- 5-Hocaya okutulur.
- 6-Alabalık canlı olarak yutulur.
- 7-Kısır kadın sıcak su ile taharetlenir.
- 8-Kısır kadın sıcak fırında terletilir.
- 9-Saman kaynatılır, kısır kadın buharına oturtulur.
- 10-Vajene domuz ağarşığı (soğana benzer bir bitki) konur.
- 11-Darıca köyündeki 'dolama taşı' ziyaret edilir.

Açıklamalar: Kısırlığın çocuğun meydana geldiği organların kapalı olu-
şundan ve üşütmeden ileri geldiği sanıldığı için, yapılan bütün tedaviler
rahimi açmak amacıyla uygulanmaktadır. 1 ve 10 numaralı tedaviler tehlikeli
sonuçlar doğurabilir.

II. Z o r D o ğ u m

Tıbbî tanı: Bazı kadınların doğumu güç olmaktadır. Pelvis (çatı kemiği)
darlığı, çocuğun ters gelişi vb. sebepler doğumu güçleştirmektedir.

Yöresel adları: Zor doğum, doğuramama.

Sebepleri: Çocuğun büyük olması ve çocuk yolu darlığı.

Belirtileri: Doğumun gecikmesi.

12-Kısır kadını süt buharına oturtmak şeklindeki tedavi Hal'de de
(Elazığ) uygulanmaktadır.

Bkz.: Nermin Erdentuğ, Hal Köyü'nün Etnolojî Tetkiki, s.85

Sağaltma teknikleri:

- 1-Doğumu yaklaşan kadın sık sık hanama götürülür.
- 2-Doğumu geciken kadın çöpür çulda sallanır.
- 3-Doğum sırasında gelen yaşlı kadınlar 'ben geldim sende gel'diyerek sancı çeken kadının sırtını sıvatarlar(ovarlar).
- 4-Doğuracak kadının sağ örgüsü ve üzerinde bulunan bütün düğümler çözülür.(13)
- 5-Ezan okutulur.
- 6-Hocaya okutulan su içirilir.
- 7-Kaynanasının elini yıkadığı kirli su içirilir.
- 8-Sancı çeken kadın oda içinde gezdirilir.
- 9-Kağıya bindirilip gezdirilir.
- 10-Koltuk altlarından iple bağlanarak tavana asılıp doğurtulur.(Güvenli Köyü)
- 11-Silah atılır.(14)
- 12-Sancılı kadının karnı yağlanır.

Açıklamalar:Doğumu kolaylaştırmak için yapılan fizik hareketlerin ve uygulamaların amacı rahim ağzını açmak ve organlara gerekli uyumu kazandırmaktır.Kutsal kadretlerin yardımını sağlamak için dinsel ve büyüsel tedbirlere başvurulur.

II.Gebelikten Korunma ve Çocuk Düşürme

Tıbbî tanı:Çok çocuklu aileler daha fazla çocuk yapmamak için gebelikten korunmak istemektedirler.Istemeyerek ya da kanunsuz ilişkilerle gebe kalan kadınlar çocuk düşürme zorunluluğuna duymaktadırlar.

Yöresel adları:Doğurmama ve çocuk düşürme.

Sebepleri:Fazla çocuk ve kanunsuz gebelik.

Sağaltma teknikleri:

a)Gebelikten korunma çareleri:

- 1-Doğum önleyici ilâçlar içilir.
- 2-Cinsi münasebetten sonra vajen yıkanır.
- 3-Erkekler penis kaputu kullanırlar.

13-a) Aynı âdet Sivas ve çevresinde de vardır.

b) Fas'ta doğumu kolaylaştırmak için, sancılı kadının sağ örgüleri çözümlür.

14-a) Kızık'da da silah atılır.

b) Altay'lilarda da tüfek atılır.

Bkz.: Örnek, Sivas ve Çevresinde..., s.61-62

- 4-Cinsi temastan önce vajene sabun konur(15)
- 5-Dogum kontrolu kliniklerine başvurulur.
- b)Çocuk düşürme teknikleri:
 - 1-Gebeye ağır yük kaldırtılır.(16)
 - 2-Yüksekten atlanır.
 - 3-Aspirin,gripin ve başka ilâçların hapları fazla dozda içilir.
 - 4-Rahimin ağzı büyük iğnelerle delinir.
 - 5-Kiprit göplerininin başı yedirilir.
 - 6-Vajene mercimek büyüklüğünde çap konur.
 - 7-Rahim ağzına tavuk teleği sokular.
 - 8-Ağ karına köstüre taşı(bileğ taşı) suyu içilir.
 - 9-Karın taşla dövülür.
 - 10-Rakı içilir.
 - 11-Soğan kabuğu kaynatılıp içilir.

Açıklamalar:Gebe kalmamak ve çocuk düşürmek için alınan tedbirler ve uygulanan teknikler son derece tehlikeli olup,birçok annenin ölümüne sebep olmaktadır.Özellikle kanunsuz ilişkilerle gebe kalanlar yukarıda sıralanan çocuk düşürme tekniklerini korkmezca uygulamaktadırlar.

IV.L o ğ u s a l ı k H u m m a s ı

Tıbbî tanı:Dogum veya düşük yapan kadınlarda sık görülen bir hastalıktır.Hastalık etmeni streptokok cinsi mikroplardır.

Yüresel adları:Albasması,kırkbasması.

Sebepleri:Yeni dogum yapan kadının ve çocuğunun ciğerini'alkarısı'nın' çekip yemesi veya logusayı ve çocuğu boğması.(17)

Belirtileri:Logsa derhal hasta olur ve çocuk ölür.

Sağaltma teknikleri:

1-Logusa yatağının başucuna Kur'an ve en'an,ayakucuna süpürge,bıçak,iğne ve makas konur,logusa odasınınin bacasına tiken tikanır.(18)

15-Gebelikten korunmek için Türkoba köynde de(Ankara)kadınlar,cinsi temastan önce vajene sabun parçası koyarlar.

Bkz.:Özertuğ, Op. cit.,s.164

16-Çocuğu düşürmek için gebe kadının kasten ağır yük kaldırması,atlamak gibi hareketlere başvurması Bergama'da da(izmir) görülmektedir.

Bkz.:Yasa,Op. cit.,s.297

17-alkarısı'nın çocuğun ciğerini çekmesi ya da boğması inancı Hal'de de vardır.

Bkz.:Erdentug,Op. cit.,s.92

- 2-Loğusa'al ocağı'na götürülür, ocak(kadın) hastayı parpılar(Dua okuyarak üç kez hastanın üstünden atlar.(Mesudiye)
- 3-Loğusa hocaya okutular.
- 4-Loğusa odasında devamlı ışık yakılır,hasta yalnız bırakılmaz.
- 5-Al ocağından alınan kül loğusa odasına serpilir.

Açıklamalar:Doğum sırasında ve loğusalık devresinde annenin yakalandığı çeşitli hastalıkları alkarişinin yaptığına inanılmaktadır.Esasen bu devrede kadınların çeşitli loğusalık hastalıklarına(loğusalık humması,eklampsi), tetanoz ve kan uyuşmazlığı gibi hastalıklara kolayca yakalanıp ölmeleri sık görülmektedir.Bu tür hastalıklara tutulan ve ölen kadınların renkleri pembe olduğu için 'albasması' olarak nitelenebilir.

Yukarıda sıralanan bütün tedbirler bu amansız öldürücüye karşı alınmaktadır.Kırkbasması ve sübyan denilen hastalıklar daha çok çocukları tehdit etmektedir.

18-1(bir) numaralı âdet Murgul'da da(Artvin) görülür.

Bkz.:Şahver Kaya,"Murgul'da İnançlar",TFAD,Eylül-1968,Yıl:20,Cilt:11,
Sayı:230, s.5060

G.ÇOCUK HASTALIKLARI

I.Yürümeyen,Geç Yürüyen Çocuk

Tıbbî tanı:İskelet sistemi iyi gelişemeyen çocuklar zamanında yürüyememekte ya da ensallerinden daha geç yürümektedir.Gelişme kusurları ve kemikleri gelişemeyen çocuklarda,bu durum sık görülür.

Yöresel adları:Yürüyememe,geç yürüme.

Sebepleri:Zayıflık,nazar.

Belirtileri:Vakti geldiği halde çocuk yürüyemez.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Kemik iğnesi yaptırılır.(Bileğisinde D vitamini bulunan ilaçlar)
- 2-Çocuğun ayak bilekleri kırmızı ipe bağlanır,camiden ilk çıkan bir yabancıya bu ip maksatla kestirilir.(19)
- 3-Kaçınca adı verilen araba ile çocuk yürümeye alıştırılır.
- 4-Kurşun dökülür.

Açıklamalar:Vaktinde yürümeyen çocukları yürütmek için yapılan 1 numaralı tedavi şekli ve 3 numaralı uygulama rasyoneldir.2 ve 4 numaralı pratikler çocuğun yürümesini sembollemektedir.

II.Konuşmayan,Geç Konuşan Çocuk

Tıbbî tanı:Sık sık hasta olan bazı çocuklar vaktinde konuşamamaktadır.Konuşma merkezini etkileyen hastalıklar ve psikolojik bozukluklar çocuğun konuşmasını engelleyebilir.

Yöresel adları:Konuşamayan çocuk,dilsiz,lal.

Sebepleri:Hastalık,korku ve nazar.

Belirtileri:Çocuk,vakti gelince konuşamaz.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Çocuğun dil altı bağı kesilir.(20)
- 2-Hocaya okutulur.
- 3-Korkutulur.
- 4-Bülbül beyni yutturulur.

19-Geç yürüyen çocuğun ayak bileklerine bağlanan ipin camiden ilk çıkan bir kimseye kestirilmesi Sivas'da da görülür.

Bkz.;Örnek,Sivas ve Çevresinde...,s.69

20-Avşar,Gaziköy ve Kızık'da(Sivas) geç konuşan çocuğun dil bağı kesilir. İbid..s.70

Açıklamalar:Vaktinde konuşamayan çocukları konuşturmak için yapılan pratiklerin hiç bir faydası yoktur.

III.Çok Ağlayan ve Uyumayan Çocuk

Tıbbî tanrı:Çocukların çok ağlamasının ve uyumamasının çeşitli nedenleri vardır.Genellikle hasta olan,karnı aç ve kundağı ıslanmış olan çocuklar çok ağlamaktadırlar.

Yöresel adları:Huysuz çocuk.

Sebepleri:Hastalık,nazar ve uğursuzluk.

Belirtileri:Çocuk devamlı ağlar.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Ağlayan çocuğun karnı doyurulur.Görülen bir hastalığı varsa tedavi edilmeye çalışılır,kundağı kirlenmişse değiştirilir.
- 2-Çocuk başını havaya kaldırıp ağlarsa,başına kuzan ve sacayağı geçirilir.
- 3-Yaşlı kadınlara ve hocaya okutulur.
- 4-"Başına gelsin,başını ye"derler.
- 5-Hocaya yaptırılan uyku maskası ve uyku boncuğu çocuğun boynuna takılır.(21)
- 6-Evliyalara ziyarete götürülür.
- 7-Babasının pabucuyla çocuğun ağızına vurular.
- 8-Nazar duası okunur.

Açıklamalar:Hiç bir sebep yokken devamlı ağlayan çocuklara uğursuzluğun ya da bir felâketin habercisi gözüyle bakılır.Uğursuzluğu ve muhtemel felâketi önlemek için dinsel ve büyüsel tedavilere daha çok önem verilir.

21-Sivas ve çevresinde de çok ağlayan ve uyumayan çocuğun boynuna uyku boncuğu takılır.

ibid., s.71

H.DOLAŞIM SİSTEMİ HASTALIKLARI

I.V a r i s

Tıbbî tanı: Bacak venalarının (toplar damar) genişlemesinden ileri gelir. Özellikle devamlı ayakta çalışanlarla, gebelik esnasında fazla şişmanlayan kadınlarda çok görülür.

Yöresel adları: Variz, damar bozukluğu.

Sebepleri: Çok çalışma.

Belirtileri: Bacak damarlarının şişmesi ve bacak ağrısı.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Varisli bacak bezle sıkıca sarılır.
- 2-Damarlar ovalur.
- 3-Pis kan sülüğe emdirilir.

Açıklamalar: Bacaklarda meydana gelen varisleri sagaltmak için yapılan tedaviler rasyoneldir.

II.B a s u r (Hemoroid)

Tıbbî tanı: Basur da bir vena hastalığıdır, rektum venalarının varisidir. Rektum venaları yavaş yavaş genişleyerek, rektum mukozası altında şişlikler meydana getirir. Büyük aptose çıkma esnasında kanama ve ağrı görülür.

Yöresel adları: Mayasur, basur.

Sebepleri: Zayıflık.

Belirtileri: Makattan kan gelmesi.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Kirpi oti yedirilir.
- 2-Kuşburnu pekmezi, tuzsuz yağ ve bal yedirilir.
- 3-Makata tuz basılır.
- 4-Kuşburnu meyvesi ve kızılçik yenir.
- 5-Isırgan ve mayasur otu bir kazanda kaynatılarak hasta buharına o-
turtular.
- 6-Mayasur otu yenir.
- 7-Mercimek büyüklüğünde nişadır yutulur.
- 8-Balık pirzolası yenir.

Açıklamalar: Basuru tedavi etmek için yenilen ve içilen maddelerin çoğu gerçekten faydalı olmaktadır. Örneğin kuşburnu ve kızılçik meyveleri C vita-
mini bakımından oldukça zengindir.

1. BOŞALTIM SİSTEMİ HASTALIKLARI

I. İdrar Tutukluğu (Anuri)

Tıbbî tanı: İdrar yollarının mekanik olarak tıkanmaları ve fonksiyonel bozukluğundan ileri gelir.

Yöresel adları: Sidik tutukluğu.

Sebepleri: Böbreklerin ışıtılması ve zehirlenme.

Belirtileri: Küçük aptese çıkamama.

Sağaltma teknikleri:

1-Arpa kaynatılarak suya ışıdırılır.

2-Pıtrak ve darı püskülü kaynatılıp, suyu hastaya ışıdırılır.

3-İnsan sidiği ışıdırılır.

Açıklamalar: İdrar tutukluğunu sökmek için kaynatılıp suyu ışıdırılan arpa, pıtrak (bir çeşit tiken tohumu) ve darı püskülünün idrarı söktürücü etkileri eskiden beri bilinmektedir.

II. Gece İşemesi

Tıbbî tanı: Gece işemesi genellikle çocuklarda görülür. Psikolojik ve fonksiyonel bozukluklardan meydana gelir.

Yöresel adları: Gece işemesi.

Sebepleri: Bel gevşekliği, ışııtme ve korkulu düş.

Belirtileri: Çocuk her gün yatağına işer.

Sağaltma teknikleri:

1-Tavşan pisliği (dışkı) yutulur.

2-Bel sıkıca sarılır.

3-Hocaya okutulup muska yazdırılır.

4-Geceleri kaldırılıp ışıetilir.

5-Koyun dalığı yedirilir.

6-Manda biti yutturulur. (Mahmudiye Köyü)

7-Tavşan dili yutturulur. (Arpalan Köyü)

8-Bel çektilirilir.

Açıklamalar: Geceleri yatağına işeyen çocukları bu özürünü gidermek için uygulanan tekniklerin hiç birinin sağaltıcı faydası yoktur. Bazı hayvansal unsurların besleyici güce sahip olduğuna inanıldığı için yedirilmektedir.

J. AKIL VE SINIR HASTALIKLARI

Bu bölümde inceleyeceğimiz hastalıklara geçmeden önce iki psikiyatristin ruh hastalıklarının meydana gelmesinde etkili olan çevre ve toplum kültürüne ilişkin görüşlerini belirtmeyi uygun buluyoruz:

Özbek, "Bir Endogen Psikozda: Hastalığın bazı hallerde ortaya çıkışında, nüksünde, hastalık arazlarının muhtevasında, tedavi ve sosyal adaptasyonunda ve bunların doğurduğu hasta ile ilgili gurubun akibetinde de kültür ve çevre faktörlerinin rolü çok önemli olarak karşımıza çıkar. (22) demektedir.

Çevrenin ve kültür koşullarının insan psikolojisi, şahsiyet yapısı dolayısıyla da buna bağlı hastalıklarda büyük rolü olduğunu kısmen ayrı bir açıdan sosyal antropologlar, kültürel antropologlar göstermeye çalışmışlardır. Bu alanda çalışanların en tanınmışları: Bronislaw Malinowski, Geza Roheim ve Margaret Mead'dir.

Dr. Savaşır, bu konudaki görüşlerini şöyle belirtmektedir: "Çeşitli toplumlarda ve toplum kesimlerinde ruh hastalığı anlamı, buna karşı tutum ve inançlar sosyo-kültürel etkenlere bağlı olarak değişmektedir... Öyle görünmektedirki, kültür ve sınıf farkları bozukluğun esasını teşkil etmekten çok, dış görünüşünü ve şeklini tayin etmektedir. Semptom arasındaki ilişkiler, keza kişinin içindeki çatışmalar ile kişi toplum bağları aydınlatılamamıştır. (23)"

I. Akıl Hastalıkları

Tıbbî tanı: Akıl hastalıkları doğuştan ve sonradan olmakta, çeşitli sebeplerden ileri gelmektedir.

Yüresel adları: Delilik.

Sebepleri: Ağır korkma ve sevinç; cin, şeytan ve peri çarpması, büyü.

Belirtileri: Huy değişikliği, sağa sola saldırma.

Sagaltma teknikleri:

1-Hocaya okutulup, muska yazdırılır.

2-Hocaya kitap açtırılır.

3-Ziyaretlere götürülür.

4-Yatır ve diğer mezarlardan alınan toprak hastaya yedirilir.

5-Büyüden şüphe edilirse, büyü hocaya götürülür.

6-İmama cin toplatılır.

22-A. Kadir Özbek, "Toplum Psikiyatrisi", Gevher Nesibe Sağlık Eğitim Enstitüsü II. sınıf için teksir edilmiştir. 1970-1971, s.1

23-Yusuif Savaşır, "Ruh Hastalıkları ve Hastalıklarına Karşı Tutum ve İnançlar" Üzerine Bir Araştırma 1969, s.162

Açıklamalar:Akıl hastalıkları bütünüyle doğa üstü varlıkların zararlı etkilerine bağlanmaktadır.Hastayı sağaltmak için başvurulan usüllerin hepsi dinsel ve büyüsel niteliktedir.Ruh hastalıkları halk arasında çok az bilinmekte,her çeşit akıl hastalığına delilik denmektedir.

II.F e l ç (Paraleji)

Tıbbi tanı:Felç,çeşitli sebeplerle vücudun hareket kabiliyetinin ve hissiyetin yok olması ya da azalmasıdır.

Yöresel adları:Nüzul indirme,ecinni çarpması.

Sebepleri:Periye ve cine dokunmak;kutsal yerlere işemek.

Belirtileri:Kol ve bacaklar tutmaz.

Sağaltma teknikleri:

1-Hocaya okutulur ve muska yazdırılır.

2-Ziyaretlere götürülür.

Açıklamalar:Felç de akıl hastalıkları gibi geleneksel sağaltma teknikleriyle tedavi edilmeye çalışılmaktadır.Bu hastalıkların tedavisini sadece hocalar yapar.

III.S a r a (Epilepsi)

Tıbbi tanı:Sara,beyin korteksine ait bir hastalıktır.Genel olarak,tonik (kasların sert halde kasılması) ve klonik(kasların münavebeli kasılma ve gevşemesi)belirtilerle kendini gösterir.Çeşitli sebeplerle doğuştan ve sonradan olur.

Yöresel adları:Sara,huy dutma.

Sebepleri:Ecinni çarpması,kutsal yerlere işeme,kan bozukluğu.

Belirtileri:Bayılmalar,agız köpürmesi.

Sağaltma teknikleri:

1-Hasta,Yazıcıoğlu Osman Efendi'nin tekkesine götürülür.

2-Ziyaretlere götürülür.

3-Hocalara okutulup,muska yazdırılır.

Açıklamalar:Saralı hastaları iyileştirmek için yapılan tedavilere geleneksel anlamda faydalıdır diyebiliriz.Çünkü söz konusu toplumun kültür yapısı bu tür tedavileri öngörür.Hocaya okutulan ve ziyaretlere götürülen hastanın morali düzelmekte,psişik yapısı kuvvetlenmektedir.Buna karşılık geleneksel usüllerle tedavi edilerek oyalanan hastalar doktor tedavisiyle iyileşecek bir durumda oldukları halde sağlıklarını tamamen yitirmektedirler.

K.BULAŞICI HASTALIKLAR

I.K ı z a m ı k(Rubeala,Morbilli)

Tabbî tanı:Kızamık,çok bulaşıcı bir virüs hastalığıdır.Hastalığın üçüncü ve dördüncü günü yüze,gövdeye,kol ve bacaklara yayılan koyu kırmızı lekecikler halinde görülür.

Yöresel adları:Kızamık.

Sebepleri:Kızamıklı hastalardan geçer,kan pisliği ve üşütmeden olur.

Belirtileri:Vücutdaki kırmızı lekeler.

Sağaltma teknikleri:

1-Tatlı yemekler yedirilir.

2-Sıcak odada yatırılır.

3-Kızamıklı hastaların yılanacağı suyun içine kaplumbağa iskeleti konur.(Özlükent Köyü)

Açıklamalar:Kızamık,halkın çok iyi tanıdığı bir hastalıktır.Her çocuğun vaktinde bu hastalığı kolayca geçirmesi arzu edilmektedir.Kızamıklı bir çocuk pek doktora götürülmez.Halkın inancına göre,doktorun vereceği ilâçlar kızamık lekelerinin çıkmasını engellemekte delayısıyla ölümüne sebep olmaktadır.Bu bâtil inanç,kızamık hastalığının ağır seyretmesine ve birçok komplikasyon bırakmasına ortam hazırlamaktadır.

II.B o g m a c a (Pertussis)

Tabbî tanı:Boğmaca,nefes borusunu,bronçokları saran akut bir bakteri enfeksiyonu olup,iki ay kadar süren tipik bir öksürüktür.Hastalığın etmeni hemophilus pertussis basilidir.

Yöresel adları:Boğmaca öksürüğü.

Sebepleri:Üşütme.

Belirtileri:Nöbetle gelen öksürük.

Sağaltma teknikleri:

1-Eğek sütü çiğ olarak içirilir.

2-Ilık süt içirilir.

3-Ceviz ağacının toprağın yüzeyine çıkan kökünün altı eşilerek bir delik açılır,boğmacalı çocuklar buradan geçirilir.

4-Boğmaca,ermiş bir kadının uçkuru ile boğulur.(Doğançam Köyü)

Açıklamalar:Bogmaca tehlikesiz bir hastalık olarak kabul edilmektedir. Başlangıçta normal öksürükle karıştırılmakta, aynı tedaviler uygulanmaktadır. İçirilen sütler besleyici oldukları için faydalıdır.3 ve 4 numaralı uygulamalar irasyoneldir.

III.S u Ç i ğ e ğ i (Varicella)

Tıbbî tanı:Bir virüs hastalığı olup, vücutda kırmızı vezüküller halinde görülür.

Yöresel adları:Patlak çiçeği, sulu çiçek.

Sebepleri:Su çiçeği çıkaran çocuklardan geçer.

Belirtileri:Kırmızı, içi irinli sivilceler.

Sağaltma teknikleri:

1-Hasta sıcak bir odada yatırılır.

2-Tatlı yemekler yedirilir.

3-Çiçek yaralarına merhem sürülür.

4-Kendiliğinden geçer.

5-Su çiçeği çıkaran bir çocuğun vücudundaki vezüküllerin içindeki sıvı enjektörle çekilir sağlam çocuklara aşılanır.(Konacık Köyü)

Açıklamalar:Bu hastalık genellikle hafif seyrettiği için doktora gidilmemektedir.Yapılan tedaviler rasyoneldir.Aşılama tekniği orijinal bir buluş olarak kabul edilebilir.

IV.K a b a k u l a k (Parotitis)

Tıbbî tanı:Bir veya birkaç tükürük bezinin(parotis)şişiren, birden başlayan bir virüs hastalığıdır.

Yöresel adları:Kabakulak hastalığı.

Sebepleri:Üşütme, kabakulak hastası çocuklardan geçer.

Belirtileri:Kulak altı şişliği.

Sağaltma teknikleri:

1-Boğaza kirli yün sarılır.

2-Şişlik kiremitle ısıtılır.

3-Şişlik üzerine bal sürülür.

4-Kendiliğinden geçer.

Açıklamalar:Kabakulak korkutucu bir hastalık olarak kabul edilmemekle beraber, erkek çocuklarda kısırılık meydana getirdiği bilindiği için önem kazanır.Yapılan tedaviler rasyoneldir.

V. Ş a r b o n (Anthrax)

Tıbbî tanısı: Şarbon, insanların ve hayvanların, basillerden ileri gelen ortak bir hastalığıdır. Mikrobu giriş yerinde ilk önce iltihaplı kırmızı bir şişlik, sonra kara bir kabuk meydana gelir. Daha sonra derin ve bitişik dokulara yayılan büyük bir şişlik görülür. Bazen iç organlarda da hastalık yapa bilir.

Yöresel adları: Karayanık.

Sebepleri: Koyunlardan geçer.

Belirtileri: Çıbana benzer yara meydana gelir.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Çıban üzerine bal sürülür.
- 2-Çam sakızı sarılır.
- 3-Yara dağlanır.

Açıklamalar: Şarbon hastalığının hayvanlardan geçtiği bilinmektedir. Uygulanan sağaltma teknikleri rasyoneldir.

VI. K u d u z (Rabies)

Tıbbî tanısı: Kuduz bir hayvanın ısırmasıyla ya da derideki bir sıyrık veya yeni zedelenmiş yerden giren kuduz virüsünün beyinde meydana getirdiği bir hastalıktır.

Yöresel adları: Kuduz.

Sebepleri: Kudurmuş bir hayvanın insanı ısırması.

Belirtileri: Ağızdan salya akması.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Kuduz köpeğin ısırıldığı yere, o köpektan alınan tüy sarılır.
- 2-Isırılan yer kanarsa yara tedavisi yapılır.

Açıklamalar: Kuduz, dehşet veren bir hastalık olarak bilinmekle beraber; ısırılan hayvanın kuduz olup olmadığı geç anlaşıldığı için, herhangi bir hayvanın ısırıldığı kimse hastahaneye oldukça geç başvurmaktadır. Bu hatalı tutum kuduz tehlikesini artırmaktadır. (24)

24-Acıpayamlı'nın, "Türkiye Folklorunda Kuduz Hastalığı" adlı makalesindeki, Türkiye'nin değişik bölgelerine ait folklor belgeleri bu görüşümüze doğrulamaktadır.

Bkz.: Antropoloji Dergisi, 4. sayı (1967-1968)-1969, s. 89-96

L.SOSYAL HASTALIKLAR

I.V e r e m (Tüberküloz)

Tıbbi tanı:Memleketimizin en önemli bir sağlık sorunu olan verem hastalığı hemen hemen bütün dünyada görülmektedir.Toplumun sosyo-ekonomik koşullarıyla yakından ilgilidir.Hastalık etmeni Koch basili'dir.İnsanlarda hastalık yapan iki tip basil vardır:a)İnsan(humanus) tipi,b)Sığır(bovinus)tipi.İnsan tipi basil,insan vücudunun her tarafında hastalık yapmaktadır.

Yöresel adları:İnce hastalık.

Sebepleri:Üzüntü,zayıflık ve karasevda.

Belirtileri:Zayıflama,sararıp solma.

Sağaltma teknikleri:

1-Hastaya köpek eniği eti yedirilir.

2-Hasta iyi beslenir.

3-Tereyağı,bal ve çam iliği(çam ağacının gövdesi ile kabuğu arasındaki sıvı karıştırılıp,hastaya yedirilir.

Açıklamalar:Verem,çok eskiden beri bilinen bir hastalıktır.Ocak söndürücü özelliğiyle tanınmaktadır.Bu hastalığa tutulan kimseleri sağıltmak için yapılan tedaviler hastayı beslemekten öteye gitmemektedir.Ampirik bir bilgiye dayanan köpek eniği eti yedirme şeklindeki tedavinin hiç bir faydasının olmayacağı açıktır.

II.F i r e n g i (Sifiliz)

Tıbbi tanı:Çok sık görülen bulaşıcı bir zührevi hastalıktır.Üç aşama göstererek vücudun bütün organlarında hastalık yapar.Sosyal faktörlere bağlı olarak artar ya da azalır.Hastalığın etmeni Treponema Pallidum adı verilen bir mikrop cinsidir.

Yöresel adları:Firengi.

Sebepleri:Pislik,ahlaksız kadınlarla düşüp kalkma.

Belirtileri:Darak gökmesi.

Sağaltma teknikleri:

1-Civadan yapılan haplar içirilir.(Konacak Köyü)

2-Söğüt külü içilir.

3-Hocaya okutulur.

Açıklamalar:Firengi,bölgede halâgörülmemektedir.Hastalık başlangıçta sins

seyrettiğinden ve hastalığa tutulularda aşağılanacaklarını düşünerek gizlediklerinden bu hastalık kesin olarak önellenememektedir.Yapılan tedaviler de hastayı oyalamaktan başka bir şey değildir.

III.B e l s o ğ u k l u ğ u (Gonere)

Tıbbi tanı:Gonokok adı verilen mikropların meydana getirdiği zührevi bir hastalıktır.Genellikle genital organlarda görülür.

Yöresel adları:Belsoğukluğu, bel gevşekliği.

Sebepleri:Ahlâksız kadınlardan ve hamamlardan geçer.

Belirtileri:Kamışta görülen akıntı, kasık ağrısı.

Sagaltma teknikleri:

1-Mısır püskülü,arpa ve pıtrak kaynatılır,sabahları aç karına bir bardak içilir.

2-Solucan zeytinyeği içinde ezilir ve penise sürülür.

3-Arpa haşlanıp penise sarılır.

4-Kamış,fırında bütün olarak pişirilen bal kabagina sokulur.(Yeşilce

5-Ebegümesi süt ile pişirilip içilir.

6-Dişi köpekle cinsi temas yapılır.(Arpaalan Köyü)

Açıklamalar:Belsoğukluğu ile firengi karıştırılmaktadır.Ancak sancılı akıntılar görülürse belsoğukluğuna yorumlanır.Yapılan tedaviler ampirik bilgilere dayanmaktadır.

IV.S i t m a (Malarya)

Tıbbi tanı:Plasmodium adı verilen parazitin,anofel cinsinden sivrisineğin ısırmasıyla insanlara geçerek yaptığı bir hastalıktır.

Yöresel adları:İsitma.

Sebepleri:Sivri sineklerden geçer.

Belirtileri:Üşüme ve titremeye gelen nöbetler,sararma.

Sagaltma teknikleri:

1-Hocaya okutulur,hocanın yaptığı sitma ipliği hastanın el ve ayak bileklerine bağlanır.

2-Hasta korkutulur.

3-Çam sakızı yutturulur.

4-Sitma panarını suyu içirilir.

5-Hasta balçığa yatırılır.

6-Kinin ve kininli ilâçlar yutturulur.

Açıklamalar:Sitma,eski kuşakların tanıdığı bir hastalıktır.Son yıllarda hiç görülmeyeceği söylenir.

M. PARAZİTLER VE ZEHİRLİ HAYVANLAR

a) P a r a z i t l e r

Parazitler dış ve iç olmak üzere iki gurupta toplanabilir. Biz burada bağırsak parazitleri üzerinde duracağız.

Parazitler toplum sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Baykan'a göre, "Türkiye'de mevcut Halk Sağlığı problemlerinin başta gelenlerinden birisi ve belkide en mühimi bağırsak parazitleridir. Bugüne kadar ele alınmamış olan bu mühim problem, bilhassa köylük bölgelerde, çevre sağlığı şartlarının düzensizliği yüzünden gittikçe genişlemiş ve yayılmıştır. (25)"

Bağırsak parazitleri insan sağlığına çeşitli yönlerden zarar verirler. İnsanın kanını emmek suretiyle zayıf düşürme ve dolayısıyla çalışma gücünü azaltma; hazım cihazı içinde özellikle hazmolunmuş gıdalarla beslenerek aldığımız gıdalara büyük ölçüde ortak olmaktadır.

Orta Karadeniz Bölgesinde Bulunan Bağırsak Parazitleri: (26)

I. Askarisler (bağırsak solucanı): Orta Karadeniz Bölgesinde yaygın olarak bulunmaktadır.

II. Nekatoriazis: Orta Karadeniz Bölgesi nekator bakımından ikinci bölgeye girmektedir. Ordu il sınırları içinde oldukça yaygındır.

III. Trichuriasis: Askarislere nazaran daha az bulunur.

IV. Tenyalar (şerit, aptesbozan): Bölgede seyrek olarak bulunmaktadır. Çoğunlukla teania saginata (silahsız tenya) adı verilen cinsleri görülmektedir.

Araştırma sahasımızda, yukarıda adları yazılan parazitleri düşürmek için aşağıdaki teknikler uygulanmaktadır.

I. Bağırsak Solucanlarını Düşürme Teknikleri:

- 1- Aç karına peynir suyu içilir.
- 2- Mercimek kaynatılıp suyu içilir.
- 3- Çam sakızı yutulur veya çiğnenir.
- 4- Aç karına kabak çividi (çekirdeği) yenir.
- 5- Bir gün aç kalınır.
- 6- Aç karına bir fincan benzin içilir.

25- Nevres Baykan, Ankara'nın Abidinpaşa ve Saimk Kadın Semtlerinde Bağırsak Parazitleri İnfestasyonu Araştırması, 1969, s.29

26- Özdemir Gülesin, Türkiye Sağlık Coğrafyası, 1968, s.16-17

II. Kalkurtlarını Dökme Teknikleri:

- 1-Aç karına kabak çekirdeği yenir.
- 2-Aç karına bir fincan benzin ya da gazyağı içilir.

III. Şeritleri Düşürme Teknikleri:

- 1-Aç karına hintyağı içilir.
- 2-Et sirke ile kaynatılıp suyu içilir.
- 3-Aç karına bir fincan benzin içilir.

Açıklamalar:Bağırsak parazitlerinden kurtulmak için kullanılan maddelerden benzin ve gazyağı karbon bileşikleri olduğu için iyi sonuçlar alınabilir. Fakat doz iyi ayarlanmazsa zehirlenmeler olabilir.

b) Zehirli Hayvanlar

Orta Karadeniz Bölgesinde Bulunan Zehirli Hayvanlar:(27)

I. Y a b a n A r ı s ı (Vespa)

Bölgenin karlık muntakalarında mevcuttur. Arı sokmalarına karşı yapılan tedaviler şunlardır:

- 1-Arının soktuğu yere yoğurt sürülür.
- 2-Çamur sürülür.
- 3-Sirke sürülür.
- 4-Soğuk demir sürülür.
- 5-Şişlik kopye kalemle boyanır.

II. A k r e p

Orta Karadeniz Bölgesinde en çok *Buscopius italicus* cinsi akreplere rastlanır. Boyları 5-6 cm. civarındadır. Sokması tehlikeli değildir.

Akrep sokmasında, arı sokmasına karşı yapılan tedavilere baş vurulur.

III. Y ı l a n

Bölgede *Vipera* (engerek) cinsi yılanlar bulunur. En çok *Vipera ammadytes* ve *Vipera lebetine* cinslerine rastlanır.

Yılan soktuğu zaman şu sagaltma teknikleri uygulanır:

- 1-Yılanın soktuğu yerin üst tarafı ipe bağlanır, bıçak veya jiletle yaralı yer kanatılır, dudak yara olmayan bir kimseye zehir emdirilir.
- 2-Yara dağlanır.
- 3-Yılan el parmaklarını sokmuşsa, o parmak tavuk antisine sokulur.

Açıklamalar:Arı soktuğu zaman yapılan tedavilerin ağrıyı hafifletici, şişliği indirici etkileri vardır. Yılan sokmalarına karşı yapılan tedaviler ras-
yoneldir.

N.KAZALAR VE ZEHİRLENMELER

I.S u d a B o ğ u l m a

Tıbbi tanı:Solunum düzeninin bozulmasına boğulma denir.Suda boğulan bir kimsenin solunum yollarına su dolduğu için nefes alamaz.

Yöresel adları:Suda boğulma.

Sebepleri:Su içinde kalan kimsenin karnına ve akciğerine su dolar.

Belirtileri:Nefes alamama.

Sağaltma teknikleri:

1-Hasta tepesi aşağı asılır,ayaklarına ve sırtına vurularak su boşaltılır.

Açıklamalar:Uygulanan teknik amaca uygundur.

II.D o n m a

Tıbbi tanı:Sogun etkisiyle hücre ve dokuların canlılığını kaybetmesidir. Özellikle ayaklarda görülür.Donan uzuvlarda kan dolaşımı durur,dokular beslenemez.Bu durum uzun süre devam ederse dokular harap olur.

Yöresel adları:Donma, buyma.

Sebepleri:Dondurucu soğuk.

Belirtileri:Şiddetli ağrı ve kızartı.

Sağaltma teknikleri:

1-Donan yer karla ovulur.

2-Hasta önce serin bir odaya yatırılır.

3-Sıcak çay ve süt içirilir.

Açıklamalar:Donan bir kimseye yapılan tedaviler akla yatkındır.

III.Z e h i r l e n m e l e r

a)Yiycek ve içeceklerle Olan Zehirlenmeler.

Tıbbi tanı:Spesifik mikroplarla bulaşmış vaziyette olan gıdalarla, özellikle etlerin yenmesiyle meydana gelir.

Yöresel adları:Zehirlenme,agulanma.

Sebepleri:Bakır çalığı yemeklerin,bozulmuş gıdaların,zehirli mantarların yenmesi.

Belirtileri:Midede ağrı ve bulantı,kusma ve baş dönmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hastayı kusturmak için tuzlu su içirilir.
- 2-Zehiri kestirmek(etkisini azaltmak)için ayran içirilir ve yoğurt yedirilir.
- 3-Şerbet içirilir.
- 4-Merkep sidiği içirilir.(Güvenli Köyü)
- 5-Çiğ süt içirilir.

Açıklamalar:Yiyecek ve içeceklerle olan zehirlenmelere karşı uygulanan tekniklerden 4 numaralı tedavi şekli hariç hepsi rasyoneldir.

b)Gazlarla Olan Zehirlenmeler.

Tıbbî tanı:Başta karbon monoksit(CO) olmak üzere bütan gazı gibi yakıt maddelerinden çıkan zehirli gazlarla olur.Örneğin karbon monoksit gazı solunumla akciğere geçmekte,kandaki demirle birleşerek insanı zehirlemektedir.

Yöresel adları:Kömür çarpması.

Sebepleri:Tam yanan kömürden çıkan duman.

Belirtileri:Kusma ve baygınlık.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hasta temiz havaya çıkarılır.
- 2-Solucan ezilip suyu içirilir.(Beynüşağ Köyü)
- 3-Yoğurt yedirilir.
- 4-Kahve içirilir.

Açıklamalar:Gazlarla zehirlenen kimselere yapılan tedaviler rasyoneldir.

c)İlâçlarla Olan Zehirlenmeler.

Tıbbî tanı:Haşarat ve ziraat ilâçlarının yanlışlıkla içilmesi,hastalık için kullanılan müstahzarların fazla dozda alınması sonucu zehirlenmeler olur.

Yöresel adları:Zehirleyen ilâca göre isim verilir.Aspirin zehirlenmesi v.

Sebepleri:Seflikle(yanlışlıkla) haşarat ve ziraat ilâçlarının içilmesi.

Belirtileri:Yürek bulantısı ve bayılma.

Sağaltma teknikleri:Yiyeceklerle olan zehirlenmelere karşı yapılan tedaviler aynen uygulanır.

Açıklamalar:İlâçlarla olan zehirlenmeler yukarıda sıralanan sağaltma teknikleriyle önlenemediği için,vaktinde hastahaneye yetiştirilemeyen kazazâdeler ölebilir.

İNSAN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ HAKKINDA GENEL GÖRÜŞLER

Mesudiye halkının hastalıklar hakkındaki bilgileri, görüş ve düşünceleri incelendiği zaman bazı genel sonuçlara varmak olanaklıdır. Sahada saptadığımız hastalıkları yerleştirdiğimiz plân çerçevesi içinde değerlendirirken meydana çıkan ortak noktaları şöyle toplayabiliriz:

a) Hastalıkların Sebepleri:

Vücutdaki belirtileri ve kalıntıları gözle görülebilen hastalıkların etmenleri oldukça iyi tanınmaktadır. Özellikle vücudun dışında meydana gelen hastalıkların sebepleri aşağı yukarı bilinmektedir. Bölge halkının bilgisine göre, hastalıklar genel olarak altı sebepten meydana gelmektedir.

1-Ana Sebep: Bütün hastalıkların meydana getiren ve insanları istediği zaman hastalandıran Allah'dır. Allah diledikten sonra insan hasta olur ve iyileşir. Eğer ecel gelmişse hastayı hiç kimse iyileştiremez. Doktor ve hekimleri ancak, Tanrının iyileştirmek istediği hastaları sagaltabilir. İnsan, elhına yazılan hastalıkları çekmeye zorunludur. Hastalıkları, kazaları ve belaları veren sonrada insanı iyileştiren yine tanrı'dır. Bu kaderci görüş şu sözde ifadesini bulmaktadır: "Akacak kan damarda durmaz."

Biz, çalışmalarımızda bu ana sebebin dışında kalan sebepleri değerlendirdik.

2-Soğuk: Hastalıkları meydana getiren en önemli etmenlerden birisi olarak soğuk gösterilmektedir. Gerçek sebebi bilinmeyen hastalıkların üstümden ileri geldiği kanaati yaygındır. Örneğin Zatürree hastalığına mikropların meydana getirdiği bilinmemekte; etmen olarak sadece soğuk gösterilmektedir.

3-Nazar ve Büyü: İnsanların hasta olmasına sebep olağın önemli bir faktörde nazar ve büyü'dür. Nazar degen (göze gelen) bir kimse nasıl hasta olursa, kendisine büyü yaptırılanında aynı şekilde hasta olacağı inancı çok yaygındır. Aniden ortaya çıkan rahatsızlıklara ve hastalıklara nazarın, tedavisi olanaksız bilinen hastalıklara da büyüünün sebep olacağı sanılmaktadır. Örneğin tenriye ve sancıyı nazar, sara ve akıl hastalıklarını büyü meydana getirebilir.

4-Doğa Üstü Varlıklar: Doğa üstü varlıkların (şeytan, cin, peri ve kötü ruh) özellikle psiko ve psiko-nevroz hastalıkların meydana gelmesinde etkin rol oynadıkları kabul edilmektedir.

5-Mikrop: Mikrop bilincinin en iyi uyandığı hastalıklar bulaşıcı hastalıklardır. Kızamık ve kabakulak gibi hastalıkların mikroplarının hastalardan geçtiği ve sağlam çocukları hasta ettiği kısmen bilinmektedir.

6)Zayıflık ve Üzüntü:Kimi hastalıklara sebep olarak gösterilen üzüntü ve zayıflığın aslında hastalığı meydana getirmediği,fakat zayıf ve üzüntülü kimselerin kolayca hasta olacağı tahmin edilmektedir.

b)Hastalıkların Belirtileri:

Bazı hastalıkların belirtileri gayet iyi tanınmakta,fakat ilk başlangıçtaki belirtilerin şu ya da bu hastalığa özgü olduğu bilinmemektedir. Esasen halkın tedavisini yaptığı hastalıklar aslında çeşitli hastalıkların semptomlarıdır.Örneğin,öksürük,baş ağrısı ve nefes darlığı başlı başına birer hastalık olarak nitelenip,tedavi edilmeye çalışılmaktadır.

c)Sağaltmalar:

Genel olarak bütün hastalıklar meydana geliş sebeplerine göre tedavi edilmeye çalışılmakta,etmenleri çok iyi bilinen bazı hastalıklara rasyonel sağaltma teknikleri uygulanmaktadır.Geleneksel halk tedavileri dört grupta toplanabilir:

- 1-Dinsel ve büyüsel tedaviler.
- 2-Ampirik bilgilere dayanan rasyonel tedaviler.
- 3-Ampirik bilgilere dayanan irrasyonel tedaviler.
- 4-Modern tedaviler.

Herhangi bir hastalığa tutulan kimse yukarıdaki tedavi teknikleriyle sağaltılmaya çalışılmakta,ş hastalık arttığı veya acil bir durum gösterdiği takdirde doktora ya da hastahaneye götürülmektedir.Doktor tedavisiyle kesin olarak iyileşemeyen hastalara tekrar söz konusu sağaltma teknikleri uygulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYVAN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ

Hayvan hastalıkların, insan hastalıklarını incelediğimiz plân çerçevesi içinde değerlendirmeye çalışacağız. Fakat insan hastalıklarında kısaca yer verdiğimiz tıbbî tanıya hayvan hastalıklarında değinemeyeceğiz. Çünkü hayvan hastalıklarının bilimsel olarak tanısını koymakta ve açıklamalar yapmakta kendimizi yetkin bulmuyoruz. Bu konuda yararlanılacak kaynaklarda oldukça azdır. (1)

A. DIŞ HASTALIKLAR

I. A p s e

Yöresel adları: Çıban, irinli yara.

Sebepleri: Yaraların toz toprakla kirlenmesi, kan pisliği.

Belirtileri: İçi irin dolu şişliğin meydana çıkması.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Apse jilet ya da bıçakla açılarak, irin akıtılır.
- 2-Yara kurtlanırsa gazyağı sürülür.
- 3-Yaranın iyileşmesi için tuzlu yağ sürülür.
- 4-Kara sakız(zift) sarılır.

II. K ı r ı k ve Ç ı k ı k

Yöresel adları: Kırık ve çıkık.

Sebepleri: Düşme ve çarpma.

Belirtileri: Hayvan yürüyemez, çıkan veya kırılan ayağını sürür.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Kırıkçı-çıkıkçı çağrılır; çıkan bacak taktırılır. Kırık varsa, kırıkçı, kırık kemikleri yerine getirdikten sonra zift ve sekilerle (tahta destek) sarar. Gerekirse çıban ve kırılan bacaklar madeni çivilerle tesbit edilir.
- 2-Bacağı kırılan hayvan iyileşmezse kesilir.

1-Dinger'in, "Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerine Araştırmalar" adlı yapıtı bu alanda yapılan akademik çalışmaların öncüsü olarak ni-

III. T ı r n a k  a t l a k l a r ı

Yöresel adları:Tırnak yarıkları.

Sebepleri:Çift tırnaklı hayvanları sulak yerlerde otlatılması ve gezmesi.

Belirtileri:Tırnakları yarılan hayvan aksar ve yürüyemez.

Sagaltma teknikleri:

1-Sığırlar ve koyunlar kurak yerlerde otlatılır.

2-Çifte koşulan öküzler nallanır.

3-Tırnaklar arasındaki kurumuş çamurlar temizlenir,yara varsa tuzlu yağ ve gazyağı sürülür.

IV. Y a ğ ı r

Yöresel adları:Semer vargunu.

Sebepleri:Semer veya egerin yük hayvanlarının sırtını sürmesinden olur.

Belirtileri:Hayvanın sırtında açılan yaralar.

Sagaltma teknikleri:

1-Yağır olan hayvana semer vurulmaz.

2-Hayvan bir süre istirahat ettirilir(dinlendirilir).

3-Yaralara tava karası ve tuzlu yağ sürülür.

V. İ n d i r m e

Yöresel adları:Zorlama.

Sebepleri:At ve eşeğin fazla geliştirilmesi.

Belirtileri: Ön dizleri şişer ve topallar.

Sagaltma teknikleri:

1-Zorlayan hayvan dinlendirilir.

2-Ağır yük yüklenmez ve uzak yola götürülmez.

B.İÇ HASTALIKLAR

I.S o ğ u k l a m a

Yöresel adları:Çon(sığır cinsi hayvanların üşütmesi).

Sebepleri: Üşütme.

Belirtileri:Titreme,yeme içmeden kesilme.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Soguklayan sığırın burnundan,damağından,kuyruğundan ve kulağın-
dan kan alınır.
- 2-Rakı içirilir.
- 3-Burun deliklerinden guvaldız geçirilir.
- 4-Çon yeri(kuyruksokamunda üstü) bıçakla kanatılır.

II.Z e h i r l e n m e l e r

Yöresel adları:Agulanma.

Sebepleri:Zehirli otların yenmesi.

Belirtileri:Karnın şişliği ve ishal.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Yogurt ve ayran içirilir.
- 2-Şerbet içirilir.

III.İ s h a l l e r

Yöresel adları:Hötürek,ötürük,sürgün ve amel.

Sebepleri:Hayvanların ilkbaharda birden göge çıkmasından(yeşil ot ya-
yılması) ve zehirlenmelerden.

Belirtileri:Ani ve şiddetli sürgünler.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Yeşil ot verilmez ve çayırda otlatılmaz.
- 2-Küllü su içirilir.

IV.S a n c ı l a r

Yöresel adları:Sancu.

Sebepleri:Üşütme,nazar ve kabızlık.

Belirtileri:Hayvanın yere yatması ve karnının şişmesi.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Zeytinyağı içirilir.
- 2-Karbonatlı su içirilir.
- 3-Rakı içirilir.
- 4-Mezarlığın etrafında yedi defa dolandırılır.
- 5-Üç defa 'gulfu'(ihlas suresi) okunup üflenir.
- 6-Burun delikleri arasından quvaldız geçirilir.

V.D e n e l e m e

Yöresel adları:Deneleme.

Sebepleri:Sığır ve davar cinsi hayvanların fazla arpa ve buğday yemesi.

Belirtileri:Karında şişlik,kabızlık.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Deneleyen hayvan koşturulur.
- 2-Su içirilmez.
- 3-Karın altına odunla masaj yapılır.
- 4-Zeytinyağı ve sabunlu su içirilir.
- 5-Karın fazla şişerse büyük bir çivi ile delinir.

VI.K a n İ Ő e m e

Yöresel adları:Kan işeme.

Sebepleri: Zorlama,zehirlenme ve nazar değmesi.

Belirtileri:İdrarda kan görülmesi.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Fare yutturulur.(Yeşilce Bucağı)
- 2-Fuz ve şap karıştırılarak yedirilir.
- 3-İğne yaptırılır.

VII.Z o r D o ğ u m

Yöresel adları:Buzaglayamama,doğuramama.

Sebepleri:Yavrunun büyük oluşu,ters gelmesi v.s.

Belirtileri:Sancılanan hayvan uzun süre doğuramaz.

Sagaltma teknikleri:

- 1-Yavru elle tutulup çekilir.
- 2-Hayvanın rahmine el sokularak ters gelişler düzeltilir.

C.SALGIN HASTALIKLAR

I.Ş a p

Yöresel adları:Tabak hastalığı.

Sebepleri:Kuraklık.

Belirtileri:Hayvan, ağız suyuna tutamaz, tırnaklarının arası yara olur.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Hayvanın ağızındaki yaralara şap sürülür.
- 2-Göztaşı suda eritilir,yaralı ayaklar bu su ile yıkanır.
- 3-Tırnak yaralarına kireç tozu sürülür.
- 4-Şap hastalığına tutulan sığırlar kurak yerlerde otlatılır.

II.K u d u z

Yöresel adları:Kuduruk,kuduz.

Sebepleri:Kuduz köpeklerin ısırmasından geçer.

Belirtileri:Kudurmuş hayvanın ağızından salya akar ve sağa sola saldırır.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Kuduran hayvanlar derhal silahla öldürülüp,toprağa gömülür.
- 2-Sağlam hayvanlar aşılatılır.
- 3-Isıran köpeğinkuduz olduğu bilinmezse ya da kuduzdan şüphelenilmezse,ısırik yarasına fasulye(ezilmiş kuru fasulye) ve o köpekten koparılan tüy sarılır.(3)

III.U y u z

Yöresel adları:Uyuz.

Sebepleri:Uyuz olan hayvanlardan geçer.

Belirtileri:Kaşıntı ve kıl dökülmesi.

Sağaltma teknikleri:

- 1-Uyuzlu yerlere dedete(D.D.T.)sürülür.
- 2-Uyuz olan hayvanlar kükürtlü su ile yıkanır.
- 3-Zeytinyağı,gazyacı ve katran sürülür.

2-Kuduz olduğu bilinmeyen hayvanlar tarafından ısırılan bir hayvana yapılan bu tedavinin,o hayvanı kuduze karşı korumak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır.

HAYVAN HASTALIKLARI VE TEDAVILERI HAKKINDA GENEL GÖRÜŞLER

Bu çalışmamızda hayvan hastalıkları ikinci plânda tutulduğu için, halk veterinerliği yeterince aydınlatılamamıştır. Gerek sahayı çok iyi tanımayı-şımız, gerekse hayvan hastalıklarına ilişkin malzemelerin yetersizliği bu alandaki çalışmalarımızı sınırlamıştır. Bununla beraber, edinilen bilgilere dayanılarak bazı görüşler ileri sürülebilir.

a) Hayvan sağlığına insan sağlığı kadar önem verilmediği için, halk veterinerliği pek gelişmemiştir. Çoğu hastalıkların sebepleri bilindiği halde uygulanan sağıltma teknikleri oldukça azdır. Hasta hayvanlara yapılan tedaviler, hasta insanları sağıltmak için yapılan tedavilerden daha rasyo-neldir. Herhangi bir hayvan hasta olduğu zaman, hasta bir insan gibi gele-neksel ve modern tedavi kurunlarına her zaman götürülmez. Uygulanan sağıltma tekniklerinden de olumlu bir sonuç alınmazsa hasta hayvan kesilir ya da öldürülür.

b) Herhangi bir salgın hastalık meydana çıktığı zaman ilçe merkezindeki veterinerlik örgütüne başvurulmakta ve hayvanlara yaptırılan koruyucu aşı-lardan iyi sonuçlar alınmaktadır. Hayvanlarla ilgili bir salgın hastalık söz konusu olduğu zaman mal sahipleri bütün hayvanlarını aşılatmaktadır. Buna karşılık insanlarda bir salgın hastalık görülürse yapılacak koruyucu aşılamalara katılma pek fazla olmamaktadır. Gerektiği zaman hayvanını çe-kinmeden-ücretli olduğu halde-istekle aşılatan halkın aynı şekilde kendilerine yapılan aşılamalara ilgi göstermeyişi ayrıca dikkati çeken bir özellik olarak değerlendirilebilir.

S O N S Ö Z

"Mesudiye'de Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği"adlı bu çalışmamız, geleneksel halk hekimliğinin ve halk veterinerliğinin eskiden olduğu gibi günümüzde de etkin olduğunu göstermiştir.Ayrıca bu çalışma,halk hekimliğinde ve halk veterinerliğinde irrasyonel sağaltma tekniklerinin yanında modern tıbbın büyük ölçüde ortadan kaldıracabileceği çok değerli bilgilerin kapalı kaldığını,hattâ bilimsel çalışmalara ışık tutabilecek nitelikte olanların bulunabileceğini kanıtlamaktadır.

Bugün nispeten hızlı bir değişim süreci içinde bulunan bölge halkının sağlık ve hastalıklara ilişkin bazı görüş ve düşüncelerinin de değişmiş olması karşın;maddî ve manevî olanaksızlıklar köstekleyici niteliktedir.Parasızlık ve ulaşım güçlüğü yüzünden hastasını vaktinde doktora ya da hastahaneye götüremeyen halk,hastalığın başlangıcında kendi sağaltma tekniklerini uygulamakta;hocalara başvurmakta ve ziyaretlere gitmektedir.Anametik zorunluluğu daha çok duyulmaktadır.Geleneksel halk hekimlerinin ya da modern tıbbın sağaltamayacağı hastaların hastalıkları müzminleşerek ne ve sakat kalmasına sebep olmaktadır.Bu hatalı tutum,sağlık personeli-ilişkilerini olumsuz duygusunu geliştirmekte;hastahane halk,doktor hasta tedavî kurumlarının iyileştiremediği hastaların hastalıkları müzminleşerek ne ve sakat kalmasına sebep olmaktadır.Bu hatalı tutum,sağlık personeli-ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bölge halkının hayvan hastalıkları hakkındaki görüş ve düşünceleri nispeten değişik olup,halk veterinerlerinin hasta hayvanları sağaltmak için uyguladıkları tedavî teknikleri daha rasyoneldir.Bazı iyi cins hayvanlar hasta olduğu zaman ya da salgın hastalıklar görülünce veterinerlere başvurulmaktadır.

Gerek hasta insanları,gerekse hayvanları yerinde ve zamanında sağaltacak,halkta sağlık eğitimi yapacak sağlık personeli yetersizdir.Bu ele-gereksinme duyacaktır.Modern tedavi kurumlarına kavuşan;her zaman,her yerde sağlık hizmetlerini gören elemanlara sahip olan toplumlarda sağlık ve veterinerlik folkloru büyük ölçüde değişebilir.Örneğin ebe-annelerin yerini alan diplomalı ebeler doğum folklorunu etkileyerek;eskiden köyler-köylerde hizmet gören her personel gibi sağlık elemanları da etnolojik bilgilerden yoksun olarak yetiştirildikleri için,hizmet götürdükleri toplumlara yeterince yararlı olamamaktadırlar.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- ACI PAYAMLI, Orhan: Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Erzurum, 1961, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No.15, Fen-Edebiyat Fakültesi—Araştırmalar Serisi No.8
- : "Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar", DTCF Dergisi, Cilt: XX, Sayı:1-2, Ocak-Haziran 1962
- : "Türkiye Folklorunda Kuduz Hastalığı", Antropoloji Dergisi, Sayı:4, (1967-1968), Ankara Üniversitesi Basımevi-1969
- : "Türkiye Folklorunda Halk Hekimliği ve Özellikleri" DTCF Dergisi, Cilt: XXVI, Sayı:1-2, Ocak-Haziran 1968, Ankara Üniversitesi 1970
- ATAÖV, Türkhaya: Bilimsel Araştırma El Kitabı, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd.Şti., 1969
- BAYKAN, Nevres: Ankara'nın Abidinpaşa ve Saimkâdın Semtlerinde Bağırsak Parazitleri İnfestasyonu Araştırması, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mec., Vol.:XXII, No:2'ye ek, 1969, Gin, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara 1969
- DİNÇER, Ferruh: Türk Folklorunda Veteriner Hekimliği Üzerine Araştırmalar, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları:214, Çalışmalar:116, Ankara Üniversitesi Veteriner ve Ziraat Fakültesi Basımevi 1967
- ERDENTÜĞ, Nermin: Hal Köyü'nün Etnolojik Tetkiki, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi-Ankara 1956
- GÜLESİN, Özdemir: Türkiye Sağlık Coğrafyası, K.K.K.Ankara Basımevi 1968
- GURSOY, Osman: "Mesudiye Köylerinde Tıp Folkloru", TFA Dergisi Temmuz 1968, Sayı:228, Yıl:19, Cilt:11
- HITCH, Margaret: Hemşirelere Tıbbî Bakım (Yardımcı Kitabı), (Çev. Macit Ercan) T.C.Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Neşriyatından, No:253, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti. Ankara-1960
- KAYA, Şahver: "Burgul'da İnançlar" TFA Dergisi, Eylül 1968, Yıl:20, Cilt:11, Sayı:230
- OKUTAN, Hasan Tahsin: Şebinkarahisar (1938-1948)
- ÖKTEL, Nurettin: Türkiye'de Kullanılan Ev İlaçları İle Bunların Farmakolojik Tesirleri ve Tedavice Ehemmiyetleri, (Doktora Tezi), Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara 1939, Sayı:67, Ulus Matbaası

- ÖRNEK, Sedat Veyis: Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara Üniversitesi DTGF Yayınları, Sayı: 174, Ankara Üniversitesi Basımevi 1966
- : (100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane), Gerçek Yayınevi, 100 soruda Dizisi: 25, Birinci Baskı: Ocak 1971
- : Etnoloji Sözlüğü, Ankara 1971, Ankara Üniversitesi DTGF Yayınları: 200
- ÖZBRTUĞ, Bânû: "Yukarıyurtçu Köyü İncelemesi", (Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, Haziran 1966
- SAVAŞIR, Yusuf: "Ruh Hastalıkları ve Hastalıklarına Karşı Tutum ve İnançlar Üzerine Bir Araştırma", (Doçentlik Tezi), 1969, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiatri Bölümü
- ÜNVER, A.S.: Tıp Tarihi (Tarihten Önceki Zamandan İslâm Tababetine, İslâm Tababetinden XX. asra kadar), I ve II inci Kısımlar, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından-1943
- YASA, İbrahim: "Türkiye'de Halk Sağlık Folkloru ve Bazı Meseleleri", SBF Dergisi, Cilt: XVII, 1962, Sayı: 3-4'den ayrı basım Ankara 1963, Sevinç Matbaası
1. Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Müdürlüğü Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, D.İ.E. Yayınları 1967
 2. Hayat Ansiklopedisi, "Mesudiye" Maddesi, Cilt: V
 3. İnsanda Bulağıcı Hastalıkların Kontrolü, (Amerikan Halk Sağlığı Derneğinin Resmî Raporudur.), (Çev. Muzaffer Akyol), Ankara-1963, Dokuzuncu yayından, 1960, T.C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Hıfzıssıhha Okulu Yayınlarından, No: 11, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd.Şti. Ankara 1963
 4. Köy İşleri Bakanlığı Köy Envanter Etütleri, Ordu İli
 5. Mesudiye'deki Devlet Kurumları kayıt ve 1969-1970 yılı istatistikleri. (Hükümet Tabipliği, İlköğretim Müdürlüğü, Nüfus Memurluğu, Sağlık Merkezi, Veterinerlik Örgütü, Ziraat Teknisyenliği)
 6. Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Tetkik ve Yayın Şubesi İstatistik Cetvelleri-1969
 7. Ordu İl Yıllığı-1967
 8. "Türkiye'de Sağlık Alanında İnsangücü Araştırması Bulgular Ön Raporu" Ankara Hıfzıssıhha Okulu ve Johns Hopkins Halk Sağlığı Okulu Uluslararası Sağlık Bölümü İşbirliğiyle Hazırlanmıştır.

K I S A L T M A L A R

- A Ü : Ankara Üniversitesi
D İ E : Devlet İstatistik Enstitüsü
D T C F : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
K İ B K E B: Köy İşleri Bakanlığı Köy Envanter Etütleri
S B F : Siyasal Bilgiler Fakültesi
T F A D : Türk Folklor Araştırmaları Dergisi